ØKONOMI

og

POLITIK

Kvartalsskrift udgivet af Selskabet for Historie og Samfundsøkonomi . 44. Årgang . Nummer 3 . 1970

Munksgaards Forlag . København 1970

ØKONOMI OG POLITIK

44. ÅRGANG NR. 3 1970

INDHOLD

LEIF HELTBERG: Hovedtræk af eksportforløbet for udviklingslandene i efterkrigstiden 239

EIGIL KRUSE-KEMPEN: Reformbestræbelser i det internationale pengesystem 288

Den internationale økonomiske situation 314

Den danske økonomiske situation 324

Politisk kronik 338

KVARTALSSKRIFT UDGIVET AF
SELSKABET FOR HISTORIE OG SAMFUNDSØKONOMI
MUNKSGAARDS FORLAG . KØBENHAVN 1970

FORFATTERNE

LEIF HELTBERG, cand. polit., fuldmægtig i Det økonomiske Sekretariat.

EIGIL KRUSE-KEMPEN, universitetslektor, London.

De løbende økonomiske oversigter udarbejdes af amanuensis, cand. oecon. Jørn Henrik Petersen, Odense Universitet og sekretær, cand. polit. Palle Mikkelsen, Det økonomiske Sekretariat. Den politiske kronik udarbejdes af cand. polit. C. Lind.

Eftertryk uden kildeangivelse ikke tilladt.

ØKONOMI OG POLITIK udkommer med et hæfte i hvert kvartal. Årsabonnement 40 kr. incl. moms. Enkelte hæfter 13 kr. incl. moms. Ansvarshavende redaktør: Økonomisk konsulent, cand. polit. H. THUSTRUP HANSEN. Redaktionsudvalg: Professor, dr. phil. SVEN HENNINGSEN, professor, dr. polit. SV. AAGE HANSEN, professor, dr. polit. ANDERS ØLGAARD, professor, dr. phil. OLE KARUP PEDERSEN og lektor, cand. polit. HANS BOSERUP. Redaktion: Selskabet for Historie og Samfundsøkonomi, Rosenborggade 15, 1130 København K, tlf. (01) 11 41 53. Ekspedition og abonnement: Munksgaards Forlag A/S, Prags Boulevard 47, 2300 København S, tlf. Asta 7030. Abonnement kan endvidere tegnes i alle boglader.

Printed in Denmark, Aarhus Stiftsbogtrykkerie A/S.

Udsendt i boghandelen den 18. december 1970.

HOVEDTRÆK AF EKSPORTFORLØBET FOR UDVIKLINGSLANDENE I EFTERKRIGSTIDEN[1])

LEIF HELTBERG[2])

HOVEDTRÆK AF UDVIKLINGEN I VERDENSHANDELEN

1. Et fremtrædende træk i den internationale økonomiske udvikling siden den anden verdenskrigs slutning har været den meget kraftige og stort set ubrudte vækst i den internationale handel. Når man betragter handelsudviklingen over dette ret lange tidsrum, må det selvsagt tages i betragtning, at handelsopsvinget i begyndelsen af perioden stod i forbindelse med reorganiseringen af den økonomiske struktur og den materielle genopbygning i de krigsødelagte områder i Europa og Asien. Det er imidlertid bemærkelsesværdigt, at den internationale samhandel også efter afslutningen af genopbygningsfasen er ekspanderet i et meget hurtigt tempo. Dette skyldes i første række den i sammenligning med tidligere perioder hurtige og langvarige økonomiske vækst i næsten alle de industrialiserede lande såvel i den kapitalistiske som i den socialistiske del af verden samt i en del af udviklingslandene. Den omfattende liberalisering af handelen mellem de vestlige industrilande, tilbagevenden til et konvertibelt valutasystem og i det seneste årti markedsdannelserne i Vesteuropa har yderligere bidraget til at fremme den internationale arbejdsdeling og dermed stimuleret samhandelen.

2. I 1948 androg den samlede verdenseksport omkring 57 mia. dollars mod godt 23 mia. dollars umiddelbart før den anden verdenskrig, jfr. tabel 1. Hele stigningen i denne periode kan henføres til prisstigningerne under krigen og i de første efterkrigsår, således at det samlede eksportvolumen i 1948 på det nærmeste lå på førkrigsniveauet. I betragtning af den samtidigt indtrufne vækst i den samlede verdensproduktion – især af industrivarer – var dette globalt betragtet ensbetydende med en relativ nedgang i verdenshandelen.

[1]) Tabeller og figurer, der henvises til i teksten, er samlet bagest i artiklen.

[2]) Denne undersøgelse er udført for Københavns Universitets Økonomiske Institut med støtte fra Statens almindelige Videnskabsfond.

Dette må dog ses på baggrund af, at produktionsforøgelsen i første række var sket i Nordamerika og i mindre grad i Latinamerika og Afrika, mens produktionsniveauet i Europa og i store dele af Asien stadig var lavere end før krigen. Der var således sket en kraftig forskydning i verdensproduktionen fra områder med en traditionelt høj import- og eksportkvote til områder med en traditionelt lav import- og eksportkvote, hvilket alt andet lige globalt måtte resultere i en nedgang i den samlede verdenseksports andel af den samlede produktion. Samtidig må det tages i betragtning, at udenrigshandelens andel af produktionen i 1948 såvel i Vesteuropa som – især – i Japan stadig var væsentligt lavere end før krigen.

3. Det er derfor åbenbart, at firedoblingen af den samlede verdenseksport, fra omkring 57 mia. dollars i 1948 til 236 mia. dollars i 1968, i en vis udstrækning afspejler, at startåret endnu var præget af unormale internationale økonomiske vilkår. Det er imidlertid karakteristisk, at bortset fra kortvarige tilbageslag i 1952–53 og igen i 1958 har verdenshandelen gennem denne tyve-års periode været præget af stærk og i realiteten forbløffende stabil vækst. Dette billede bliver endnu tydeligere, hvis man betragter udviklingen i eksportmængden i stedet for i eksportværdien. Derved reduceres ikke mindst størrelsen af de to tilbageslag i verdenshandelen, især nedgangen i begyndelsen af 1950'erne, der i høj grad afspejlede det internationale prisfald efter Koreakrigens abnormt høje prisniveau specielt på råvarer.

Set over hele tyve-års perioden har væksten i de samlede eksporterede mængder været næsten ligeså stærk som stigningen i eksportværdien. Som det fremgår af tabel 2 har den gennemsnitlige årlige vækst i den samlede verdenshandel under den internationale højkonjunkturperiode 1953–57 andraget 9 pct. målt i værdi og 8 pct. målt i mængde og under den langvarige ekspansionsperiode siden 1958 henholdsvis 8½ pct. og 8 pct.

4. Den kraftige ekspansion af verdenshandelen kan som ventet, når man betragter en så relativ lang periode, der som helhed har været præget af international højkonjunktur, genfindes i næsten alle geografiske områders eksportudvikling. Det er dog åbenbart, at ekspansionstempoet har været hurtigst i de industrialiserede lande. Denne tendens fremtræder tydeligt, når man betragter udviklingen i eksportværdierne, men bliver kun lidt modificeret, såfremt man alene betragter udviklingen i eksportvolumen.

Som det fremgår af tabel 1 er den samlede verdenseksport fra 1948 til 1968 forøget 4,1 gange. Forøgelsen har for de vestlige industrilande andraget 4,7 mod kun 2,5 for de råvareproducerende lande. I figur 1 er vist udviklingen for de enkelte regioner. Det fremgår heraf, at blandt industrilandene har Japan haft den relativt set kraftigste eksportstigning.

Ganske vist må dette ses på baggrund af det lave startniveau, men det er dog bemærkelsesværdigt, at der siden begyndelsen af 1950'erne har været en ret stabil og relativt målt meget betydelig vækst. Også Vesteuropas eksport er øget i et stabilt og hurtigt tempo, og den absolutte stigning i den vesteuropæiske eksport fra 1948 til 1968 har med 83 mia. dollar tegnet sig for knap 47 pct. af stigningen i den samlede verdenseksport. Dermed er Vesteuropas andel af verdenseksporten vokset fra 31 pct. i 1948 til knap 43 pct. i 1968. Stigningen i den nordamerikanske eksport har været væsentligt langsommere end væksten i eksporten fra de to andre industriregioner, og samtidig har forløbet gennem perioden været ujævnt. Dette må ses på baggrund af, at primærvarer udgør en større andel af eksporten fra Nordamerika end fra de andre industrilande. Prissvingningerne på primærvarer samt ændringer i forsyningsmønstret for råvarer og – ikke mindst – brændsel forklarer således en ikke uvæsentlig del af det ujævne forløb.

Hovedårsagen til den langt kraftigere vækst over hele perioden i eksporten fra Japan og Vesteuropa end fra Nordamerika må søges i de særlige økonomiske vilkår i begyndelsen af perioden. I 1960'erne er forskellen mellem den nordamerikanske og den vesteuropæiske eksports ekspansionstempo blevet kraftigt formindsket, mens den japanske eksport fortsat er øget hurtigere end de to andre industriregioners eksport.

Det er endvidere iøjnefaldende, at de socialistiske landes eksport er øget væsentligt hurtigere end de vestlige industrilandes eksport. Som nærmere omtalt i punkt 5 skyldes dette i første række udviklingen i samhandelen mellem de socialistiske lande.

Over for disse tendenser i industrilandenes eksport står en væsentligt langsommere eksportudvidelse for de råvareproducerende lande. Denne udvikling genfindes såvel hos udviklingslandene som hos de økonomisk højt udviklede råvareeksportører, Australien, New Zealand og Sydafrika. For udviklingslandene har eksportforløbet været væsentligt mere jævnt end for de udviklede råvarelande. Dette må dog ses på baggrund af, at den sidstnævnte gruppe kun omfatter tre lande, hvor særlige afsætningsvilkår for enkelte råvarer i højere grad påvirker udviklingen end for alle råvareeksporterende udviklingslande under ét. De tre udviklede råvareeksportørers samlede eksport har i den betragtede periode således kun udgjort omkring godt en halv snes procent af den samlede eksport fra de råvareproducerende lande.

En opdeling af eksporten fra udviklingslandene på enkeltregioner viser da også et mere ujævnt forløb gennem perioden for de enkelte regioner varierende med de særlige afsætningsvilkår, som har været karakteristiske for områdernes hovedeksportvarer. For udviklingslandene som helhed har disse udsving imidlertid i betydelig grad udlignet hinanden, således at der for perioden som helhed har været en ganske kraftig og jævn vækst.

5. Når de råvareproducerende landes andel af den samlede verdenshandel har været næsten konstant vigende gennem hele perioden, fra knap 35 pct. i 1948 til 21 pct. i 1968, skyldes det i et vist omfang, at den internationale prisudvikling har været til ugunst for de råvareeksporterende lande, jfr. punkt 22.

Langt den overvejende del af råvarelandenes relative eksporttilbagegang skyldes imidlertid, at industrilandenes eksport har været præget af en langt kraftigere reel vækst end råvarelandenes eksport. Denne forskel i udviklingen kan i første række henføres til det voldsomme opsving i den interne vesteuropæiske handel. Denne er øget langt stærkere end den samlede vesteuropæiske eksport således, at den interne vesteuropæiske handel er steget fra at udgøre knap halvdelen af Vesteuropas samlede eksport i 1948 til at andrage knap 65 pct. i 1968. Også inden for den nordamerikanske region er samhandelen ekspanderet hurtigere end den samlede eksport, og ikke mindst de socialistiske landes stærke eksportforøgelse skyldes væksten i samhandelen inden for regionen. Heroverfor står en langt svagere vækst i udviklingslandenes interne samhandel. Hvis man som intern handel alene betragter handelen inden for de fem hovedregioner: Latinamerika, Afrika, Det mellemste Østen, Asien samt restgruppen øvrige områder, er denne kun forøget med 60 pct. siden 1948 mod en samlet eksportstigning for udviklingslandene på godt 150 pct. For hele samhandelen mellem udviklingslandene andrager stigningen ca. 70 pct. fra 1948 til 1968.

Væksten i den interne samhandel inden for de enkelte industrialiserede regioner har i høj grad været påvirket af bortfaldet af handelsrestriktioner, toldnedsættelser eller som i de socialistiske lande de gennem hele perioden mere eller mindre systematiske bestræbelser på at integrere den økonomiske struktur. Lignende systematiske integrationsbestræbelser har også kendetegnet den vesteuropæiske økonomi især i den sidste halve snes år i forbindelse med markedsdannelserne. Den omfattende frigørelse af handelen med industrivarer, der er sket i de vestlige industrilande – og især i Vesteuropa – har været af uvurderlig betydning for den vidtgående internationale arbejdsdeling, som har fundet sted. Medvirkende til handelsopsvinget har været den hurtige økonomiske vækst, som dels har været en forudsætning for, dels også betinget af handelsfrigørelsen. På mange måder repræsenterer den udvikling, der har været i den interne vesteuropæiske handel, en tilbagevenden til de forhold, der eksisterede før krisen i 1930'erne.

Disse specielle forhold gør det hensigtsmæssigt at søge eksportudviklingen belyst uden denne interne handel. Foretages denne korrektion, viser den samlede verdenseksport en forøgelse på godt 3 gange fra 1948 til 1968. For de vestlige industrilande reduceres eksportvæksten fra 4,7 til 3,7, mens der for de råvareeksporterende lande sker en mindre forøgelse af væksten. For de socialistiske lande er reduktionen af vækststempoet mere iøjnefal-

dende end for de vestlige industrilande, nemlig fra 7,3 gange til 4,9. Det er dog bemærkelsesværdigt, at industrilandenes eksport stadig er øget væsentligt hurtigere end de råvareproducerende landes.

6. I figur 2 er vist udviklingen i de enkelte regioners eksport korrigeret for intern handel. (For udviklingslande alene korrigeret for den interne handel i hver af de fem regioner). Som det fremgår af figuren, har forløbet i denne reducerede eksport været mere ensartet i Vesteuropa og Nordamerika, end når totaleksportens vækst sammenlignedes, jfr. figur 1. Det mere uregelmæssige forløb i den nordamerikanske eksport er imidlertid bevaret, og forskellen mellem de to regioners eksport og den japanske er blevet mere udtalt. For de to råvareeksporterende grupper medfører korrektionen ingen ændring i udviklingsforløbet. Endelig fremgår det, at udviklingen i de socialistiske landes eksport til den øvrige verden såvel relativt som absolut i store træk har været parallel med den japanske eksportudvikling.

EKSPORTENS BETYDNING I DEN SAMLEDE ØKONOMI

7. Som et mål for, hvor meget eksporten betyder for de enkelte områder, er i tabel 3 vist, hvor stor en andel vareeksporten udgjorde af bruttonationalproduktet i markedspriser i 1960.

Selv om der her er tale om et øjebliksbillede, og tallene for bruttonationalproduktet i udviklingslandene er behæftet med betydelig usikkerhed – således blandt andet ved omregningen fra national valuta til dollars – giver det dog utvivlsomt et holdepunkt for visse konklusioner. For industrilandene betyder den internationale handel relativt mest for Vesteuropa, idet andelen her udgør 15 pct. Korrigeres for den interne handel i regionen, reduceres eksportandelen til 6–7 pct. Den tilsvarende korrektion for Nordamerika bringer her andelen ned fra ca. 4,5 til godt 3 pct. De industrielle regioner er dermed langt mindre afhængige af ekstraregional eksport end de råvareproducerende regioner, hvor eksportandelen således korrigeret androg omkring 13 pct. Desværre har man kun mulighed for at følge udviklingen i eksportandelene gennem tiden, beregnet på grundlag af oplysninger i løbende priser, i industrilandene. Det må her tages i betragtning, at prisstigningen på eksporten har været langt mindre end prisstigningen på bruttonationalproduktet, hvilket alt andet lige skulle føre til et fald i eksportandelen. For Vesteuropa kan der, bortset fra kraftige bevægelser i begyndelsen af 1950'erne, trods dette konstateres en langsom vækst i den samlede eksportandel fra godt 14 pct. til knap 16 pct. Korrigeres imidlertid for den interne samhandel, viser andelen en vigende tendens fra knap 7 pct. i begyndelsen af 1950'erne til omkring 5,5 pct. i midten af 1960'erne. For Nordamerika har andelene siden begyndelsen af 1960'erne svinget mellem

4 og 5 pct. og excl. den interne handel omkring 3 pct. Derimod har den japanske eksports andel af bruttonationalproduktet været relativt kraftigt voksende gennem perioden, fra omkring 7 pct. i 1950'ernes begyndelse til op imod 10 pct. i midten af 1960'erne. For alle industriregionerne dækker disse bevægelser imidlertid over en stigende eksportandel målt i faste priser, jfr. punkt 8.

For de råvareproducerende lande har man kun mulighed for at belyse den tilsvarende udvikling for Australien, New Zealand og Sydafrika, der ikke kan betragtes som repræsentative for de råvareproducerende lande som helhed. For de tre anførte lande under ét har eksportandelen været kraftigt svingende gennem perioden siden 1950, hvilket må ses på baggrund af de stærkt svingende priser på disse landes dominerende eksportvarer. Disse udsving kan imidlertid ikke udviske billedet af en tydelig langtidstendens til nedgang i eksportens andel af bruttonationalproduktet, fra 17–18 pct. efter Korea-højkonjunkturen, (hvor andelen var over 20 pct.), til knap 14 pct. i midten af 1960'erne, hvorefter en svag stigning sætter ind. Også her ændrer en beregning i faste priser billedet, men ikke i så udpræget grad som for industrilandene.

Korrigerer man endvidere for samhandelen inden for de to hovedregioner, de vestlige industrilande under ét og udviklingslandene under ét, bliver forskellen i afhængighed af eksporten endnu mere udtalt. Som det fremgår af tabel 3 beløb industrilandenes eksport til de råvareproducerende lande og til de socialistiske lande under ét sig kun til ca. 3 pct. af industrilandenes samlede nationalprodukt. For Nordamerika var andelen 1,5 pct. og for både Vesteuropa og Japan ca. 5 pct. Heroverfor står en andel på 11,5 pct. for udviklingslandenes eksport til de vestlige industrilande, til de udviklede råvareproducerende lande og til de socialistiske lande under ét. Ved en sådan sammenligning må det tages i betragtning, at netop den forskellige økonomiske udviklingsgrad vil påvirke disse procenter, men også usikkerheden ved opgørelsen af bruttonationalproduktet i udviklingslandene spiller en væsentlig rolle. Denne usikkerhed bidrager utvivlsomt også stærkt til at forklare de store forskelle i eksportandelen i de enkelte regioner af udviklingslande. Det er dog åbenbart, at den høje økonomiske vækst i industrilandene i væsentlig udstrækning i første række har givet sig udslag i en vidtgående arbejdsdeling disse lande imellem, og samhandelen mellem de tre industrielle regioner er ekspanderet kraftigere end handelen mellem industriregionerne og de råvareproducerende lande.

Endelig skal også nævnes, at en medvirkende årsag til, at industrilandenes eksport er øget hurtigere end råvarelandenes eksport, også har været, at eksporten fra industrilandene til de råvareproducerende lande er øget hurtigere end eksporten den anden vej. Denne udvikling afspejler i et vist omfang, at bytteforholdet mellem industrilandenes og de råvareproduce-

rende landes eksportpriser har forskudt sig til industrilandenes fordel. Det må endvidere tages i betragtning, at en betydelig del af de råvareproducerende lande ved periodens begyndelse dels havde en relativ gunstig betalingsbalanceposition, dels rådede over ikke ubetydelige valutareserver, hvilket åbnede mulighed for en periodevis ganske kraftig udvidelse af importen fra industrilandene. Senere gav stigningen i kapitalbistanden fra industrilandene overgangsvis basis for en hurtig importstigning i de råvareproducerende lande trods forringede indtjeningsvilkår for eksporten.

8. For nærmere at belyse den vekselvirkning, der har været mellem eksport og økonomisk vækst i de enkelte regioner, har man i figur 3 og 4 sammenholdt den reale vækst i vareeksport og bruttonationalprodukt. Selv om de benyttede kvantumindeks må tages med forbehold, specielt for så vidt angår nationalproduktudviklingen i udviklingslandene, viser figurerne dog nogle ganske klare tendenser.

I industrilandene, jfr. figur 3, har der været en stærkere real vækst i eksporten end i nationalproduktet. Relationen mellem væksten i eksporten og nationalproduktet i Nordamerika har været præget af kraftige udsving. Denne udvikling må, som tidligere nævnt, nok i betydelig grad ses på baggrund af den nordamerikanske eksports sammensætning, men samtidig måtte man også vente, at der i en region med en så beskeden eksportkvote som den nordamerikanske ikke ville være nogen særlig snæver sammenhæng mellem udviklingen i eksport og nationalprodukt. Trods det uregelmæssige forløb har der dog været en tydelig tendens til en relativ stigning i eksporten i forhold til nationalproduktet. Udviklingen har været særlig tydelig i 1960'erne, og den står i forbindelse med den stærkt øgede omsætning af industrivarer mellem de industrialiserede lande.

For Vesteuropa har der gennem hele perioden været en kraftig og stabil tendens til stigende eksportkvote målt i faste priser. Tilsyneladende er denne tendens blevet forstærket i 1960'erne, hvilket formentlig kan forklares af markedsdannelserne. Der foreligger ikke oplysninger, der muliggør en opdeling af eksporten i faste priser på intern og extern handel, men der er ingen tvivl om, at udviklingen især skyldes opsvinget i den interne handel inden for Vesteuropa.

For Japan genfinder man samme tendens som for Vesteuropa, men endnu kraftigere udtalt. Bevægelsen i første del af perioden må ligesom for Vesteuropas vedkommende ses på baggrund af retableringen af den økonomiske struktur og den materielle genopbygning efter krigen. Det er imidlertid bemærkelsesværdigt, at den relative eksportforøgelse har været så stærk i 1960'erne. Det spiller her uden tvivl en afgørende rolle, at samhandelen med Nordamerika – i praksis USA – for Japan i vidt omfang har indtaget samme plads, som den interne samhandel har for Vesteuropa.

9. For de råvareproducerende lande har der ikke været samme generelle tendens til, at den økonomiske vækst har været ledsaget af deltagelse i større international arbejdsdeling. Usikkerheden, der knytter sig til de foreliggende tidsrækker for den reale vækst i eksport og nationalprodukt – især for den sidstnævnte – er dog større end for de tilsvarende serier for industrilandene.

Som det fremgår af figur 3 synes der for de udviklede råvareproducenter (Australien, New Zealand og Sydafrika) at have været en tydelig tendens til, at eksporten fra disse lande under ét steg hurtigere end nationalproduktet frem til begyndelsen af 1960'erne. Det bør dog understreges, at der kun foreligger ufuldstændige data for udviklingen i nationalproduktet i faste priser i første halvdel af 1950'erne. I første halvdel af 1960'erne var eksportkvoten faldende for derefter i slutningen af årtiet at stige ret stærkt.

Udviklingen i 1950'erne afviger markant fra den, der kan udledes af de tidligere omtalte bevægelser i eksportandelen i løbende priser, mens der i 1960'erne har været større parallellitet i de to serier. Dette må ses på baggrund af de kraftige prisbevægelser på disse tre landes dominerende eksportvarer. Tendensen til, at den økonomiske vækst i 1960'erne har været ledsaget af en faldende eksportkvote i faste priser, kan måske forklares ved, at opbygningen af en beskyttet hjemmemarkedsindustri har været et væsentligt aspekt ved den økonomiske vækst i denne periode.

For udviklingslandene under ét synes perioden efter Koreakrigen og frem til begyndelsen af 1960'erne at have været præget af en nogenlunde parallel udvikling i eksport og nationalprodukt, hvorefter eksportkvoten målt i faste priser er stigende. Billedet bliver imidlertid betydeligt mere nuanceret, når man betragter enkelte grupper af udviklingslande. Betragter man således udviklingslandene excl. de olieproducerende lande har udviklingen været væsentlig mindre gunstig, hvilket især skyldes olieprodukternes store andel i den samlede eksportstigning. Mens kvantumindekset for samtlige udviklingslandes eksport fra 1950 til 1968 steg med 130 pct., andrager stigningen excl. råolie og produkter heraf ca. 85 pct. Som det fremgår af figur 3 er dette ensbetydende med, at der bortset fra de særlige bevægelser i begyndelsen af 1950'erne har været en høj grad af stabilitet i eksportkvoten excl. olie i faste priser.

10. Det har imidlertid kun begrænset interesse at betragte en så stor gruppe lande som udviklingslandene under ét, da det er en yderst heterogen gruppe. I figur 4 er derfor sammenholdt udvikling i eksport og nationalprodukt for hver af de fire hovedregioner af udviklingslande. For Latinamerika fremtræder en udvikling, der har visse træk tilfælles med den, der kunne konstateres for de udviklede råvareproducenter. Latinamerika er den mest industrialiserede region blandt udviklingslandene, og der er gennem

hele perioden sket en opbygning af en stærkt beskyttet hjemmemarkedsindustri i de økonomisk set mest betydende latinamerikanske lande. Dette kan som nævnt bidrage til at forklare den faldende eksportkvote i faste priser. Det må dog endnu engang pointeres, at de foreliggende tidsserier er behæftet med betydelig usikkerhed. Det skal endelig nævnes, at forløbet ikke bliver påvirket af, om der korrigeres for eksport og produktion i olielandet Venezuela.

Helt modsat har udviklingen formet sig i Asien. En tendens til relativt langsommere vækst i eksporten end i nationalproduktet i 1950'erne er i 1960'erne blevet afløst af en klar tendens til vækst i eksportkvoten målt i faste priser. Der er næppe tvivl om, at udviklingen i 1960'erne i betydeligt omfang må tilskrives den omstændighed, at de asiatiske udviklingslande i denne periode har haft en stærk stigning i eksporten af industrivarer, først og fremmest tekstilvarer og visse andre forbrugsvarer. Væksten i industriproduktionen har været noget hurtigere end i Latinamerika, og selv om industrialiseringen også i Asien er foregået på et beskyttet hjemmemarked, har det generelt set væsentlig lavere indkomstniveau i Asien end i Latinamerika utvivlsomt nødvendiggjort en større eksportorientering af industrien end i Latinamerika. Det bør dog nævnes, at en del af forklaringen på den særlige udvikling i de asiatiske udviklingslande under ét har været den stærke industrielle ekspansion i Hong Kong.

For Det mellemste Østen, hvor udviklingen helt domineres af olieeksporten, har der været en klar tendens til stigende eksportkvote i faste priser. Den tilsvarende udvikling i Afrika siden slutningen af 1950'erne må også ses på baggrund af den hastige udvikling i olieeksporten fra Algeriet, Libyen og Nigeria. I 1960 udgjorde eksporten af olieprodukter kun 4–5 pct. af den samlede afrikanske eksport. I 1968 var denne andel nået op på 30 pct. Efter alt at dømme ville en korrektion herfor føre til en nogenlunde parallel udvikling i eksport og nationalprodukt, begge målt i faste priser.

UDVIKLINGSLANDENES EKSPORTUDVIKLING

11. I figur 5 er vist udviklingen i eksportmængderne fra forskellige grupper af udviklingslande. Det er et gennemgående træk, at der for samtlige grupper af råvareeksporterende lande har været en ganske kraftig stigning i eksportmængderne gennem den sidste snes år, og at eksportopgangen synes at have været kraftigere i 1960'erne end i 1950'erne. Væksten i de eksporterede mængder har især været kraftig for Det mellemste Østen og Afrika. Også de asiatiske udviklingslande under ét har siden slutningen af 1950'erne haft en stærk real eksportvækst. Derimod har eksportudviklingen for Latinamerika – når man betragter stigningen i eksportkvantum – været klart ugunstigere end for de øvrige udviklingslande. Der synes heller ikke

at være indtruffet samme opadgående forskydning i eksporttrenden for Latinamerika som for de andre regioner fra 1950'erne til 1960'erne.

12. Betragter man udviklingen i eksportværdierne i stedet for, jfr. figur 6, genfindes i store træk de samme tendenser. Det mellemste Østens og Afrikas eksportindtjening er forøget langt hurtigere end Asiens og Latinamerikas eksportindtjening. Forskellen er imidlertid i det væsentligste koncentreret på perioden frem til 1960. Siden har der været en højere grad af parallellitet i stigningen i eksportindtjeningen i alle fire regioner. Det er bemærkelsesværdigt, at udviklingen i den latinamerikanske eksport – når man betragter eksportværdierne – former sig væsentlig gunstigere, end når alene udviklingen i eksvortmængderne tages i betragtning.

Det er også karakteristisk, at Korea-højkonjunkturen og det efterfølgende konjunkturtilbageslag påvirker Asiens eksportindtjening langt voldsommere end de øvrige regioners. Denne forskel gør sig gældende for såvel eksportmængden som – især – eksportværdien. Råvareprisinflationen under Korea-højkonjunkturen gør sig især gældende for de betydende asiatiske eksportvarer, og som det fremgår af figur 6, passerer de asiatiske udviklingslandes samlede eksport først i 1964 niveauet fra 1951 på ca. 9 mia. dollars.

Her har man betragtet udviklingen i den totale eksport fra de fire forskellige regioner. Udviklingsforløbet ændres imidlertid ikke afgørende, såfremt man alene betragter eksporten til de udviklede lande. Den væsentligste virkning heraf er, at niveauet for eksportværdien forskydes kraftigt nedad for Latinamerika og – især – Asien. Reduktionen betyder således, at eksportniveauet for Asien siden begyndelsen af 1960'erne har været mindre end eksportniveauet for Afrika.

UDVIKLINGSLANDENES EKSPORTMARKEDER

13. Forskellene i de enkelte regioners eksportudvikling må ses på baggrund af eksportfordelingen på varer og afsætningsområder. Pris- og efterspørgselsforhold har varieret betydeligt for de enkelte vareområder, og samtidig har det spillet ind, at de enkelte udviklingslande og dermed i høj grad regionerne traditionelt har haft en forskellig orientering af deres eksport på afsætningsområder i udviklede lande. Den væsentligste årsag hertil har været de snævre økonomiske forbindelser mellem grupper af udviklingslande og industrilande, ikke mindst som følge af kolonisystemet, uanset at dette er blevet afviklet i denne periode. Varestruktur og markedsorientering for de enkelte udviklingslande eller grupper af lande har i et vist omfang været korreleret fra gammel tid og blev utvivlsomt forstærket i første

del af perioden i kraft af opdelingen mellem »hård valuta«- og »blød valuta«-markeder og -varer. De vesteuropæiske landes bestræbelser på at imødegå knapheden på hård valuta ved at dække råvarebehov gennem en stimulering af produktionen af råvarer i deres oversøiske besiddelser har efter alt at dømme spillet en væsentlig rolle for ikke mindst den stærke stigning i den afrikanske eksport. Det spiller her ind, at mens afviklingen af kolonisystemet i Asien skete i slutningen af 1940'erne, indtraf den godt en halv snes år senere i Afrika.

14. En første fornemmelse af, på hvilken måde disse forhold kan have påvirket eksportforløbet i udviklingslandene, fås ved at betragte udviklingen i disse landes samlede eksport til forskellige områder, jfr. figur 7. Det fremgår heraf, at der har været væsentlige forskelle i afsætningsforløbet til de forskellige områder. Japan og de socialistiske lande har været de stærkest ekspanderende markeder, men væksten i eksporten til disse områder må til en vis grad ses på baggrund af det lave niveau i begyndelsen af perioden. I 1948 aftog disse områder kun 4 pct. af udviklingslandenes samlede eksport. I 1968 var andelen steget til 15 pct. Til sammenligning kan anføres, at den tilsvarende andel i 1938 var 11–12 pct. Der er næppe tvivl om, at orientering mod disse hurtigt ekspanderende markeder trods eksportens fortsat moderate absolutte størrelse har været medvirkende til den forskellige eksportudvikling i de enkelte u-landeregioner. Det skal dog her bemærkes, at væksten i eksporten til de socialistiske lande i hovedsagen har været koncentreret på ganske få udviklingslande.

Det helt afgørende har imidlertid gennem hele perioden været afsætningsvilkårene i de industrialiserede lande i Nordamerika og Vesteuropa. Tilsammen aftog disse områder 64 pct. af udviklingslandenes eksport såvel i 1938 som i perioden omkring 1950. Andelen kulminerede i slutningen af 1950'erne med omkring to trediedele for derefter at falde til 62 pct. i 1968. Afsætningen til Vesteuropa er igennem størstedelen af tidsrummet siden 1948 øget hurtigere end afsætningen til Nordamerika. Det er dog trods denne forskel i udviklingen fortsat sådan, at en større andel af udviklingslandenes eksport afsættes i Nordamerika end før den anden verdenskrig, mens omvendt Vesteuropas relative betydning som marked er mindre end i 1938.

Endelig er også i figur 7 vist udviklingslandenes interne samhandel såvel inden for de fem regioner som mellem disse samt eksporten til de udviklede råvareproducenter. Denne del af udviklingslandenes eksport er for den anførte periode som helhed kun øget moderat, men trenden har klart været kraftigere opadgående i 1960'erne end i det foregående tiår. Det er endvidere bemærkelsesværdigt, at der har været en så høj grad af parallellitet mellem u-landenes inter- og mellemregionale handel.

15. Det er klart, at udviklingen i eksporten fra de enkelte råvareproducerende regioner i væsentlig grad kan være påvirket af eksportkoncentrationen på de anførte markedsområder. Denne koncentration er i et vist omfang afhængig af varestrukturen i eksporten, men er også stærkt påvirket af de historisk betingede særlige økonomiske forbindelser mellem de enkelte udviklingslande og de enkelte industrilande eller grupper af disse. Heri indgår udenlandske kapitalinteresser i råvarelandene, tilstedeværelsen af indvandrede befolkningsgrupper fra Vesteuropa, som øver indflydelse på erhvervsstrukturen i de råvareproducerende lande, særlige handelsbegunstigelser, valutariske tilhørsforhold m. v. Alt i alt er der tale om en lang række faktorer, der har fastlagt et bestemt mønster for handelsforbindelser, som kun langsomt ændres i overensstemmelse med forskelle i afsætningsudviklingen, med mindre disse forskelle er meget drastiske.

Til belysning heraf er i tabel 4 vist eksportkoncentrationen på markedsområder for de fire store regioner af udviklingslande samt de udviklede råvareproducerende lande. Det fremgår heraf, at afsætningen til Nordamerika vejer langt tungere til for Latinamerika end for de øvrige råvarelande. Denne afhængighed bliver yderligere forstærket, såfremt man tager i betragtning, at hovedparten af den eksport, der registreres som eksport til andre udviklingslande (næstsidste kolonne) består af råolie til raffinering i hollandske og (tidligere) britiske besiddelser i Vestindien, og som derfra for over halvdelens vedkommende videre eksporteres til Nordamerika. Den stærke eksportorientering mod Nordamerika, der var sket under den anden verdenskrig, kulminerede i begyndelsen af 1950'erne, hvorefter en større spredning af eksporten satte ind. Den relativt kraftige nedgang i Nordamerikas betydning som afsætningsmarked fra slutningen af 1950'erne og til slutningen af 1960'erne, må bl. a. ses på baggrund af den i dette tidsrum ændrede politiske og dermed handelsmæssige orientering af Cuba, hvis eksport tegner sig for 7–8 pct. af den samlede eksport fra Latinamerika. Indtil bruddet mellem USA og Cuba gik omkring 70 pct. af den cubanske eksport til USA. Denne politisk bestemte ændring af handelsmønstret er også den væsentligste årsag til springet opad i de socialistiske landes andel fra 1957–58 til 1967–68.

Det er i øvrigt karakteristisk, at den latinamerikanske eksport kun i begrænset omfang er blevet orienteret mod det stærkt ekspanderende japanske marked. Derimod er Vesteuropas betydning som marked øget siden begyndelsen af 1950'erne. Man har her formået at skifte fra det traditionelt mest betydende marked, England, til det væsentligt hurtigere voksende EEC-marked. Den meget lave vesteuropæiske markedsandel i begyndelsen af 1950'erne må ses på baggrund af, at en betydelig del af Latinamerikas eksport kom fra lande, der tilhørte dollarområdet, hvilket lagde en dæmper på afsætningsmulighederne i Vesteuropa i denne periode. Endelig skal næv-

nes, at den latinamerikanske regions interne samhandel efter det relative opsving under den anden verdenskrig har udgjort en stort set stabil andel i den sidste snes år trods bestræbelser på større økonomisk integration i Latinamerika gennem 1960'erne.

16. For Asiens vedkommende præges eksportstrukturen af, at den interne samhandel i regionen spiller en betydelig omend en gennem den sidste snes år aftagende rolle. Den store relative forøgelse af den interregionale samhandel fra 1938 til 1948 og dennes derefter aftagende rolle kan i ikke ringe omfang forklares af forskellige specielle forhold. I 1948 var således opsplitningen af tidligere økonomisk integrerede koloniområder i suveræne stater af ny dato, og det bidrog forbigående til en oppustning af den interregionale samhandel. Den relative nedgang i denne handel siden da afspejler opbygningen af en række nationale økonomier, hvis handelsmæssige forbindelser med nabostaterne mere eller mindre bevidst søgtes reduceret ikke mindst i kraft af politiske modsætninger. Det har også spillet ind, at den relativt store handel med fødevarer, først og fremmest ris, er faldet som følge af befolkningsudvikling, relativ langsom vækst i landbrugsproduktionen samt krigshandlinger i de traditionelle riseksporterende lande. Modsat er der sket en kraftig forøgelse af den interregionale handel med industrivarer, en udvikling, der klart afviger fra den, der har kunnet iagttages i de øvrige regioner. Handelen med udviklingslande uden for den asiatiske region har været af underordnet betydning.

For så vidt angår Asiens eksport til de udviklede lande gør følgende forhold sig især gældende. Afsætningen til Vesteuropa har traditionelt været af væsentlig større betydning end afsætningen til Nordamerika. Det afgørende har her været den store asiatiske eksport til England. Denne specielle eksportkoncentration har som følge af den langsomme økonomiske vækst i England i sammenligning med udviklingen i andre vesteuropæiske lande været medvirkende til det relative fald i Vesteuropas betydning som afsætningsområde. Det er imidlertid bemærkelsesværdigt, at de asiatiske udviklingslande ikke i løbet af perioden er blevet stærkere eksportorienteret mod det hurtigst ekspanderende marked i Vesteuropa, nemlig EEC. Derimod har Nordamerika gennem hele efterkrigstiden tegnet sig for en større og stigende andel af eksporten i forhold til førkrigsperioden. Som ventet har Asien i betydeligt omfang draget fordel af den hurtige økonomiske vækst i den japanske økonomi, men Japan indtager endnu ikke samme relative position som markedsområde som før den anden verdenskrig. Endelig har en langsomt stigende, men stadig beskeden andel af eksporten fundet afsætning i de socialistiske lande. I modsætning til de særlige forhold, der på dette område har spillet ind for Latinamerikas vedkommende, synes den relative stigning i Asiens eksport til de socialistiske lande i højere grad at

afspejle en stigende efterspørgsel efter visse af de asiatiske landes hovedeksportvarer, således f. eks. rågummi.

17. For Afrika har eksportudviklingen været helt domineret af den meget høje grad af eksportkoncentration på Vesteuropa og herunder især på EEC. EEC's position som marked for de afrikanske udviklingslande er blevet udbygget gennem perioden dels i kraft af den hurtige økonomiske vækst i dette område, dels i kraft af de handelspolitiske begunstigelser en række afrikanske lande har haft eller har fået i EEC-landene. Til sammenligning kan nævnes, at lignende begunstigelser i industrilandene for asiatiske udviklingslande har været af aftagende betydning, bl. a. fordi de har været knyttet til det engelske marked, der har været præget af en væsentlig langsommere vækst end EEC-markedet.

Denne forskel i udviklingen i England og i EEC er også den væsentligste årsag til, at Vesteuropa uden for EEC har spillet en aftagende rolle som afsætningsmarked for Afrika. Sammenlignet med Vesteuropa har alle andre markedsområder hver for sig været af underordnet betydning for udviklingen i Afrikas eksport. Det skal dog bemærkes, at den relative stigning i eksporten til de socialistiske lande i væsentlig grad er påvirket af det politisk betingede snævre økonomiske samarbejde mellem Ægypten og de socialistiske lande.

For Det mellemste Østen har eksportorienteringen mod forskellige markedsområder været af mindre betydning, idet eksporten helt domineres af råolie og produkter heraf. Eksporten er ligesom for Afrikas vedkommende domineret af afsætningen til Vesteuropa og herunder i stigende grad EEC. Samtidig har den hurtige industrielle udvikling i Japan ført til en kraftig stigning i de mellemøstlige landes olieeksport til dette marked.

18. I tabel 4 er til sammenligning endvidere anført tal til belysning af de udviklede råvareeksporterende landes eksportorientering. Disse tre landes eksport gik før krigen helt overvejende til Vesteuropa og i første række til England. Det kraftige og ubrudte fald i Vesteuropas betydning som marked skyldes i første række de mindre gunstige afsætningsvilkår på det engelske hovedmarked, men det er dog bemærkelsesværdigt, at den kraftige økonomiske vækst i EEC-landene ikke har været ledsaget af en relativ forøgelse af EEC's betydning som marked for disse lande.

De udviklede råvareeksporterende lande har formået at modvirke den ugunstige udvikling på det engelske marked ved at orientere deres eksport mod Nordamerika, men især mod Japan. Dette sidste gælder for alle tre lande. Endvidere har eksporten til udviklingslandene været af væsentlig større relativ betydning i hele efterkrigsperioden end før den anden verdens-

krig som følge af stigende eksport af industriprodukter fra Sydafrika til det øvrige Afrika og fra Australien til Sydøstasien.

19. Den foranstående summariske gennemgang af de enkelte råvareeksporterende regioners eksportkoncentration på markedsområder belyser et af de forhold, der har bidraget til den forskellige udvikling i eksporten fra de enkelte områder. Således må den væsentlig stærkere stigning i Afrikas eksport end i Latinamerikas og Asiens eksport utvivlsomt ses på baggrund af en gunstigere markedsorientering. Asien og de udviklede råvareeksporterende lande har i højere grad end Latinamerika høstet fordel af den hurtige økonomiske vækst i Japan. Modsat har det virket hæmmende på eksportudviklingen for de to samme områder, at deres eksport til Vesteuropa især har været koncentreret på England, og at de ikke har været i stand til at orientere sig stærkere mod EEC. For Latinamerika har det været af væsentlig betydning, at afsætningen til det langsommere ekspanderende nordamerikanske marked har vejet tungere til, end tilfældet har været i de øvrige råvareproducerende lande. I modsætning til Asien og de udviklede råvareeksporterende lande har Latinamerika imidlertid formået at dreje en større del af sin eksport over til det hurtigt ekspanderende EEC-marked.

Markedsorienteringen er imidlertid kun en faktor blandt flere og ikke uden sammenhæng med varestrukturen. Forskellig prisudvikling for de enkelte eksportvarer som følge af forskelle i udbuds- og efterspørgselsforhold har været mindst ligeså væsentlige faktorer.

VARESTRUKTURENS BETYDNING

20. Forskelle i varestruktur har været af mindst ligeså stor betydning for det forskellige eksportforløb for de forskellige grupper af udviklingslande som den geografiske orientering af afsætningen. Det må dog, som før nævnt, påpeges, at der er en sammenhæng mellem varestruktur i eksporten og dennes fordeling på aftageområder, og blandt andet har forskellige handelspolitiske koncessioner til grupper af udviklingslande fra industrilande spillet en rolle for udviklingen.

Det generelle træk ved udviklingslandenes eksport og dennes udvikling har været og er stadig, at den så helt overvejende består af primærvarer, dvs. fødevarer og andre landbrugsvarer, mineraler og malme, brændsel samt visse metaller. Eksporten af mere forarbejdede industrivarer udgør trods relativ kraftig vækst fortsat kun en beskeden del af udviklingslandenes eksport. Det skal dog her bemærkes, at der inden for primærvareeksporten er sket en forskydning i retning af mere forarbejdede varer, semi-industrivarer. Det er imidlertid afgørende, at udviklingslandenes eksport er domi-

neret af fødevarer, mere eller mindre forarbejdede, samt af råvarer til industrien og brændsel. Det er samtidig karakteristisk, at en væsentlig del af eksporten af forarbejdede industrivarer består af tekstilvarer og i de senere år i stigende omfang beklædning, hvor den industrielle værditilvækst er relativ lav.

Det bør dog her tilføjes, at den foretagne sondring mellem primærvarer og industrivarer er arbitrær og kun kan give et groft billede af forskellene i varestrukturen i eksporten mellem udviklingslande og industrilande, og at det billede, der fremkommer, i et vist omfang er fortegnet. For udviklingslandene er den eneste varegruppe af betydning, der er medregnet under primærvarerne, men som i realiteten er en industrivaregruppe, metaller. For industrilandenes primærvareeksport gælder det derimod, at der på en lang række områder i realiteten er tale om industrivarer. Det gælder f. eks. forædlede og tilberedte fødevarer og drikkevarer, syntetiske spindestoffer, viderebearbejdede petroleumsprodukter foruden metallerne. Det er en del af forklaringen på, at der, som nævnt nedenfor, har været en gunstigere udvikling i de udviklede landes primærvareeksport end i udviklingslandenes. Det bidrager blandt andet også til den forskellige udvikling i prisindeksene for primærvarer i eksporten fra de to landegrupper.

21. I de sidste 15–20 år har primærvarernes andel af den samlede verdenshandel været stadig faldende. I tabel 5 er angivet hovedtal for denne udvikling siden første halvdel af 1950'erne. Man har her set bort fra de socialistiske landes interne samhandel, idet dennes fordeling på varegrupper kun foreligger oplyst fra midten af 1950'erne. En medregning af denne handel ville imidlertid ikke – på basis af den periode, der foreligger belyst – ændre trenden, men blot føre til et lidt lavere niveau for primærvarernes andel.

Det relative fald i primærvarernes andel af den samlede verdenshandel i perioden efter den anden verdenskrig repræsenterer en set i et længere perspektiv ny tendens i den internationale handel. De analyser [3]) af den internationale handel, som rækker tilbage til sidste fjerdedel af forrige århundrede, viser, at primærvarernes andel (kun med mindre afvigelser i afgrænsningen fra den her anvendte) trods afbrydelsen af det internationale handelssamkvem under første verdenskrig helt frem til den anden verdenskrig tegnede sig for 60–65 pct. af den samlede verdenshandel og uden systematisk tendens til stigning eller fald. Denne stabilitet i handelens fordeling på primærvarer og mere forarbejdede industrivarer dækker over en periode med langt voldsommere konjunktursvingninger end i perioden

[3]) Der kan henvises til *P. Lamartine Yates* »Forty Years of Foreign Trade«, London 1959, hvori findes et omfattende statistisk materiale samt henvisninger til andre tilsvarende analyser.

efter den anden verdenskrig og med deraf følgende voldsomme udsving i eksportpriser og eksportmængder. Nu dækker stabiliteten selvsagt over betydelige forskydninger i varestrukturen inden for de to hovedvaregrupper, men det er dog karakteristisk, at der gennem denne meget lange periode under vekslende konjunkturer og handelspolitiske vilkår har været en mulighed for at ekspandere handelen med ubearbejdede eller kun lidt bearbejdede varer i samme takt som handelen med færdige industriprodukter. Det skal dog samtidig nævnes, at prisbevægelserne for primærvarerne under ét har været langt voldsommere end for industrivarerne under ét. Til gengæld har svingningerne i eksportkvantum været kraftigst for sidstnævnte varegruppes vedkommende. Dette kommer ikke mindst frem i perioden efter det almindelige økonomiske sammenbrud i slutningen af 1920'erne.

22. Over for denne udvikling i den 60-årige periode op til den anden verdenskrig står den systematiske tendens til relativt fald i primærvareeksporten i efterkrigsperioden. Som det fremgår af tabel 5 falder andelen fra første halvdel af 1950'erne til sidst i 1960'erne fra 60 pct. til 46,5 pct. Det er bemærkelsesværdigt, at dette relative fald er sket i en periode, hvor der bortset fra et enkelt tilbageslag i verdenshandelen (i 1958) har været en i øvrigt ubrudt og hastig stigning i den internationale handel.

Af tabel 5 fremgår imidlertid, at dette ikke kan tilskrives en (absolut målt) langsom vækst i primærvareeksporten. Der har været tale om en fordobling fra 1953–55 til 1966–68, og der har også igennem perioden været en betydelig og ret jævn vækst i primærvareeksporten. Eksportværdien af industrivarer er imidlertid blevet mere end tredoblet og den samlede verdenseksport dermed forøget 2,6 gange. Det relative fald i primærvarernes andel kan, groft beregnet, for omkring en trediedels vedkommende forklares ved, at priserne for primærvarerne under ét fra 1953–55 til 1966–68 er faldet, mens industrivarepriserne er steget.

Med i billedet hører endvidere, at den del af primærvareeksporten, der kommer fra udviklingslandene, er øget langsommere end den samlede internationale handel med primærvarer.

23. I tabel 5 er vist, hvor stor en andel af de fire hovedregioners eksport, der udgøres af primærvarer. Det fremgår heraf, at denne andel har været faldende for alle regioner. For udviklingslandene som helhed androg primærvareeksporten i første halvdel af 1950'erne 93 pct. af den samlede eksport. Sidst i 1960'erne var andelen faldet til 87 pct. med størstedelen af nedgangen koncentreret på perioden siden 1960'ernes begyndelse. For de udviklede råvarelande var primærvareandelen lidt mindre end for udviklingslandene, men tilbagegangen i andelen har været af stort set samme

relative styrke. For de øvrige to regioners vedkommende (for de socialistiske lande dog kun omfattende deres eksport til lande udenfor regionen) er primærvareandelen væsentlig mindre, men tilbagegangen relativt kraftigere end for de to førnævnte regioner. For industrilandene var der en tilbagegang fra 43 pct. af den totale eksport i første halvdel af 1950'erne til 33 pct. sidst i 1960'erne. Det må imidlertid understreges, at primærvareeksporten trods denne udvikling fortsat spiller en væsentlig rolle i udenrigshandelen for alle hovedregioner. For industrilandenes vedkommende må det imidlertid tages i betragtning, at det ikke mindst er den amerikanske og canadiske eksport, herunder den canadiske eksport til USA, som vejer tungt til.

24. Primærvarernes relative tilbagegang har været koncentreret på fødevarer og andre landbrugsvarer. Som tidligere nævnt tegnede primærvarerne sig for 60 pct. af den samlede verdenseksport i 1953–55 mod kun 46,5 pct. i 1966–68. I tabel 5 er vist primærvareeksporten fordelt på fire hovedvaregrupper og disses relative betydning i den samlede eksport. Det fremgår heraf, at fødevarer i videste forstand i 1953–55 androg 22 pct. af den samlede verdenseksport, men at andelen efter stadigt fald nu kun udgør 16 pct. Den relative nedgang har været endnu stærkere for andre landbrugsvarer, hvor de helt dominerende varegrupper er oliefrø og olier m. v. heraf, spindestoffer, rågummi samt træ og træmasse. Andelen er her faldet fra omkring 16,5 til 10. Det er helt overvejende disse to hovedvaregruppers mindskede andel af verdenshandelen, som forklarer primærvarernes samlede mindskede rolle i den internationale handel.

Det er imidlertid også her, at et relativt prisfald i forhold til industrivarer har spillet en væsentlig rolle. Det kan således anslås, at en trediedel af nedgangen såvel i fødevarernes som de øvrige landbrugsvarers andel fra første halvdel af 1950'erne til sidst i 1960'erne skyldes det relative prisfald på disse varegrupper.

For de to øvrige primærvaregruppers vedkommende har eksportværdierne over perioden som helhed bevæget sig nogenlunde som den samlede *verdenseksport*. Brændselseksportens andel har været langsomt vigende, helt overvejende som følge af det relative prisfald på brændsel for perioden som helhed. Malme og metaller incl. jern og stål har tegnet sig for en svagt stigende andel af den samlede verdenseksport, men denne stigning skyldes efter alt at dømme alene den relative prisstigning på dette vareområde. For så vidt angår metaller, bortset fra jern og stål, som kan anslås at have udgjort omkring 4 pct. af verdenseksporten såvel i første halvdel af 1950'erne som i midten af 1960'erne, betyder den relative prisstigning, at andelen skulle være øget med godt 1 pct.-point, hvis andelen målt i faste priser skulle være fastholdt.

25. Den relative nedgang i primærvarernes andel er blot en anden måde at præsentere udviklingslandenes langsommere eksportstigning på, da primærvarerne som nævnt fortsat dominerer disse landes eksport. Samtidig har det imidlertid også interesse at konstatere, at udviklingslandenes andel af den relativt målt vigende primærvareeksport er gået ned. Af tabel 6 fremgår det, at udviklingslandenes andel af den samlede primærvareeksport er gået ned fra godt 44 pct. i 1953–55 til 37,5 pct. i 1966–68. Nedgangen var lidt stærkere gennem 1950'erne end i 1960'erne. Også de udviklede råvarelande har tabt terræn, mens såvel industrilandene som de socialistiske lande (stadig excl. deres interne samhandel) har øget deres andel af den samlede primærvareeksport.

For industrilandenes vedkommende har det utvivlsomt spillet en rolle, at de stadig snævrere økonomiske forbindelser mellem disse har virket stimulerende på den interne samhandel også med disse varer. Det er imidlertid åbenbart, at en lang række faktorer, som imidlertid ikke alle har trukket i samme retning, har spillet ind. Billedet bliver også mere nuanceret, når man betragter de enkelte hovedgrupper af varer.

26. I fødevaregruppen er industrilandenes andel vokset fra knap 45 pct. i 1953–55 over 50 pct. i 1959–61 til knap 54 pct. i 1966–68, mens udviklingslandenes andel er faldet fra ca. 45,5 pct. til ca. 33,5 pct. Dette er ensbetydende med, at næsten hele nedgangen i fødevarernes andel af den samlede verdenseksport er blevet båret af udviklingslandene. Denne udvikling fremgår også af figur 8, hvor udviklingen i fødevareeksporten er illustreret ved indeks for eksportværdien. Det fremgår heraf, at den samlede fødevareeksport har været præget af ubrudt omend ikke ganske jævn vækst siden første halvdel af 1950'erne. Fødevareeksporten fra udviklingslandene var imidlertid præget af stagnation helt frem til 1960'ernes begyndelse og igen fra midten af 1960'erne. Kun i det korte tidsrum fra 1961 til 1964 steg disse landes eksport i samme tempo som den samlede fødevareeksport.

Som det fremgår af figur 10 skyldes denne udvikling i væsentlig grad, at priserne på udviklingslandenes fødevareeksport faldt med omkring 40 pct. fra første halvdel af 1950'erne til begyndelsen af 1960'erne, mens prisnedgangen på fødevareeksporten fra de udviklede lande kun androg ca. 10 pct. i samme tidsrum. Den prisopgang på fødevarer, der satte ind i begyndelsen af 1960'erne, var kraftigst for udviklingslandenes eksport, men blev derefter afløst af et nyt fald, mens den mere moderate prisopgang for de udviklede landes fødevareeksport derimod kun blev afløst af stagnation.

De forskellige prisforløb afspejler i væsentlig grad den forskellige varestruktur i de to landegruppers fødevareeksport. Dette afspejles i indekset (jfr. figur 11) for kaffe, the og kakao, som tegner sig for ca. 30 pct. af

udviklingslandenes fødevareeksport. Modsat har eksportprisindekset for korn, der især eksporteres fra de udviklede lande, været præget af væsentligt mere moderate udsving, omend der også her har været et relativt kraftigt prisfald i perioden frem til begyndelsen af 1960'erne. Siden da er en væsentlig del heraf imidlertid blevet opvejet igen.

Den meget ugunstige prisudvikling for udviklingslandenes fødevareeksport har været et resultat af de særlige udbuds- og efterspørgselsforhold for den dominerende del af deres fødevareeksport, dvs. kaffe, the, kakao og sukker. Efterspørgselen i industrilandene for disse varer har været og er stadig uelastisk såvel med hensyn til indkomst- som prisudvikling. Samtidig har udbuddet af varer til eksport været yderst uelastisk over for det fortsatte prisfald som følge af, at den aktuelle produktion i høj grad er påvirket af dispositioner flere år før. I de seneste år er prisudviklingen dog bedret ganske væsentligt dels i kraft af internationale prisstabiliseringsaftaler, dels som følge af mere tilfældige produktionsnedgange.

Modsat har fødevareeksporten fra de udviklede lande nydt godt af, at efterspørgselen i høj-indkomstområderne især har rettet sig mod fødevarer, der enten udelukkende eller især produceres i disse områder, f. eks. kød og frugt. Hertil er i 1960'erne kommet visse udviklingslandes voksende importbehov for korn og faldende eksportoverskud i traditionelle korneksporterende udviklingslande.

27. Også for så vidt angår eksporten af råvarer, der domineres af landbrugsvarer til industriel brug, er der sket en forskydning i eksportens fodeling til ugunst for udviklingslandene. Deres andel af den samlede eksport af disse varer er faldet fra 44 pct. i 1953–55 over 40 pct. i 1959–61 til 32 pct. i 1966–68. Modsat er industrilandenes andel øget fra 41 pct. til 51 pct. Det bør endvidere for denne varegruppe tages i betragtning, at den ret betydelige andel af verdenseksporten, der kommer fra Australien, New Zealand og Sydafrika, er gået ned fra 12 pct. til 8,5 pct., mens de socialistiske landes andel er mere end fordoblet fra 3 pct. til 8 pct.

Udviklingslandene har også her båret den største del af nedgangen i denne varegruppes andel af den samlede verdenseksport. Fra at udgøre omkring 7 pct. af den samlede verdenseksport i 1953–55 er udviklingslandenes eksport af råvarer fra landbrug m. v. faldet til kun at udgøre 3 pct. 1966–68. Som det fremgår af figur 8 svingede eksportværdien af disse råvarer kraftigt op og ned i 1950'erne for såvel udviklingslandene som de udviklede lande. Siden slutningen af 1950'erne har eksporten fra udviklingslandene svinget omkring et stort set uændret niveau, mens de udviklede landes eksport af råvarer har været stigende.

28. For råvarernes vedkommende synes denne forskel i udviklingen kun

i mindre omfang at kunne tilskrives en ugunstigere prisudvikling for udviklingslandenes eksportvarer end for de udviklede landes. Eksportprisindekset for udviklingslandene, jfr. figur 10, har været præget af flere og kraftigere udsving end prisindekset for de udviklede landes eksport af råvarer. Der synes dog at være en ret klar tendens til, at prisniveauet for udviklingslandenes eksport har været faldende for perioden som helhed, mens der for de udviklede lande har været tale om en klar tendens til fald i 1950'erne og derefter en vis stabilisering.

De i figur 11 viste prisindeks for enkelte varegrupper blandt råvarerne giver ikke mulighed for at vurdere, om centrale varer for udviklingslandene har haft en særlig ugunstig prisudvikling. Det skal nævnes, at det i betydeligt omfang er samme eller stærkt konkurrerende varer, der eksporteres fra begge grupper af lande, f. eks. bomuld og forskellige typer af oliefrø.

Den væsentligste årsag til den forskellige udvikling må derfor i første række søges i forskellene i varestruktur. Det har således spillet en betydelig rolle, at skovbrugsprodukter (træ og papirmasse), hvoraf efterspørgselen er ekspanderet hurtigt, vejer langt tungere til i de udviklede landes eksport end i udviklingslandenes eksport. Af stor betydning har endvidere været den hurtige vækst i produktionen af syntetiske produkter i industrilandene, især tekstilfibre baseret dels på cellulose dels – og i stigende grad – på petrokemiske produkter samt syntetisk gummi. Disse industrielt fremstillede råvarer har endnu kun en mindre direkte betydning i den internationale handel, men de har trængt de naturlige og i betydeligt omfang netop fra udviklingslandene importerede råvarer tilbage som basis for produktionen af tekstilvarer og gummiprodukter, herunder ikke mindst autogummi. Også den voldsomme udvidelse af industrilandenes produktion af plast og plastvarer samt udviklinen i papirproduktionen har i et vist omfang ramt efterspørgselen af naturlige råvarer fra udviklingslandene. Det gælder således jute til fremstilling af emballageartikler.

Det bør også her nævnes, at den utilfredsstillende udvikling i denne del af udviklingslandenes eksport beror på, at tekstilindustrien har været et udpræget tilbagegangserhverv i de industrialiserede lande, således at de vanskeligheder, som de traditionelle råvarer har mødt fra den stigende anvendelse af syntetiske produkter, er blevet forstærkede. Dette modsvares dog i nogen grad af, at tekstilindustrien i visse udviklingslande er ekspanderet stærkt, således at der for disse lande under ét har været en forskydning fra eksport af spindestoffer til eksport af tekstilvarer og beklædning.

29. Udviklingen har formet sig noget anderledes for de to sidste grupper af primærvarer, nemlig brændsel samt malme og metaller incl. jern og stål. For begge grupper gælder, at de stort set har fastholdt deres andel af den samlede verdenseksport, og at udviklingslandene endvidere har hævdet

deres position langt bedre end for de to tidligere varegruppers vedkommende. Der ligger imidlertid vidt forskellige forhold bag denne gunstigere udvikling.

For brændsel har udviklingslandene øget deres andel af den samlede brændselseksport, hvilket naturligvis hænger sammen med den voldsomme forøgelse af efterspørgselen efter petroleumsprodukter i industrilandene, ikke mindst i Vesteuropa og Japan, hvor stort set hele forbruget må importeres. Tilsvarende må nedgangen i de udviklede landes andel af verdenshandelen med brændsel tilskrives tilbagegangen i eksporten af fast brændsel, der endnu i begyndelsen af 1950'erne spillede en betydelig rolle. Man bør også nævne den spredning af raffinaderikapaciteten, der er sket, især i den sidste halve snes år, og som har ført til etablering af olieraffinaderier i alle industrialiserede lande. Dette har ført til en mindre oppustning af brændselshandelen mellem de industrialiserede lande end den, der ville være indtrådt, såfremt de store olieselskaber havde fastholdt tidligere perioders koncentration af raffinaderivirksomheden. Det bør også nævnes, at koncentrationen af raffinaderivirksomheden i efterkrigstiden i forbrugsområderne i stedet for i råolieproducentlandene har påvirket prisniveauet for udviklingslandenes brændselseksport. Såvel politiske som økonomiske og teknologiske forhold har her spillet ind. Resultatet af disse forskydninger har imidlertid været, at udviklingslandenes brændselseksport sidst i 1960'erne udgjorde stort set samme andel af den samlede verdenshandel som i første halvdel af 1950'erne, jfr. i øvrigt den stærke vækst, der har været gennem perioden i eksportværdien ifølge figur 8. Som det fremgår af figur 11 har eksportpriserne på brændsel bortset fra pristoppen under Suezkrisen i 1956 været meget stabile, og målt i faste priser har handelen med brændsel derfor tegnet sig for en stigende andel af den internationale handel.

30. For malme og metaller incl. jern og stål gælder, at udviklingslandenes andel af den samlede eksport af disse varer er faldet fra knap en fjerdedel til godt en femtedel fra første halvdel af 1950'erne til sidst i 1960'erne. Som det fremgår af tabel 7 er udviklingslandenes eksport sammensat på en væsentlig anden måde end den samlede verdenseksport. Udviklingslandenes eksport er koncentreret på malme og metaller bortset fra jern og stål, mens jern- og ståleksporten kommer fra industrilandene. Den forskellige udvikling i eksportværdien for de tre varegrupper forklarer en væsentlig del af det moderate fald i udviklingslandenes samlede andel. Disse lande tegner sig fortsat for 40 pct. af eksporten af malme og omkring en trediedel af eksporten af metaller exl. jern og stål.

Som det fremgår af figur 8 indtraf faldet i udviklingslandenes andel lige efter midten af 1950'erne, men siden har deres eksport bevæget sig op-

ad i stort set samme takt som den samlede verdenseksport. Udviklingslandenes eksport er karakteriseret af langt kraftigere prisudsving end de udviklede landes eksport. Dette fremgår bl. a. af figur 10, hvor man dog kun har indeks for eksportpriserne på metaller excl. jern og stål. Derimod har prisbevægelserne på malme været præget af væsentlig mere moderate udsving. Alt tyder også på, at priserne på jern og stål som helhed har været karakteriseret af mindre udsving end priserne på andre metaller.

Udviklingslandenes eksport domineres af de »gamle« metaller kobber, tin, bly og zink, mens »nye« metaller som aluminium og nikkel spiller en betydelig rolle i de udviklede landes eksport. Produktions- og efterspørgselsvilkår har været forskellig for de »gamle« og de »nye« metaller samt jern og stål. Selv om fremstillingen af basis-metaller, bortset fra tin, er stærkt kapitalkrævende, har tilpasningen af produktionskapaciteten været smidigst for de »nye« metaller samt jern og stål, formentlig fordi der for disse varer har været en klar langtidstendens til relativt hurtig stigende efterspørgsel. Ændringen i forbrugsstruktur og teknologiske fremskridt såvel i produktionen af disse basismetaller som i de metalforbrugende industrier har trukket i denne retning. Den relative prisstabilitet på aluminium samt jern og stål har også gjort det lettere for disse metaller at erobre markedsandele fra de »gamle« metaller.

Under perioder med høje priser på de »gamle« metaller sker der ofte en overgang til anvendelse af andre materialer. Det har f. eks. været tilfældet ved fremstillingen af elektrisk materiel, i emballageindustrien og i andre dele af metalindustrien. Denne proces, der er affødt af de prismæssige relationer mellem de traditionelle og potentielle råvarer, er imidlertid ikke reversibel, da overgangen normalt er ledsaget af overgang til en ny teknik. Et tab af marked er derfor ikke midlertidigt. Dette er ikke specifikt for metalsektoren, men gælder f. eks. også for spindestoffer og rågummi. Denne proces bliver forstærket af, at den tit har sat teknologiske fremskridt i gang, således at den hidtidige »overgrænse« for de traditionelle materialers pris hurtigt bliver presset nedad.

Disse forskydninger i afsætningsvilkårene er blevet forstærket af den springvise tilpasning af produktionskapaciteten for de »gamle« metaller. Det stærke prisfald i sidste halvdel af 1950'erne var således et resultat af efterspørgselsforskydninger under det høje prisniveau i første halvdel af årtiet og den deraf afledte udvidelse af produktionskapaciteten. Denne udvidelse begyndte først at gøre sig gældende for alvor i prisfaldsperioden, og det er karakteristisk, at der samtidig med prisfaldet foregik en begrænsning af produktionen. I første halvdel af 1960'erne er billedet på ny vendt, og prisopgangen er bortset fra en kortvarig afbrydelse i 1967 fortsat med stort set usvækket styrke frem til 1970. Der er imidlertid næppe tvivl om, at det for udviklingslandene yderst gunstige prisniveau på »gamle« metaller

i størstedelen af 1960'erne på længere sigt kan give bagslag, selv om der midlertidigt også har været en kraftig prisopgang på de konkurrerende metaller.

FORSKELLENE MELLEM UDVIKLINGSLANDENE

31. Denne gennemgang i hovedtræk af udviklingen i verdenshandelen med primærvarer og udviklingslandenes taben terræn trods en, set i historisk perspektiv, hurtig og stabil vækst i udviklingslandenes eksport har selvsagt påvirket de enkelte regioner yderst forskelligt. I tabel 8 er vist varestrukturen i de enkelte regioner i henholdsvis 1953–55 og 1966–68.

Det fremgår heraf for det første, at primærvarerne spiller den helt afgørende rolle for alle regioner bortset fra Asien. Allerede i 1953–55 udgjorde industrivareeksporten 17 pct. af Asiens samlede eksport og sidst i 1960'erne var denne andel vokset til 34 pct. I ingen af de øvrige regioner havde industrivareeksporten nogen betydning i første halvdel af 1950'erne, og sidst i 1960'erne udgjorde denne i alle de øvrige regioner trods en hurtig relativ vækst kun 5–6 pct. af den samlede eksport. Det skal også nævnes, at af udviklingslandenes eksport tegnede tekstilvarer og beklædning sig for 45 pct. af den samlede industrieksport i første halvdel af 1950'erne, mens andelen var faldet til 39 pct. sidst i 1960'erne. Det bør endelig tilføjes, at af den relativt store industrieksport, som den asiatiske region har, omsættes en stor del inden for regionen, således at forskellene i primær-/industrivarestrukturen mellem regionerne formindskes, når man betragter handelen excl. handel inden for de enkelte regioner.

32. Vender man sig til selve primærvareeksporten falder også betydelige forskelle i øjnene. Den latinamerikanske eksport er således stærkt præget af fødevarer. I både 1953–55 og 1966–68 tegnede Latinamerika sig således for knap halvdelen af den samlede fødevareeksport fra udviklingslandene, men fødevareeksportens andel af den samlede latinamerikanske eksport er dog faldet fra knap 50 pct. til 43 pct. *i den betragtede* periode. Denne stærke koncentration af eksporten på en af de varegrupper, der har udviklet sig ugunstigst i verdenshandelen, rummer en væsentlig del af forklaringen på den relativt langsomme eksportstigning for Latinamerika som helhed. Det bør tilføjes, at for de dominerede enkeltvarer i den latinamerikanske fødevareeksport, kaffe, sukker og bananer, der tilsammen tegner sig for ca. to trediedele af regionens fødevareeksport, har kun efterspørgselen efter bananer udviklet sig gunstigt. For både kaffe og sukker har stigningen i industrilandenes efterspørgsel været langsom. Samtidig har produktionen indtil de seneste år været hurtigere voksende end efterspørgselen, ligesom producenter i andre regioner har gjort indhug i de latinamerikanske mar-

kedsandele. Den stærke afhængighed af fødevareeksporten er for Latinamerika kun i begrænset omfang blevet opvejet af den relativt store latinamerikanske eksport af de hurtigt ekspanderende varegrupper brændsel samt malme og metaller, i 1953–55 henholdsvis 32 og 37 pct. af udviklingslandenes samlede eksport af disse varegrupper og i 1966–68 henholdsvis 21 og 38 pct. Dette skyldes især, at den latinamerikanske brændselseksport ikke er forøget i samme omfang som eksporten fra andre regioner *som følge* af dyrere fremstillingsomkostninger og mindre gunstig beliggenhed i forhold til de hurtigst ekspanderende forbrugsområder, Vesteuropa og Japan. For malme og metallers vedkommende er forholdene i 1966–68 stærkt påvirket af de høje kobberpriser, idet kobber tegner sig for rundt regnet halvdelen af Latinamerikas metaleksport. Endelig skal anføres, at omkring halvdelen af eksporten af råvarer falder på spindestoffer (bomuld og uld), hvor afsætningsvilkårene har været præget af konkurrencen fra syntetiske spindestoffer. Som det fremgår af tabellen har Latinamerika ikke formået at kompensere dette gennem eksport af tekstilvarer.

33. Afrika har haft en væsentlig mindre ensidig struktur i sin primærvareeksport, men den afgørende faktor bag den hurtige vækst i den samlede afrikanske eksport har været udviklingen i den afrikanske råolieeksport. 50 pct. af den samlede stigning i den afrikanske eksport i det betragtede tidsrum hidrører fra brændsel. Ser man bort herfra reduceres væksten i Afrikas eksport til 54 pct. og bliver dermed lavere end væksten i den asiatiske eksport, hvor dog de førnævnte specielle forhold vedrørende industrieksportens udvikling spiller ind. Derimod har stigningen i Afrikas eksport været lidt stærkere end stigningen i Latinamerikas eksport, når man ser bort fra brændselseksporten i begge områder. Afrika har fået en lidt større andel af udviklingslandenes fødevareeksport, blandt andet i kraft af stigningen i den afrikanske kaffeeksport. Derimod er eksporten af malme og metaller efter alt at dømme øget langsommere end udviklingslandenes samlede eksport. For råvarer har Afrika kunnet fastholde andelen, hvilket blandt andet står i forbindelse med, at ugunstige afsætningsvilkår for spindestoffer og oliefrø er blevet opvejet af en betydelig stigning i eksporten af træ.

Eksporten fra Det mellemste Østen er helt domineret af den stærke koncentration af eksporten på brændsel. De mellemøstlige lande har trods tilgangen af konkurrerende producentområder i Afrika forøget deres andel af udviklingslandenes samlede brændselseksport. Da denne varegruppe som nævnt har været en af de hurtigst ekspanderende varegrupper, forklarer dette den gunstige udvikling i Det mellemste Østens samlede eksport.

34. Asiens primærvareeksport er i langt mindre grad præget af de hur-

tigst ekspanderende varegrupper end de øvrige regioners eksport. Til gengæld vejer råvareeksporten tungere til end i de andre regioner, mens fødevareeksporten især sammenlignet med Latinamerika har spillet en mindre rolle. For fødevarerne er det et særligt forhold, at den interne samhandel inden for den asiatiske region spiller en relativt betydende rolle. I 1953–55 omsattes godt 30 pct. og i 1966–68 27 pct. af den samlede asiatiske fødevareeksport inden for regionen, mens de tilsvarende andele i Latinamerika og Afrika var under 10 pct. Det drejer sig især om handelen med ris fra eksportlandene i Sydøstasien til det indiske subkontinent. Det gælder i øvrigt for Asien, at der for området som helhed er sket et omslag fra nettoeksport til nettoimport af fødevarer som følge af især Indiens vanskeligheder ved at øge sin landbrugsproduktion i tilstrækkeligt hurtigt tempo. Den dominerende fødevare, der eksporteres ud af området, er the (ca. 30 pct. af fødevareeksporten ud af regionen), som overvejende afsættes til et kun langsomt ekspanderende marked.

Den i modsætning til de øvrige regioner væsentlig langsommere vækst i råvareeksporten skyldes afsætningsvilkårene for de dominerende produkter, spindestoffer – især jute – samt rågummi, der tilsammen tegner sig for ca. 60 pct. af råvareeksporten. Konkurrencen fra syntetiske produkter har her vejet tungt til samtidig med, at produktionen kun har kunnet øges i moderat tempo. Udviklingen af tekstilvareeksporten, som dog i et vist omfang er baseret på råvareimport fra andre regioner, må ses på denne baggrund.

UDVIKLINGSLANDENES »IMPORTKAPACITET«

35. Som tidligere anført beror en del af forskellen i væksttempoet i eksporten fra udviklingslandene og fra industrilandene på det relative fald i priserne på primærvarer set i forhold til priserne på industrivarer. Som nævnt bidrager denne relative prisforskydning kun lidt til forklaringen på det forskellige eksportforløb i de to landegrupper. Bytteforholdsforringelsen – set fra udviklingslandenes side – har imidlertid forstærket de problemer, som den set i relation til importbehovet utilfredsstillende vækst i eksportindtjeningen rejser.

Dette forhold er søgt belyst ved i figur 12 at stille den vækst i eksportmængderne, der har ligget bag den opnåede forøgelse af eksportindtægterne, over for eksportindtjeningens købekraft målt i industrivarer. Man får på denne måde stillet kravet til produktionsressourcerne i udviklingslandene over for den »købekraft«, denne ressourceindsats har, målt i specielt de produktionsressourcer som udviklingslandene er nødt til at importere for at realisere den nødvendige økonomiske vækst og omlægning af erhvervsstrukturen. Man har her valgt at beregne »importkapaciteten« ved at de-

flatere eksportindtjeningen med enhedsværdiindekset for industrivareeksporten fra industrilandene. Der knytter sig selvsagt betydelig usikkerhed til anvendelsen af enhedsværdiindeks over så lange perioder, selv om indeksberegningerne er justeret flere gange i løbet af den betragtede periode fra begyndelsen af 1950'erne til sidst i 1960'erne.

Det må dog antages, at diagrammet giver et relativt godt billede af den stedfundne udvikling. Det fremgår af figur 12, at i årene frem til 1955 og igen fra 1961 har væksten i »importkapaciteten« holdt nogenlunde trit med den ressourceindsats, der, udtrykt ved eksporten i faste priser, har ligget bag udviklingen i eksportindtægterne. Den forskel, der kan konstateres for perioden som helhed, skyldes alene udviklingen fra midt i 1950'erne til først i 1960'erne. Den bytteforholdsforringelse, der fandt sted i disse år skyldes navnlig prisfaldet på primærvarer i slutningen af 1950'erne. Det hører dog med i billedet, at priserne på industrivarer, jfr. figur 9, som havde været vigende i første halvdel af 1950'erne, steg relativt stærkt i 1956 og 57, da højkonjunkturen i industrilandene kulminerede. Siden har industrivarepriserne været stabile frem til midten af 1960'erne, hvorefter en ny og mere langvarende opgang satte ind. Samtidig er imidlertid også priserne på primærvarer gået i vejret, jfr. figur 9. Betragter man alene udviklingslandene exl. olielande er eksporten i faste priser i løbet af de femten år fra 1953 til 1968 steget med 85 pct., mens »importkapaciteten« i samme tidsrum er øget med 50 pct. Hele dette tab af importmuligheder, som disse tal indicerer, skete i sidste halvdel af 1950'erne. Fra 1955 til 1961 steg eksporten i faste priser således med godt 25 pct., mens »importkapaciteten« var uændret.

GENERELLE NOTER TIL TABELLER OG FIGURER

Ved udarbejdelsen af tabellerne og figurerne har forfatteren i første række støttet sig på de årlige GATT og UN-publikationer, herunder i betydeligt omfang duplikeret materiale til brug for de to UNCTAD-konferencer. Hovedproblemet har været at fremskaffe konsistente talserier for hele perioden, herunder især eksportens fordeling på de enkelte geografiske områder. Der er i de senere år foregået en betydelig grad af koordinering af UN's og GATT's opgørelser, ligesom man har søgt at udarbejde konsistente talserier tilbage i tiden. Det har dog ved udarbejdelsen af de følgende tabeller og figurer været nødvendigt at anvende forskellige kilder, som i visse tilfælde har medført mindre spring i de benyttede serier, især når man belyser udviklingen for de enkelte geografiske områder.

Det er her valgt alene at betragte udviklingen i eksporten excl. den del af verdenseksporten, der af forskellige grunde ikke kan specificeres på destinationsområde. I betragtning af at det gennem hele perioden drejer sig

om en eksport på 1–2 pct. af den samlede eksport – omend med skæv fordeling på de her anvendte regioner – skal der ikke gås nærmere ind på dette problem.

Hovedkilden har været GATT's årlige publikation »International Trade« især for årene 1963 og 1965–68. På basis heraf kan man belyse mønstret i verdenshandelen tilbage til 1953. Dog har det for perioden 1953–59 været nødvendigt at supplere med oplysninger fra utrykt materiale til den første UNCTAD-konference. Dette materiale er også benyttet til belysning af udviklingen fra 1950 til 1953. Endelig er oplysninger vedrørende 1938 og 1948 hentet fra UN's »Yearbook of international Trade 1961«. Disse kilder skulle i princippet give mulighed for opstillingen af konsistente talrækker, dog har der, for så vidt angår 1938 og 1948, i en vis udstrækning måttet ske skønsmæssige tilpasninger af det offentliggjorte materiale.

En belysning af udviklingen i handelen i faste priser har været muliggjort af materiale i UN's publikationer samt i utrykt materiale til første UNCTAD-konference. Indeks for eksportkvantum er i UN's »International Trade 1959« opgjort for 1938, 1948 og perioden siden 1950 med 1953 = 100, i »International Trade 1961« for 1948 og siden 1950 med 1958 = 100 og endelig i Monthly Bulletin of Statistics (senere opgørelse apr. 1970) opgjort siden 1955 med 1963 = 100. Endelig findes i det nævnte UNCTAD-materiale serier fra 1950 til 1962 med 1960 = 100. De relevante serier er sammenkædet således, at der er benyttet den nyeste statistik så langt tilbage som muligt, idet denne må antages at være den mest fyldestgørende og bedst gennemarbejdede. Indeksene må dog tages med et betydeligt forbehold, da de bygger på kvantum- og enhedsværdiindeks for de enkelte lande og for visse af regionerne fra et ret begrænset antal lande.

For så vidt angår de anvendte tal for nationalproduktet i 1960 og for udviklingen i faste priser i perioden 1950–68 har man for industrilandene anvendt OECD's nationalindkomststatistik, for udviklingslandene også den af OECD udarbejdede nationalindkomststatistik samt for de udviklede råvareproducerende lande UN's nationalindkomststatistik.

Den anvendte regionsinddeling er følgende: Industrilande i tre regioner, nemlig Nordamerika, Vesteuropa og Japan, de socialistiske lande, råvareproducerende lande i seks regioner, nemlig udviklede lande (Australien, New Zealand og Sydafrika) og udviklingslande fordelt på fem regioner, Latinamerika, Afrika, Det mellemste Østen, øvrige Asien samt en mindre restgruppe, der består af områder i det karaïbiske hav og i Stillehavet, der enten stadig er eller i det meste af perioden har været vesteuropæiske koloniområder. Denne regionsinddeling er stort set alene geografisk bestemt og afspejler ikke de særlige økonomiske relationer, som kan have påvirket handelsudviklingen for enkelte områder inden for de benyttede regioner.

Ligeledes går en deling på industrilande og råvare-producerende lande på tværs af en deling på udviklede lande og udviklingslande, ligesom sondringen mellem de to respektive grupper af lande må blive ret grov og til dels arbitrær, såfremt en meget tidkrævende og næppe fuldtud gennemførlig justering af det foreliggende statistiske materiale skal undgås. Det må antages, at den anvendte gruppering giver et tilstrækkeligt godt holdepunkt for en beskrivelse af de helt dominerende træk i udviklingen.

Endelig skal anføres, at der i forbindelse med den nærmere gennemgang af varestrukturen og forskydningerne i denne for råvarehandelens vedkommende i første række er benyttet det omfattende utrykte materiale til UNCTAD-konferencerne med supplerende materiale fra GATT's og UN's regelmæssige publikationer.

KILDER:

(1) International Trade, GATT, diverse årgange.
(2) Yearbook of International Trade Statistics 1959. UN 1961.
(3) Yearbook of International Trade Statistics 1961. UN 1963.
(4) Review of International Trade Statistics, Part II. (mimeograferet). UNCTAD. E/CONF. 46/12/Add. 1. Feb. 1964.
(5) National Accounts of OECD-countries 1950–68. OECD. 1970.
(6) National Accounts of Less Developed Countries 1950–66. OECD 1968.
(7) National Accounts of Less Developed Countries 1959–68. OECD 1970.
(8) International Financial Statistics, IMF, diverse årgange.
(9) Yearbook of National Accounts Statistics, UN, diverse årgange.
(10) Monthly Bulletin of Statistics, UN, diverse årgange.
(11) Handbook of International Trade and Development Statistics. UNCTAD TD/STAT. 1. 1967.
(12) Commodity Survey 1967, Part I and II, (mimeograferet). UNCTAD TD/B/C.1/46. January 1968.

Fortegnelse over tabeller og figurer[4])

Tabeller:

1. Verdenseksportens fordeling på hovedområder.
2. Årlig stigning i verdenseksporten.
3. Eksportens andel af bruttonationalproduktet.
4. De råvareproducerende landes eksportmarkeder.
5. Varestrukturen i verdenseksporten.
6. De forskellige områders andele af primærvareeksporten.
7. Eksporten af malme og metaller.
8. Varestrukturen i udviklingslandenes eksport.

Figurer:

1. Verdenseksportens fordeling på regioner, totaleksport.
2. Verdenseksportens fordeling på regioner, eksport ekskl. intra-regional handel.
3. Udviklingen i eksport og bruttonationalprodukt, industrilande m. v.
4. Udviklingen i eksport og bruttonationalprodukt, udviklingslande.
5. Mængdeindeks for udviklingslandenes eksport, regionsvis.
6. Udviklingen i eksportværdien for udviklingslandene, regionsvis.
7. Udviklingslandenes eksport fordelt på markedsområder.
8. Eksporten fordelt på primærvaregrupper.
9. Indeks for eksportpriser, hovedvaregrupper.
10. Indeks for eksportpriser, varegrupper og hovedregioner.
11. Indeks for eksportpriser, udvalgte varegrupper.
12. Udviklingen i eksportmængde og »importkapacitet« for udviklingslandene.

---

[4]) I figurerne er anvendt følgende forkortelser for de enkelte regioner:

NA	= Nordamerika
VE	= Vesteuropa
JAP	= Japan
ANZ + SA	= Australien, New Zealand og Sydafrika
IND m. v.	= Vestlige industrilande samt ANZ + SA
SOC	= Socialistiske lande
UDV	= Udviklingslande
LA	= Latinamerika
AS	= Asien (kontinentet excl. JAP, SOC og MØ)
MØ	= Det mellemste Østen
AF	= Afrika (kontinentet excl. Sydafrika)

TABEL 1

Verdenseksporten fordelt på områder i 1938, 48 og 68

Eksport i mia. dollars fra	1938	1948	1968
Vestlige industrilande i alt	14,2	33,7	160,2
Til vestlige industrilande	8,7	19,1	116,4
Til udviklingslande	3,5	10,9	31,9
Til Australien, New Zealand og Sydafrika	0,8	2,3	5,6
Til socialistiske lande	1,2	1,4	6,3
Nordamerika	3,9	15,6	46,8
Intra-regional handel	0,7	3,4	16,5
Til andre vestlige industrilande	1,9	5,6	16,6
I øvrigt	1,3	6,6	13,7
Vesteuropa	9,2	17,8	100,9
Intra-regional handel	5,1	8,7	64,7
Til andre vestlige industrilande	0,8	1,3	12,5
I øvrigt	3,3	7,8	23,7
Japan	1,1	0,3	12,5
Til vestlige industrilande	0,2	0,1	6,1
I øvrigt	0,9	0,2	6,4
Udviklingslande i alt	5,7	17,0	43,1
Til vestlige industrilande	4,1	11,1	31,2
Til udviklingslande	1,3	5,0	8,7
Til Australien, New Zealand og Sydafrika	0,1	0,4	1,0
Til socialistiske lande	0,2	0,5	2,2
Latinamerika	1,7	6,5	12,2
Asien	2,6	5,3	10,9
Afrika	0,8	2,9	9,4
Det mellemste Østen (Vestasien)	0,3	1,3	8,5
Australien, New Zealand og Sydafrika	0,9	2,6	6,3
Til vestlige industrilande	0,8	2,0	4,7
Til udviklingslande	0,1	0,5	1,1
Intra-regional handel	–	0,1	0,3
Til socialistiske lande	–	–	0,2
Socialistiske lande	2,3	3,6	26,3
Til vestlige industrilande	1,7	1,5	6,2
Til udviklingslande	0,3	0,5	3,5
Til Australien, New Zealand og Sydafrika	–	–	–
Intra-regional handel	0,3	1,6	16,6
Totale verdenseksport	23,1	56,9	235,9

Kilde: (1), (2), (3), (4).

TABEL 2

Årlig stigning i verdenseksporten, mængde og værdi

Procent	Verdenseksport i alt		Eksport ekskl. handel inden for regionerne	Heraf	
				industrilande	udviklingslande
	mængde		værdi		
1950–51	9	33	34 1/2	44	25
1951–52	÷ 2	÷ 4	÷ 8	÷ 4	÷ 12
1952–53	4	1/2	÷ 1	÷ 5	3
1953–57 gns.	8	9	9	11 1/2	5
1957–58	÷ 1	÷ 3 1/2	÷ 4 1/2	÷ 5 1/2	÷ 1 1/2
1958–68 gns.	8	8 1/2	7 1/2	8	6

Kilde: (1), (2), (5), (4).

TABEL 3

Eksportens andel af bruttonationalproduktet i 1960

	BNP	Vareeksport i alt	Andel af BNP	
			I alt	Ekskl. intern handel [2])
	mia. dollars		pct.	
Vesteuropa	335	51,1	15,3	6,5
Nordamerika	549	24,2	4,4	3,2
Japan	43	4,0	9,3	9,3
I alt vestlige industrilande	927	79,3	8,5	4,7 (2,9)
Latinamerika	71	8,6	12,1	11,1
Afrika	27	5,3	19,6	18,0
Det mellemste Østen	13	4,1	31,5	29,6
Asien	69	7,6	11,0	8,0
I alt udviklingslande [1])	182	27,2	14,9	12,9 (11,5)
Australien, New Zealand, Sydafrika	27	3,8	14,1	13,5

Kilde: (1), (5), (6), (8).

[1]) Omfatter også de vesteuropæiske besiddelser i Karaïbien, Oceanien (BNP ca. 2 mia. og eksport ca. 1,6 mia. dollars).

[2]) Ekskl. den interne samhandel inden for hver af regionerne. Tallene i parentes for vestlige industrilande i alt og udviklingslande i alt angiver disse områders vareeksport i andele af BNP, når yderligere eksporten henholdsvis mellem industrilande-regionerne indbyrdes og mellem udviklingslande-regionerne indbyrdes holdes udenfor.

TABEL 4

De råvareproducerende landes eksportfordeling på markeder

Procentvis fordeling af eksport	Til								I alt
	Nord-amerika	Vest-europa	Heraf EEC	Japan	Socialistiske lande	Australien, New Zealand, Sydafrika	Udviklingslande: I regionen	Udviklingslande: Andre	
Latinamerika:									
1938	32	49	26	1½	1½	0	6½	9½	100
48	39	35½	14½	1	1½	½	9½	13	100
50–53 gns.	48½	28	14	2½	1	0	8½	11½	100
57–58 gns.	46½	30½	16½	2½	2	0	9	9½	100
67–68 gns.	36	32½	20	5	6½	½	10½	9	100
Asien:									
1938	14½	30	13½	17	4½	3	25	6	100
48	19½	24	10	1½	5	3½	38½	8	100
50–53 gns.	18½	27	12½	6	5	4	33	6½	100
57–58 gns.	16½	26½	11½	8	5	4½	31	7½	100
67–68 gns.	23	22	10	14½	6½	3½	23½	7	100
Afrika:									
1938	...	...	...	...	...	...	...	...	...
48	...	...	...	...	...	...	...	...	...
50–53 gns.	11	71½	40½	1	2	2½	4½	7½	100
57–58 gns.	9½	70	46	1	6½	2	6	5½	100
67–68 gns.	8½	68½	45½	3½	6½	2	6½	4½	100

Procentvis fordeling af eksport	Til								I alt
	Nord-amerika	Vest-europa	Heraf EEC	Japan	Socialistiske lande	Australien, New Zealand, Sydafrika	Udviklingslande: I regionen	Udviklingslande: Andre	
Det mellemste Østen [1]*:*									
1938	(3)	(60)	(29)	(3)	(5½)	(4)	(14½)	(10)	(100)
48	(5½)	(48½)	(18½)	(1½)	(3½)	(6½)	(18½)	(16)	(100)
50–53 gns.	9	54½	30	2½	1½	6½	12	14	100
57–58 gns.	9½	52	32	6	2	6	9	14½	100
67–68 gns.	5	50½	29½	19	2	4	7	12½	100
Australien, New Zealand samt Sydafrika:									
1938	7	78	16½	3	1½	3½	7		100
48	9	67	19½	½	2½	3	18		100
50–53 gns.	12	64	21	5	2	3½	13½		100
57–58 gns.	11½	57	20½	8	3½	5	15		100
67–68 gns.	14	41	14	18	4	4½	18½		100

Kilde: (1), (3), (4).

[1]) Tallene for *Det mellemste Østen* for 1938 og 1948 kan ikke sammenlignes umiddelbart med tallene for de senere år, da den geografiske afgrænsning er ændret. I de to første år medregnes således visse lande i det nordøstlige Afrika, mens der i de senere år alene medregnes lande i Vestasien.

TABEL 5

Varestrukturen i verdenseksporten [1])

	1953–55 gns.	1966–68 gns.	1953–55 gns.	1959–61 gns.	1966–68 gns.
	mia. dollars		pct.		
Fødevarer, drikkevarer og tobak ..	17.005	31.955	22,2	18,6	15,9
Råvarer fra land- og skovbrug samt visse ikke metalliske mineraler	12.605	19.955	16,4	14,0	9,9
Brændsel	8.550	19.435	11,2	10,3	9,6
Malme, jern og stål samt andre metaller	7.990	22.235	10,4	11,5	11,1
I alt primærvarer	46.150	93.580	60,2	54,4	46,5
Industrivarer (residual)	30.540	107.830	39,8	45,6	53,5
Samlet eksport	76.690	201.410	100,0	100,0	100,0
Primærvareeksporten fordelt på eksportområder:					
	mia. dollars		Andel af områdets eksport i pct.		
Vestlige industrilande	21.500	47.855	43,4	39,4	32,9
Udviklingslande	20.450	35.110	93,0	91,1	86,9
Australien, New Zealand og Sydafrika	2.950	5.065	89,8	89,3	83,9
Socialistiske lande	1.250	5.550	66,0	64,3	60,0

Kilde: (4), (10), (11).

[1]) Der er her set bort fra den interne samhandel mellem de socialistiske lande, da varespecifikation for denne ikke forefindes for perioden 1953–55. For 1966–68 vil indregningen af denne sænke primærvarernes andel af den samlede verdenshandel fra 46,5 til 46,0 pct. og andelen af de socialistiske landes eksport fra 60,0 til 47,5 pct. Det skal endvidere bemærkes, at tallene for 1953–55 generelt er behæftet med nogen usikkerhed. Det har for disse år været nødvendigt at skønne med støtte i GATT's International Trade 1957–58, der ikke er konsistent med de senere publikationer.

TABEL 6

De forskellige områders andele af primærvareeksporten [1])

Procent	1953–55 gns.	1959–61 gns.	1966–68 gns.
Andel af fødevareeksport:			
Industrilande	44,7	50,2	53,8
Udviklede råvareproducerende lande	6,8	7,0	6,9
Udviklingslande	45,7	38,2	33,4
Socialistiske lande	2,8	4,6	5,9
I alt	100,0	100,0	100,0
Andel af råvareeksport:			
Industrilande	41,1	45,8	51,2
Udviklede råvareproducerende lande	12,0	9,7	8,7
Udviklingslande	43,8	39,8	32,2
Socialistiske lande	3,1	4,7	7,9
I alt	100,0	100,0	100,0
Andel af brændselseksport:			
Industrilande	35,5	28,1	24,5
Udviklede råvareproducerende lande	0,2	0,7	1,1
Udviklingslande	61,5	66,3	68,8
Socialistiske lande	2,8	4,9	5,6
I alt	100,0	100,0	100,0
Andel af malm- og metaleksport:			
Industrilande	71,4	74,2	70,6
Udviklede råvareproducerende lande	3,0	3,6	4,1
Udviklingslande	23,7	19,1	20,9
Socialistiske lande	1,9	3,1	4,4
I alt	100,0	100,0	100,0
Andel af primærvareeksport i alt:			
Industrilande	46,6	49,9	51,1
Udviklede råvareproducerende lande	6,4	5,8	5,4
Udviklingslande	44,3	39,9	37,5
Socialistiske lande	2,7	4,4	6,0
I alt	100,0	100,0	100,0

Kilde: (4), (10), (11).

[1]) Jfr. noter til tabel 5.

TABEL 7

Eksporten af malme og metaller [1])

Mia. dollars	1953–55		1966–68	
	i alt	heraf fra udvik-lingslande	i alt	heraf fra udvik-lingslande
Malme	2,0	0,8	4,7	1,8
Metaller ekskl. jern og stål	3,1	1,1	8,2	2,6
Jern og stål	2,9	–	9,3	0,2
I alt	8,0	1,9	22,2	4,6

Kilde: (1), (4), (10), (12).

[1]) Ekskl. handel mellem de socialistiske lande.

TABEL 8

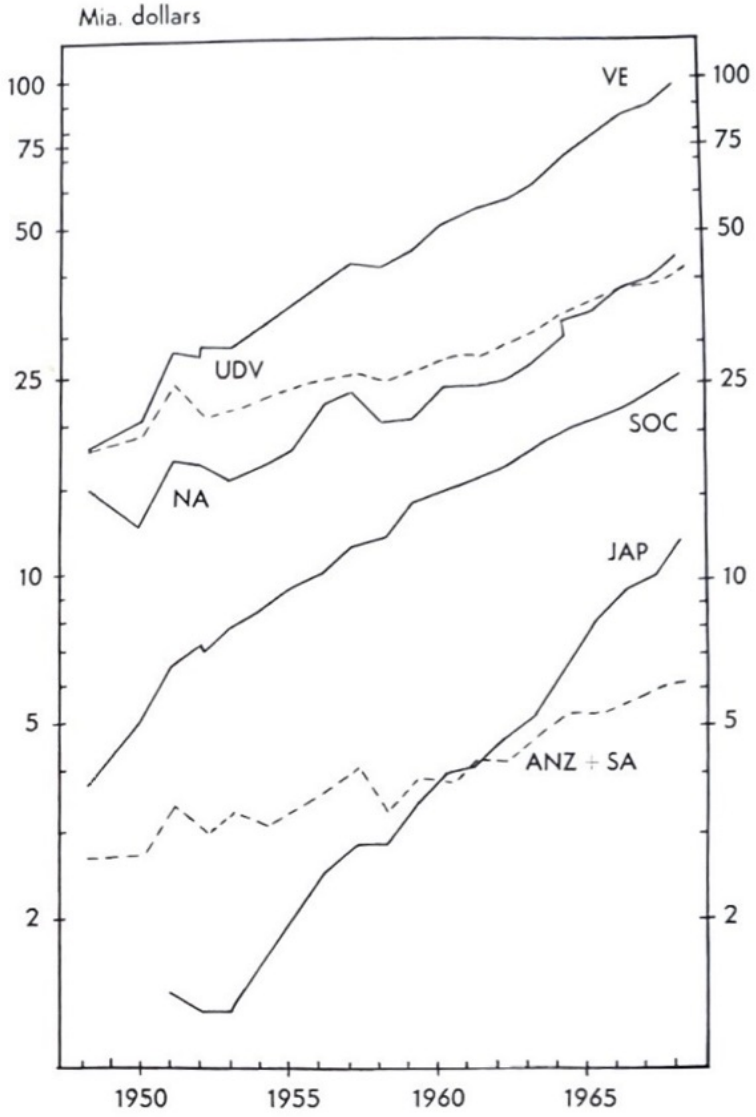
Varestrukturen i udviklingslandenes eksport

Mill. dollars	Føde-varer	Råvarer [1])	Malme [1])	Metaller	Brænd-sel	Primær-varer i alt	Industri-varer	(heraf tekstil-varer og beklædning)	Total
1953–55 gns.:									
Latinamerika	3.875	1.200	ca. 300	425	1.700	7.500	325	...	7.825
Afrika	1.650	1.500	ca. 300	500	50	4.000	150	...	4.150
Mellemøsten	225	175	–	–	2.100	2.500	–	...	2.500
Asien	1.725	2.525	ca. 200	150	550	5.150	1.075	(500–550)	6.225
I alt [2])	7.775	5.525	825	1.075	5.250	20.450	1.550	(700)	22.000
1966–68 gns.:									
Latinamerika	5.070	1.445	745	1.075	2.795	11.130	695	(75)	11.825
Afrika	2.365	1.880	375	1.230	2.260	8.110	475	(150)	8.585
Mellemøsten	380	280	35	40	6.630	7.365	385	(125)	7.750
Asien	2.425	2.670	415	455	725	6.690	3.525	(1.725)	10.215
I alt [2])	10.675	6.420	1.845	2.805	13.365	35.110	5.305	(2.100)	40.415

Kilde: (1), (4), (10), (12).

[1]) Utilstrækkelige specifikationer medfører, at malme kun med betydelig usikkerhed kan udskilles fra råvarer i de enkelte regioner i 1953–55.

[2]) I alt-tallene inkluderer øvrige udviklingslande, fortrinsvis i det karaïbiske område, med en eksport på henholdsvis 1,3 mia. dollars og ca. 2 mia. dollars i de to perioder. Eksporten af petroleumsprodukter tegner sig for omkring 500 mill. dollars i begge perioder.

Figur 1. Verdenseksportens fordeling på regioner. (Logaritmisk målestok). Japans eksport androg i 1948 0,2 mia. dollars og i 1950 0,8 mia. dollars.

Kilde: (1), (2), (3), (4).

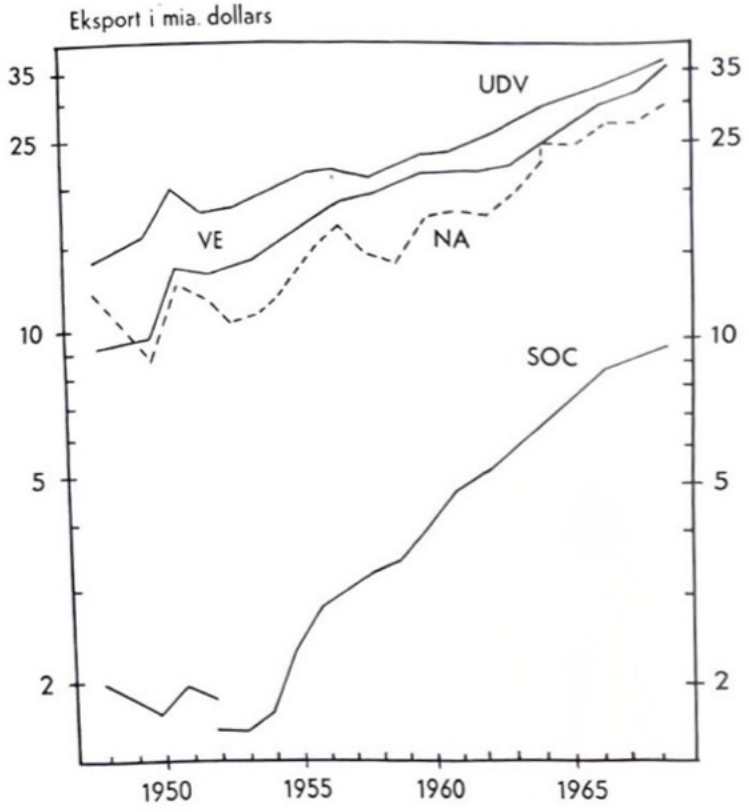

Fig. 2. Verdenseksportens fordeling på regioner ekskl. den intra-regionale handel. For udviklingslandene således ekskl. handelen indenfor hver af de fem regioner. (Logaritmisk målestok.)

Kilde: (1), (2), (3), (4).

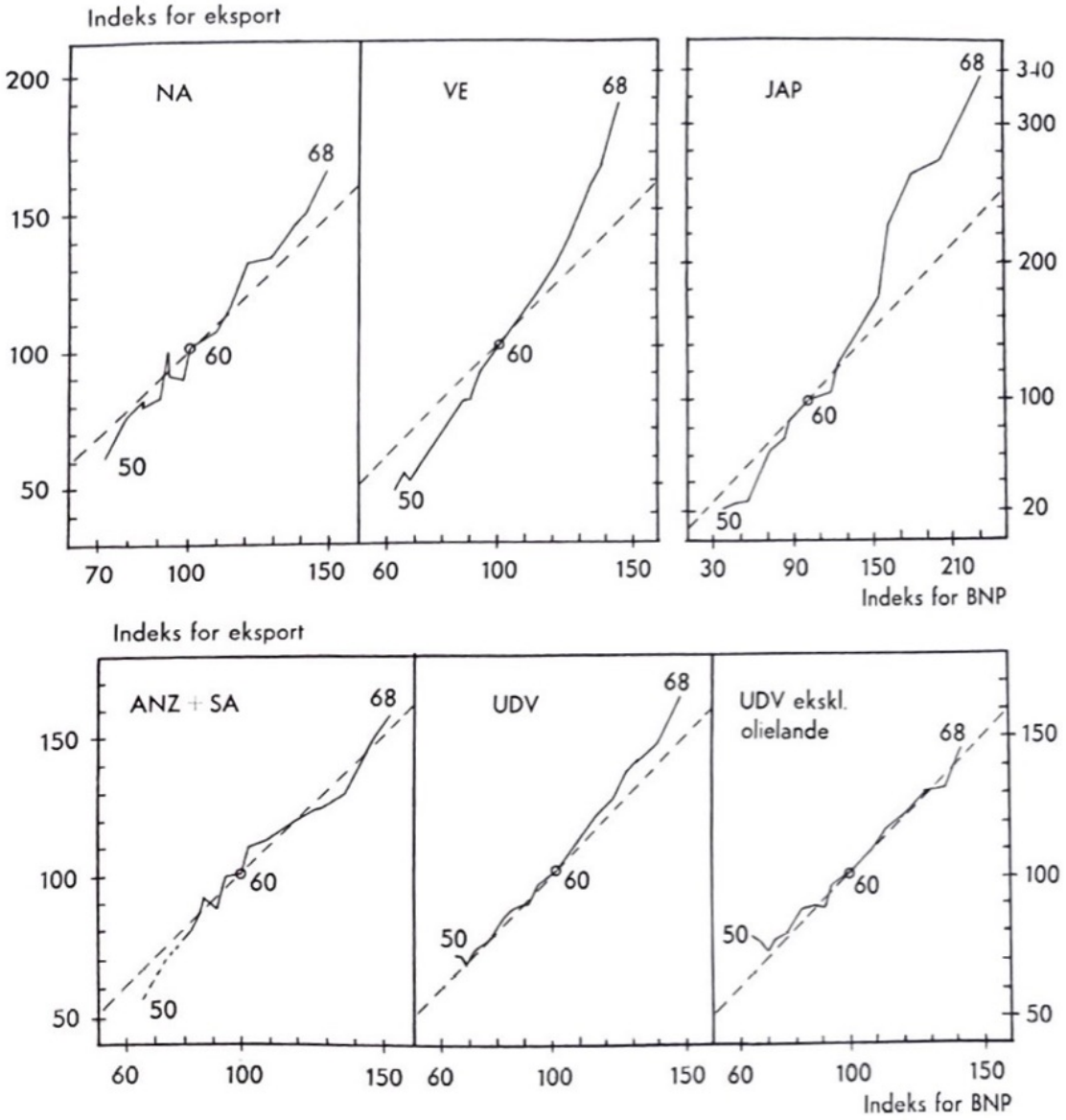
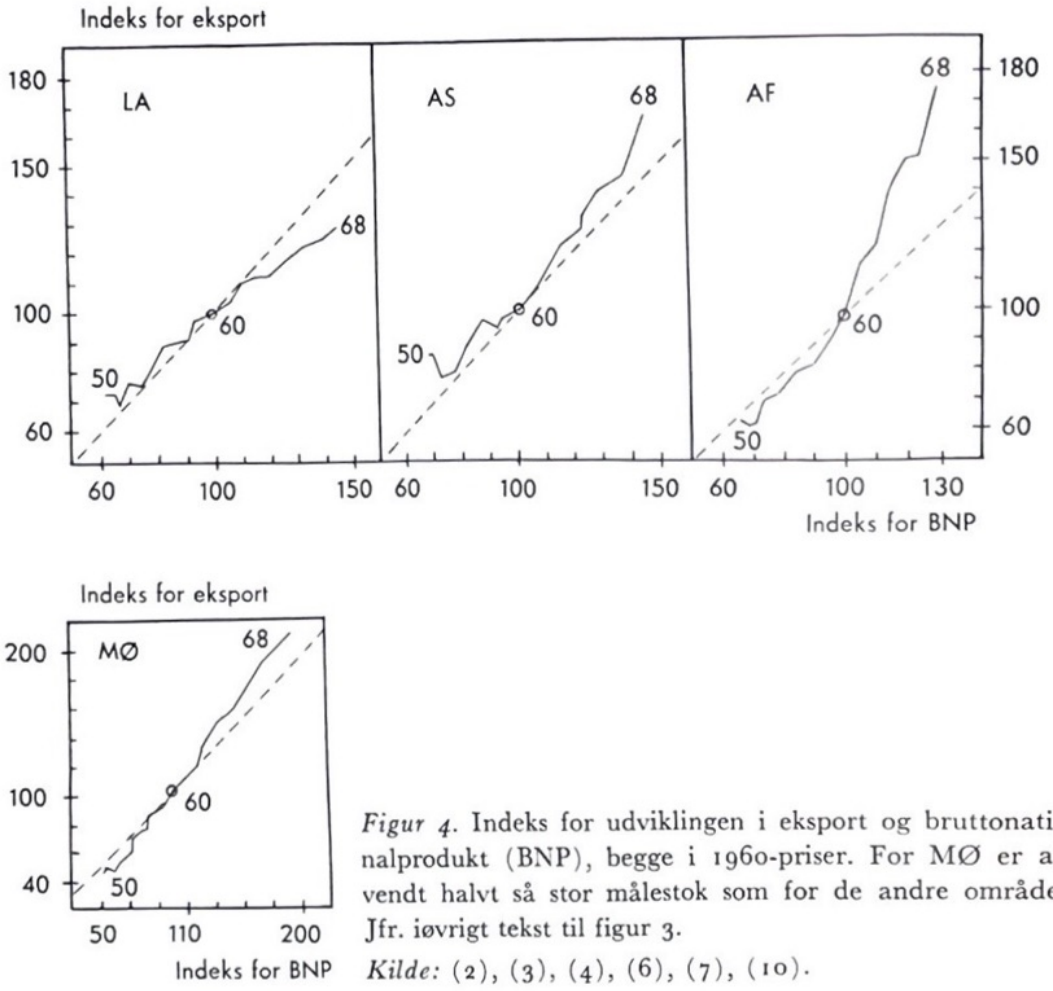

Fig. 3. Indeks for udviklingen fra 1950 til 1968 i eksport og bruttonationalprodukt (BNP), begge i 1960-priser. For JAP er anvendt halvt så stor målestok som for de andre områder. For ANZ + SA foreligger for første halvdel af 1950'erne kun BNP-oplysninger for 1950, 53 og 55.

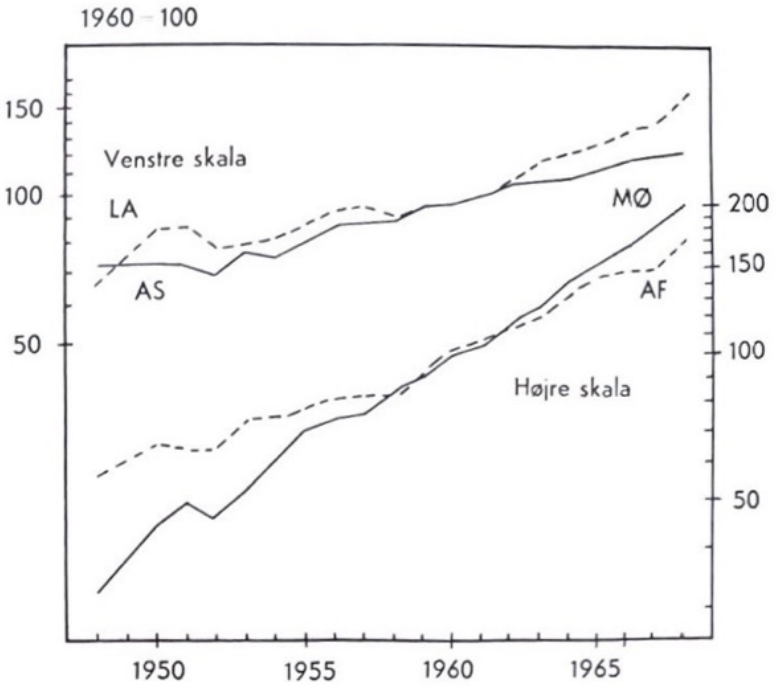
De parvis samhørende indekstal er forbundet kronologisk. Hældningen på de stiplede linier angiver forløbet ved samme relative vækst i eksport og BNP, d. v. s. fastholdelse af en given eksportkvote målt i faste priser, i diagrammerne 1960-kvoten.

Kilde: (2), (3), (4), (5), (6), (7), (8), (9), (10).

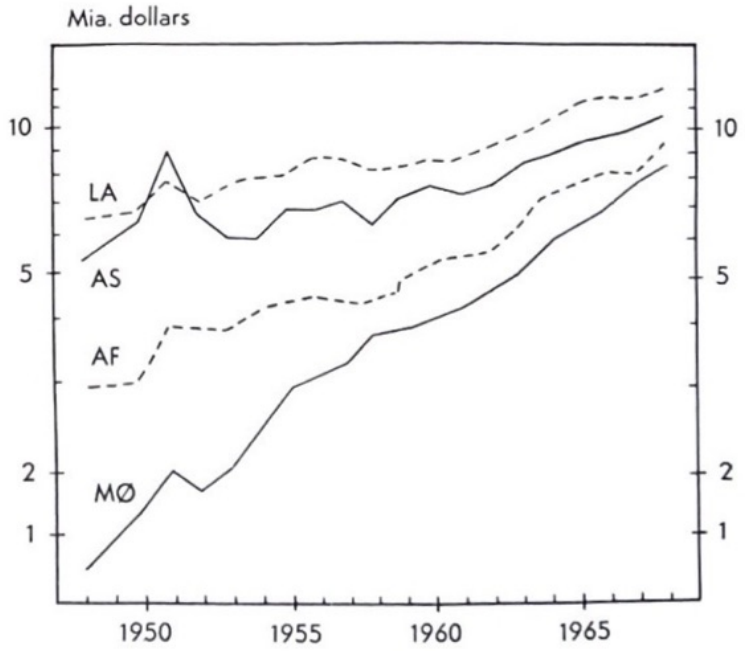
Figur 4. Indeks for udviklingen i eksport og bruttonationalprodukt (BNP), begge i 1960-priser. For MØ er anvendt halvt så stor målestok som for de andre områder. Jfr. iøvrigt tekst til figur 3.

Kilde: (2), (3), (4), (6), (7), (10).

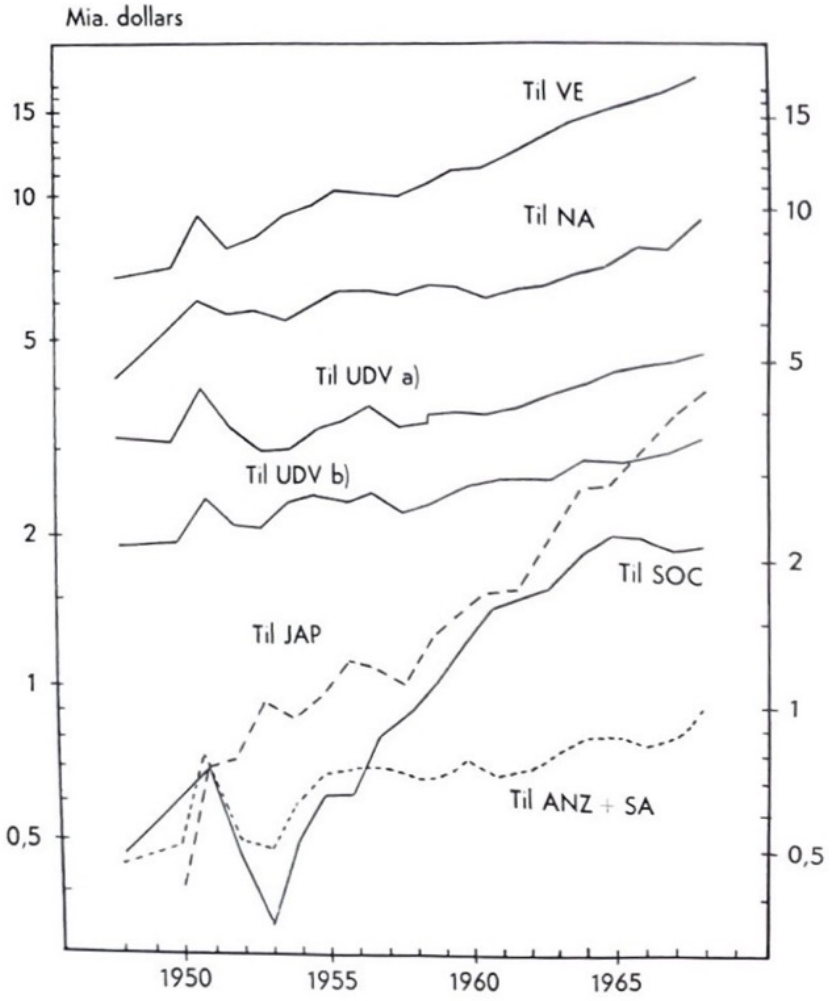
Figur 5. Mængdeindeks for eksporten fra udviklingslandene. (1960 = 100, logaritmisk målestok).

Kilde: (2), (3), (4), (10).

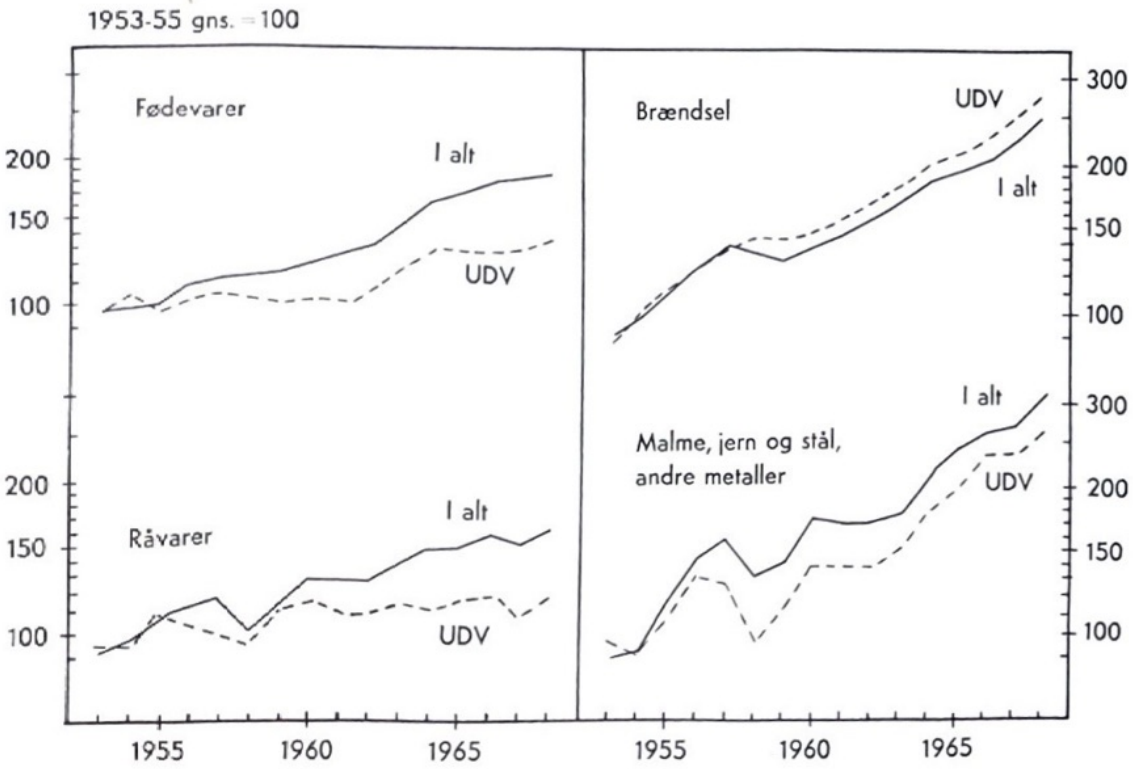

Figur 6. Udviklingen i eksportværdien fra de fire regioner af udviklingslande. (Logaritmisk målestok).

Kilde: (1), (2), (3), (4).

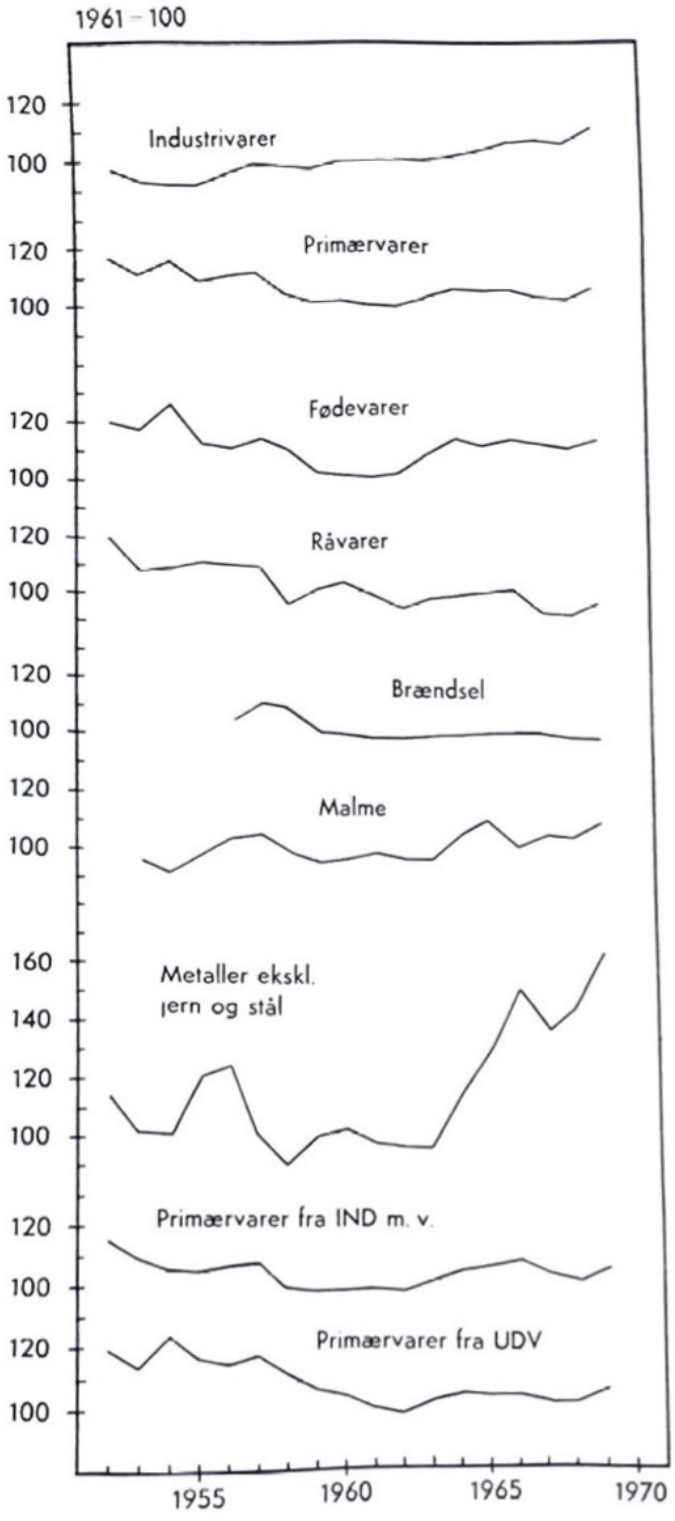

Figur 7. Udviklingslandenes eksport fordelt på markedsområder. (Logaritmisk målestok).
a) Handel indenfor hver af de fem regioner af UDV.
b) Handel mellem hver af de fem regioner af UDV.
Kilde: (1), (2), (3), (4).

Figur 8. Eksporten fordelt på primærvaregrupper, indeks for samlet verdenseksport og for udviklingslandenes eksport, begge i værdier. (Logaritmisk målestok).

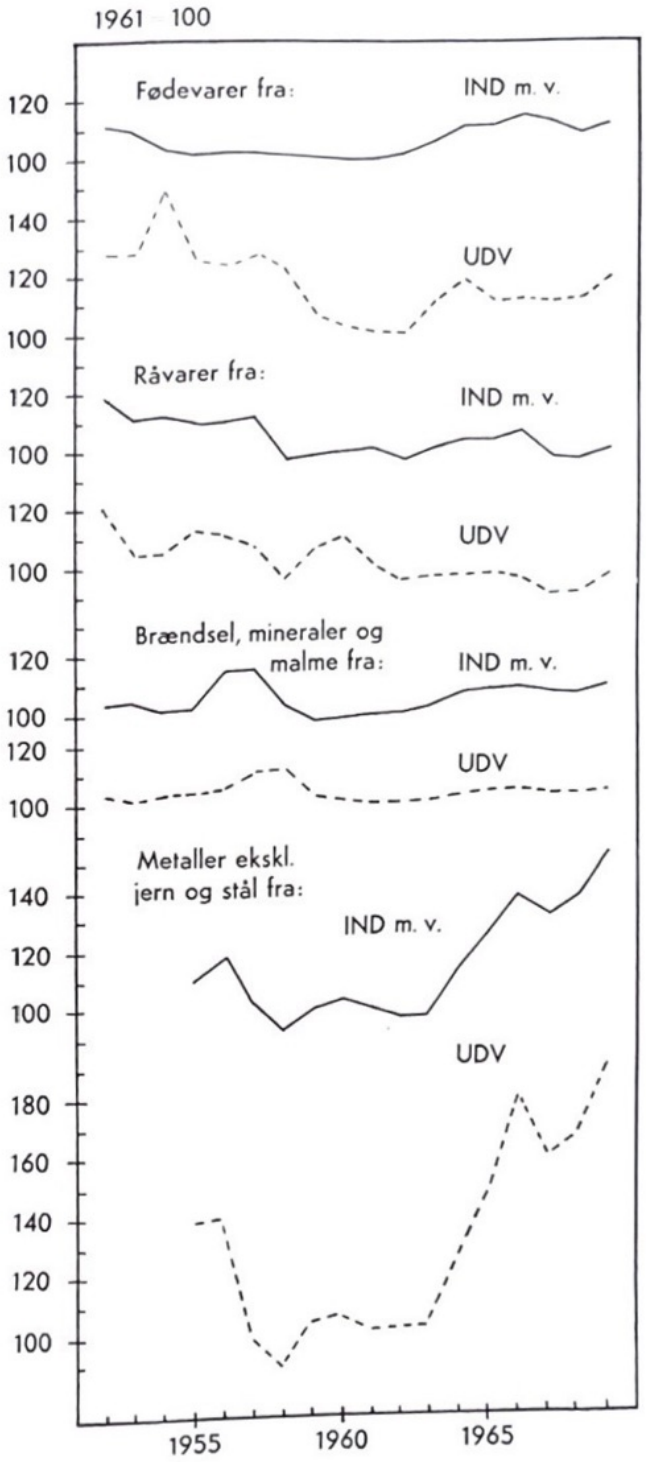
Kilde: (4), (10), (11).

Figur 9. Indeks for eksportpriser 1061 = 100, hovedvaregrupper.

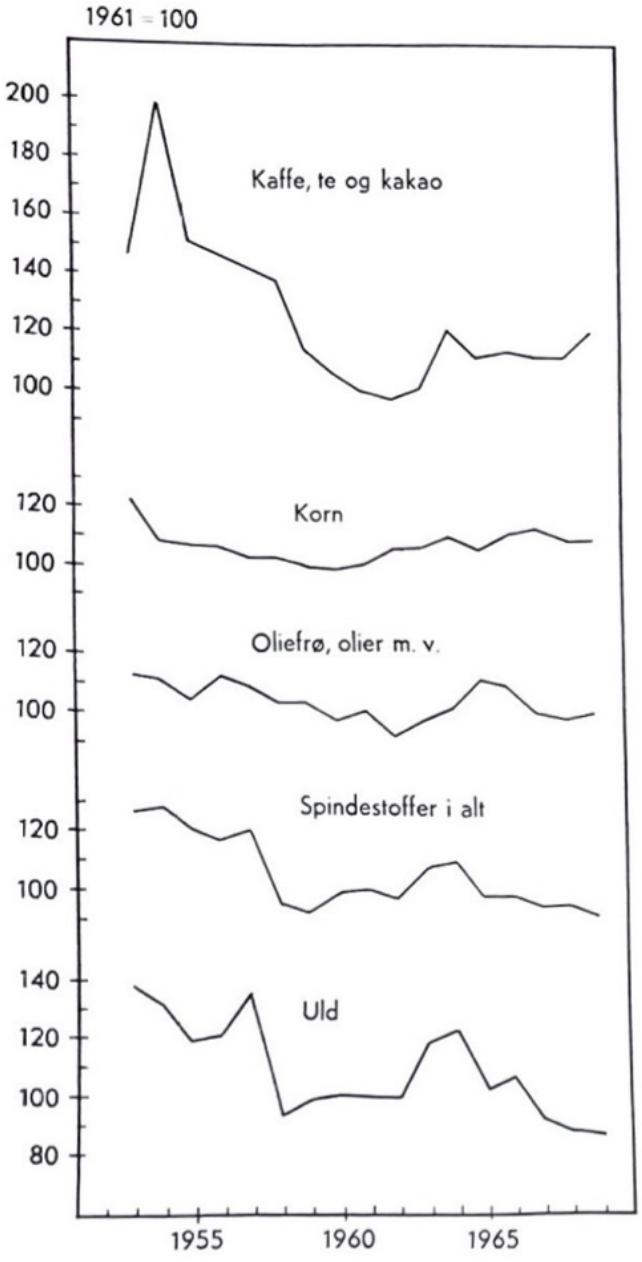
Enhedsværdiindeks for industrivarer ellers sammenkædning af indeks med faste vægte, henholdsvis med 1953 = 100, 1958 = 100 og 1963 = 100.

Kilde: (2), (3), (10).

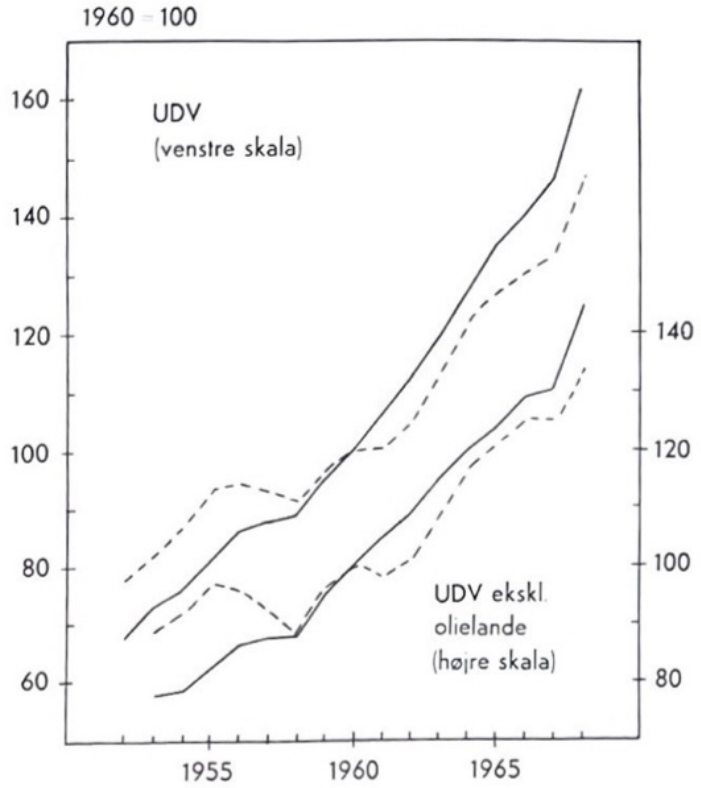

Figur 10. Indeks for eksportprisindeks, 1961 = 100, for primærvarer fra udviklede lande og udviklingslande, jfr. iøvrigt tekst til figur 9.

Kilde: (2), (3), (10).

Figur 11. Indeks for eksportpriser, 1961 = 100, for udvalgte varegrupper, jfr. iøvrigt tekst til figur 9.
Kilde: (2), (3), (10).

Figur 12. Udviklingen i eksportmængde (fuldt optrukket kurve) og »importkapacitet« (stiplet kurve), begge målt i 1960-priser, for udviklingslandene.

Indeks for eksportmængde svarer til de i figur 3 anvendte. Indeks for »importkapacitet« er beregnet på grundlag af eksportværdierne iflg. figur 1 og enhedsværdiindekset for industrivareeksporten iflg. figur 9.

REFORMBESTRÆBELSER I DET INTERNATIONALE PENGESYSTEM

EIGIL KRUSE-KEMPEN

> ... *"the fundamental needs of the international monetary system are achieved when the economic and monetary problems facing the world are both solved".*
>
> *(Ian Shannon)*

DIAGNOSE

Det er noksom bekendt, at den internationale monetære scene i de senere år har været præget af en stadigt tilbagevendende feberagtig uro. Skønt der både på nationalt og internationalt regerings- og institutionelt hold er blevet truffet energiske og tilsyneladende i hvert enkelt tilfælde nogenlunde fyldestgørende forholdsregler til afværgelse af de værste virkninger af den serie af kriser, som har truet med at bringe det internationale pengesystem, som det eksisterer i øjeblikket, til fald og med at tilintetgøre mange af de fremskridt, som er blevet opnået siden 1930'erne, er man ikke kommet målet om at finde en universalløsning på de problemer, som antageligt ligger til grund for forstyrrelserne, afgørende nærmere.

Det nuværende system har især opvist svagheder på tre områder: der er øjensynligt (i en verden præget af uophørligt – omend nationalt ujævnt – stigende priser og et ekspanderende handelssamkvem) ikke blevet tilvejebragt den fornødne internationale likviditet [1]), der er ikke blevet skabt og opretholdt et fornødent mindstemål af tillid og sidst – men ikke mindst – forsøg på at konstruere en glat, effektiv tilpasningsmekanisme for de nationale valutaer, er i al væsentlighed slået fejl.

Trods disse grundlæggende vanskeligheder er vi naturligvis kommet en lang vej siden dengang, da forstyrrelser i det valutariske system hørte til dagens orden og en tidligere generations finansministre og pengemyndigheder i øvrigt i deres forsøg på at genvinde balancen styrede verden direkte ud i en økonomisk krise, som for alvor gjorde ondt. Vendepunktet var Bretton Woods og den ved denne lejlighed foretagne individuelle og kollaterale forankring af de enkelte valutaer i en skønsmæssigt fastlagt dollar-

[1]) Ved begrebet »international likviditet« forstår vi de opsamlede (reserve)beholdninger af monetært guld, fremmed valuta og supplerende faciliteter så som IMF trækningsrettigheder. Hertil kommer der videre former for reciprokke (og andre) kreditarrangementer, som indgås af centralbankerne.

paritet [2]). Derefter er der sket en støt – omend langsom – udvikling, og det er sikkert ikke mindst den herigennem opnåede relative stabilitet, vi har at takke for den stigning, der er sket i de internationale betalingstransaktioner og for den gunstige, ja, nærmest eksplosionsagtige, udvikling, der er sket i verdenshandelen (gennemsnitlig årlig vækst siden 1948: op imod 10 pct. – i 1969 endda hele 15 pct.).

LIKVIDITETSMANGELEN

Det er en af det internationale bank- og pengesystems vigtigste opgaver at sørge for, at der, år for år, skabes tilstrækkeligt med ekstra kredit og reserver til, at den stigende produktive kapacitet kan udnyttes fuldt. Hvis renten er »unormalt« høj, og der hersker alvorlig underbeskæftigelse i verden, det være sig m. h. t. arbejdskraft eller andre produktionsfaktorer, kunne det være et tegn på, at det monetære system underforsyner verdensøkonomien med betalingsmidler. Eller anderledes sagt: det monetære maskineri er behæftet med mangler, når, som det har været tilfældet i de senere år, vigtige industrilande gang på gang tvinges ud i det dilemma at måtte vælge mellem alvorlig arbejdsløshed og tab af valutareserver.

I det nuværende system er især tilstedeværelsen af kreditfaciliteter i de vigtigste industrilandes valuta af den allerstørste vigtighed – og problemer i forbindelse med den internationale likviditet er i øjeblikket hovedsageligt et spørgsmål om de pågældende landes kapacitet og villighed til at stille kreditter til rådighed. Om de evner og er parate til at yde denne tjeneste, afhænger ikke alene af omfanget af de monetære reserver, men også af bevægeligheden i disse.

Hidtil har forsyningen af ny likviditet frem for alt været afhængig af vilkårlige forandringer i USAs betalingsbalancedeficits samt af forsyningen af nyt monetært guld. Englands betalingsbalancedeficits har – p. g. a. pundets svage stilling – ikke bidraget ægte til den internationale likviditet i de senere år. Det delvise tab af global anerkendelse har medført, at sterling nærmest er kommet til at fungere som en slags hjælpevaluta til dollaren, og det kan overhovedet forventes, at England vil benytte den førstkommende lejlighed (sandsynligvis når landet atter står tilstrækkeligt stærkt) til at opgive sin rolle som reservevalutaland.

På en sådan baggrund lader et stabilt monetært system sig imidlertid næppe opbygge. Det er en udbredt opfattelse i mange (især europæiske lande, at USA (og England) misbruger deres stilling som reservevaluta-

[2]) Den internationale Valutafond (IMF) oprettedes ved Bretton Woods overenskomsterne af 22. juli 1944. Den blev dog først fuldt operativ i 1958, da der indførtes fri konvertibilitet for de fleste af hovedvalutaerne.

lande. Sådanne lande opererer som regel med større underskud og over længere tidsrum end andre lande kan tillade sig det, hvilket dog hverken vil sige, at finansieringen af disse sker automatisk eller smertefrit. Set med kreditorlandenes øjne er denne tilstand nemlig for så vidt utilfredsstillende, som underskuddene tiltrækker flere »virkelige« ressourcer fra kreditorlandene, end de sender tilbage til dem.

For det første øves der derfor stadig større pres udefra på USA (og England) for at få dem til at mindske deres udenlandske gældsættelse og beskytte deres valutaer [3]). Dette kan ganske vist ikke siges at have haft nogen umiddelbar forbedring i hvert fald af den amerikanske betalingsbalance til følge (den kortfristede dollar-gældsættelse har tværtimod – sikker p. g. a. amerikanernes kostbare og aktivitetsfremmende udenrigspolitiske engagement – ligget et sted mellem 1–2 milliarder dollars årligt og har i mellemtiden ført til en samlet dollar-gældsættelse, der er mere end dobbelt så stor som de amerikanske guldreserver), og dollaren vil i de kommende år utvivlsomt fortsat indtage pladsen som verdens vigtigste reservevalutaland og udgøre en vigtig del af grundlaget for den internationale betalingsmekanisme. For at formindske dens sårbarhed vil amerikanerne imidlertid på længere sigt nødsages til at søge bedre ligevægt på den internationale konto, – hvilket – alt andet lige – vil medføre en forringelse af dollarbalancen og dermed den internationale likviditet.

For det andet har tilgangen af nyt monetært guld gennem de sidste 10 år været ret så beskeden i forhold til væksten i det internationale handelssamkvem. Guldkøb kan enten foretages privat eller officielt. Verdens ti vigtigste centralbanker (Basel gruppen) stod, iflg. reglerne, som var i kraft indtil marts 1968, parate til at aftage den del af det udbudte guld, som ikke havde fundet private købere på markedet. Mellem 1950–64 androg disse akkvisitioner i årligt gennemsnit mere end 500 millioner dollar. Situationen skiftede imidlertid i 1966, hvor den private efterspørgsel for første gang i monetær historie overtraf udbuddet af nyt guld (÷ 45 millioner dollar) og forværredes endda betydeligt i 1967, hvor de private køb ikke alene overtraf den nye produktion, men tilmed lettede de officielle monetære beholdninger for 200 millioner dollar.

Stigningen i den private efterspørgsel var under de givne omstændigheder naturlig nok: Guld er utvivlsomt behæftet med en positiv indkomstelasticitet, hvilket betyder, at både den industrielle efterspørgsel (ca. 1/3 af den samlede private efterspørgsel) f. eks. til fremstilling af smykker o.

[3]) Der udøves dog også et vist pres »indefra«. Det er uundgåeligt, at de to reservevalutaers udsatte stilling vil medføre en vis indblanding i den amerikanske og britiske økonomiske politik udefra, som, hævdes det, har indflydelse på indkomstdannelsen, beskæftigelsen og levestandarden i disse lande. Et forhold, der ikke netop ses med blide øjne på ude i befolkningen.

lign. [4]), og opsparingen i barrer og deslige (ca. 2/3 af efterspørgslen) vil forøges med de stigende indkomster og den stigende velstand. Det sidstnævnte har ikke mindst gyldighed i Østen, hvor det er skik og brug at anlægge i det mindste en del af ens opsparing i guld [5]). Hertil kommer, at guld, skønt det ikke bærer nogen rente, er et sikkert aktiv og en pålidelig værdiholder, som yder god beskyttelse imod en faldende pengeværdi samt de eventuelle følger af politiske omvæltninger, et vaklende monetært system etc. Samtidig tjener det som en spekulativ helgardering imod en evt. opskrivning af guldprisen.

Følgen af den ovenanførte udvikling har været, at verdens officielle guldbeholdninger i øjeblikket – til trods for at det internationale monetære system via dollaren stadig er baseret på dette metal – kun udgør omkring halvdelen af de monetære reserver – eller ca. 40.000 millioner dollars. For ikke mere end 10 år siden anddrog de nærmere 2/3 af disse. Denne kendsgerning er i sig selv bemærkelsesværdig nok, men i tilgift – bør det erindres – var guldprisen (indtil marts sidste år) officielt fikseret.

GULDKRISEN FØRER TIL ET FRIT MARKED FOR GULD

Erfaringsmæssigt kan kriser på det monetære område ofte føres tilbage til gnidningen, som findes mellem på den ene side de frie kræfters spil på markedet og på den anden side de gennem officielle kontrolforanstaltninger gennemførte begrænsninger. Da prisen på guld var fikseret, og der samtidig herskede overefterspørgsel efter dette metal, var det vel uundgåeligt, at den ovenfor beskrevne udvikling måtte forstyrre ligevægten i systemet og føre verden direkte ud i en alvorlig guldkrise.

Dollaren har ikke mindst været acceptabel som internationalt betalingsmiddel p. g. a. de amerikanske myndigheders forpligtelse til at indløse den imod guld til en fastlagt – siden 1934 uforandret – pris af 35 dollars pr. ounce.

Over for denne garanti har der nu i årevis stået de nævnte massive amerikanske betalingsbalanceunderskud. Den kendsgerning, at andre lande benytter dollaren som reserve for deres penge betyder, at de har været parate til at acceptere dollars i stedet for guld til udligning af US betalingsbalanceunderskud. Dette har på den anden side sat USA i stand til fortsat at opsamle underskud uden derved at miste de tilsvarende beløb i guld.

[4]) En anden faktor er substitutionselasticiteten. I en verden præget af stigende priser på produktionsfaktorerne vil guldet (til en fikseret pris) blive relativt billigt at benytte og vil til en vis grad afløse andre metaller.

[5]) Bemærk imidlertid her, at mange lande (f. eks. USA og England – i modsætning til f. eks. Frankrig, Tyskland og Schweiz) i overensstemmelse med Bretton Woods doktrinen forbyder deres borgere at opbygge private guldforråd – det være sig hjemme eller i udlandet.

Forholdet mellem guld og dollars har som følge heraf tenderet til at blive fjernere og fjernere. Dette forhold taget i betragtning, er det næppe overraskende, at der (i foråret 1968) for alvor opstod tvivl m. h. t. sikkerheden af at sidde inde med denne valuta. Som tiden gik, og behovet for internationale reserver voksede, blev dollarens stilling nemlig aritmetisk mere og mere udsat. Da underskuddene ikke, som de burde, havde en formindskelse af USAs egen pengeforsyning til følge, eller for den sags skyld førte til indskrænkninger, som kunne bringe betalingsbalancen i ligevægt, kunne, som centralbankerne og de internationale spekulanter så det, den påbegyndte udvikling kun føre i én retning, nemlig en udtemning af guldreserverne (hvilket ville betyde en tilintetgørelse af den eksisterende monetære struktur), eller alternativt: af en devaluering af dollaren (og måske endda en tilbagevenden til guldfoden, hvilket ville betyde, at guldprisen ville blive mere end fordoblet). Dette medførte bølger af usikkerhed, som – da spekulanterne og centralbankerne ikke var til sinds at indgå nogen risiko, eller, for den sags skyld, til sinds at lade nogen mulighed for en spekulativ gevinst uforsøgt – hver gang (på trods af amerikanske forsøg på gennem udøvelsen af et moralsk pres på potentielle købere at forhindre dette) forårsagede en indløsning af dollars imod US-guld.

Efterhånden som knapheden på guld blev mere udpræget, viste landene sig tilsvarende uvillige til at returnere det indløste guld til USA, og i tilgift startede Frankrig en kampagne, som tog sigte på en tilbagevenden til guldfoden og medførte en abnorm vækst i de franske guldbeholdninger.

Som nævnt tilspidsede situationen sig i foråret 1968, og spekulationen kulminerede i et veritabelt stormløb på guldet, som resulterede i, at guldtransaktioner, som foretages mellem centralbankerne (stadigvæk fikseret til 35 dollars pr. ounce), skiltes fra de uofficielle, private guldtransaktioner. De sidstnævnte finder nu sted på et frit guldmarked. Prisen her lå i begyndelsen, da der stadig herskede en kraftig spekulativ tendens, betydeligt over den officielle prisfastsættelse, men har i mellemtiden – som logikken i den private efterspørgsels/udbudsdynamik byder – svinget sig ind på det officielle niveau, og der er endda tegn på, at den alt andet lige (dvs. uden de internationale pengemyndigheders indgriben og en opblussen i spekulationen) kunne gå under de 35 dollars.

Indførelsen af det tvedelte – såkaldte »two-tier« – prissystem samt den roligere holdning, der præger de internationale valutabørser efter oprettelsen af amerikanske garantier på bestemte eksterne passiver, kursændringerne sidste år og igangsættelsen af SDR [6]) systemet i januar i år, har skabt en tilsyneladende effektiv hæmsko for guldspekulationen, hvilket også delvis afspejler sig i den relativt lave »frie« guldpris. Skønt der i visse cen-

[6]) Special Drawing Rights (specielle trækningsrettigheder).

tralbankkredse næres en vis skepsis over for holdbarheden af denne løsning på længere sigt, såfremt de amerikanske underskud fortsætter i det uendelige, har de fleste spekulanter åbenbart tabt troen på, at den officielle pris »nogensinde« vil blive forhøjet, og dette har været stærkt medvirkende til den lettelse, der er sket i presset på de officielle guldreserver (og dermed på hele det monetære system). Medens denne udvikling selvsagt har haft en vis forbedring i likviditeten til følge [7]), er der dog stadig lang vej igen, før reserverne er tilstrækkelige til at dække det internationale finansieringsbehov.

DE SPECIELLE TRÆKNINGSRETTIGHEDER (SDR)

Hidtil har verdensøkonomien hovedsageligt måttet klare sig med tre former for reserveaktiver: guld, valutareserver og reservepositionerne i IMF.

Som det blev vist i det foregående afsnit, har guldproduktionen ikke – i det eksisterende frihandelssystem med »fuld« konvertibilitet – magtet at skabe tilstrækkeligt med likviditet til at »finansiere« det tiltagende antal internationale transaktioner. Denne fundamentale mangel lader sig næppe opveje af en udvidelse af valutareserverne; for ikke alene vil disse – idet de medfører forpligtelser for reservevalutalandene – blive ret knapt administreret (mange vil sikkert være af en anden opfattelse på dette punkt), de vil også udvise en uheldig tendens til lejlighedsvise sammenskrumpninger som en følge af spekulations- og konsolideringskøb af guld. Mere herom senere.

Der har derfor været tale om videre udvidelser af de normale IMF-trækningsrettigheder, men af flere grunde anser man en udvidelse af disse aktiver enten for uønsket eller umulig i fremtiden [8]). Som følge heraf har

[7]) Likviditeten forringes i den udstrækning, som (internationalt ejede) dollars benyttes til at reducere de amerikanske guldbeholdninger. Årsagen er, at de amerikanske reserver hovedsageligt består af monetært guld. Når andre lande tapper deres dollarsreserver for at erhverve guld, forbliver de pågældende landes samlede reserver uforandret i værdi, omend deres sammensætning ændres. De amerikanske (og dermed verdens) reserver er imidlertid blevet formindsket.

[8]) Man er ikke indstillet på at ville forøge likviditeten for enhver pris. Kvalitet anses for lige så vigtigt som kvantitet. »Likviditet«, der (som det er tilfældet med de normale trækningsrettigheder) simpelthen er et tilbud om forstrækning i kortere eller længere tidsrum, er af inferiør kvalitet. Ved at acceptere udenlandske lån indgår et land forpligtelser, som ikke ville være indgået, havde det benyttet sine egne reserver (guld eller fremmed valuta), indtjent på et tidligere tidspunkt.

Når et land bruger løs af sine »egne« reserver, er det frit stillet m. h. t. at efterfylde dem. Men hvis det spenderer reserver af lånlignende karakter, så forventes det, at det bestræber sig på at køre med overskud fremover. Dette må imidlertid skade det internationale handelssamkvem, og det er klart, at likviditet i form af lånefaciliteter er de »ejede« reserver langt underlegen.

Det endelige mål for yderligere likviditetsskabelse må i overensstemmelse hermed være et system, i hvilket alle lande med respekt for sig selv kan komme i besiddelse

der været særlig interesse forbundet med og ikke ubetydelige forhåbninger knyttet til det sidste skud på det internationale monetære systems stamme – de specielle trækningsrettigheder (SDR's). Ved IMFs sidste årsmøde i Washington i udgangen af september sidste år blev den tidligere indgåede overenskomst over en udvidelse og aktivering af denne retortlikviditet – (planlagt forøgelse i de officielle reserver: 3500 millioner dollars i 1970, eller 9500 millioner før udgangen af 1972) – formelt ratificeret.

Til trods for visse defekter i den nye ordning – f. eks. er det blevet påstået (Triffin), at den kun vil være til gavn for verdens 25 rigeste lande – har stadfæstelsen og igangsætningen i januar i år betydet et stort skridt fremad. Det havde i hvert fald dårligt kunnet ske på et mere belejligt tidspunkt. Der er umiskendelige tegn på, at mangelfuldheden i det nuværende monetære system omsider kunne begynde at påvirke den økonomiske aktivitet i verden i negativ retning.

Der er blevet talt meget om de specielle trækningsrettigheders komplicerede, ja endog: surrealistiske natur. Ideen er imidlertid ganske enkel i princippet. Uden at gå i enkeltheder er det måske værd at anføre, at det drejer sig om en »facilitet« med multilaterale anvendelsesmuligheder, der i første linie tjener til at forøge den internationale likviditet og dermed verdenshandelen og den internationale specialisering. Derudover håber man – da der samtidig skaffes afhjælp for forbigående vanskeligheder på de internationale betalingsbalancer – at fjerne noget af grundlaget for de spekulative kapitalbevægelser.

Da denne nytilførsel af valutaaktiver er aldeles uafhængig af andre faktorer så som bidrag til IMF i form af guld og egen eller fremmed valuta, forsyningen af monetært guld, internationale reservevalutaer og direkte lån, er der utvivlsomt tale om en ægte udvidelse af de globale reserver. Et forhold, som understreges ved, at der – skønt det forventes, at de specielle trækningsrettigheder kun benyttes i en krisesituation – ikke er knyttet nogen betingelser til deres anvendelse (eller tidspunktet for deres anvendelse), og at der ikke hersker nogen fuld genoprettelsespligt[9]). Forsynet med en af IMF garanteret værdi i guldmængder for deltagerlandene indgår trækningsrettighederne (skønt de altså pr. definition er trækningsret-

af (for ikke at sige: »tjene«) et passende forråd af »ejede« reserver i »krisesikker« »valuta«.

[9]) Bemærk imidlertid, at der (ikke mindst af hensyn til visse EEC-lande) er blevet indbygget en klausul om, at intet land over en 5-årig periode må benytte mere end gennemsnitligt 70 pct. af sin tildeling af SDR. De resterende 30 pct. udgør altså et rekonstituerbart valutarisk kreditelement. At det er rekonstituerbart vil sige, at når lande, som iflg. reglerne er tvunget til at efterfylde deres beholdninger af SDR, køber sådanne på markedet, vil dette lade den samlede sum uforandret. Tilbagebetaling af et internationalt lån ville derimod have medført en »opløsning« af aktiver.

tigheder og *ikke* reserver) i de pågældende landes reserver på lige fod med de øvrige aktiver og kan på normal vis benyttes i kapitaltransfereringer mellem landene indbyrdes [10]).

Således fungerer Valutafonden ikke længere udelukkende som en kapitaloverførende institution (eller: girocentral), hvis hovedopgave det er at sørge for en ombytning af en given portion af medlemmernes opsamlede kontingentmasse (indbetalt i national valuta) imod enkelte underskudslandes nationale valuta. Den er nu også – i rollen som kreditskabende clearing-union, eller sagt på en anden måde: som fabrik for internationale monetære midler – beskæftiget med at skabe (kunstige) valutaaktiver i overensstemmelse med det til enhver tid til forhåndenværende behov (balancekriteriet) samt med at fordele disse på SDR-ordningens deltagere i forhold til deres andele i den ordinære fond (lighedskriteriet) [11]). Det sidstnævnte kriterium (som for øvrigt ikke helt opfyldes af den i øjeblikket anvendte fordelingsmetode), skulle bevirke, at fordelingen af SDR går i den »rigtige« retning, dvs. fra lande med svage reservepositioner til lande med stærke ditto.

LIKVIDITETSBEHOVET

Systemet indebærer, at den samlede sum af SDR, tilført de deltagende lande, i princippet vil vokse kontinuerligt. Men spørgsmålet om nøjagtigt hvor megen ny likviditet der vil være brug for i tiden fremover, har voldt pengepolitikere og -teoretikere meget hovedbrud og henstår stadig som stort set ubesvaret. De fleste erkender i dag, at det vil være nødvendigt at udvide den internationale likviditet, samt at dette i praksis bør ske gennem en udvidelse af de specielle trækningsrettigheder. Den kraftige ekspansion i verdenshandelen synes at retfærdiggøre dette krav, hvilket dog ikke må forstås således, at væksten i reserverne behøver at være proportional med væksten i verdenshandelen, som dette ofte foreslås. Verdenshandelen »finansieres« ikke direkte med de forhåndenværende reserver. Men det er rigtigt, at svage betalings- og reservepositioner ofte vil være den direkte årsag til (eller i det mindste tjene som undskyldning for) indførelsen af re-

[10]) Intet kreditorland er imidlertid forpligtet til at acceptere SDR til en værdi af mere end 3 gange dets egen, opsamlede tildeling.

[11]) At IMF, som den har fungeret hidtil, hovedsageligt har været en kredit-transfererende institution vil ikke sige, at den ingen positiv indflydelse har haft på den internationale reservedannelse. Det er kun en mindre del af de midler, som tilgår fonden, der har deres oprindelse i det enkelte lands aktive indkomstkredsløb. Størstedelen består af nyskabte passiver. Da således kun en mindre del af IMFs valutareserver kan anses som et resultat af personers eller nationers afholdenhed og villighed til at spare, har fondens virke utvivlsomt haft en udvidelse af de internationale reserver til følge. Den har ikke selv skabt disse reserver, men har indskrænket sig til at bringe dem i cirkulation.

striktive forholdsregler, rettet imod handelen. Forholdet mellem verdens samlede reserver og den internationale handel faldt fra 68 pct. i 1954 til 37 pct. i 1966, men tilbagegangen er en aritmetisk følge af, at der er sket en meget kraftigere stigning i handelen end i reserverne. Skønt det vanskeligt lader sig påvise, at reduktionen i det nævnte forhold har haft nogen direkte hæmmende virkning på udviklingen i verdenshandelen, er det plausibelt – da det udvidede handelssamkvem efterhånden vil have en bredere og bredere kløft mellem importen og eksporten til følge – at det vil blive nødvendigt med større reserver til udligning af underskuddene.

Nu er der ingen tvivl om, at internationale kapitalbevægelser og et glat funktionerende internationalt kreditsystem i mange tilfælde vil kunne medvirke til at slå bro over uoverensstemmelser mellem importen og eksporten. Det ville imidlertid være letsindigt at påstå, at den internationale korte (og måske også lange) kapital nødvendigvis er af »balancerende« karakter. Der er ingen grund til, at den ikke lige så godt skulle kunne være af modsat fortegn. Når dertil kommer, at kapitalbevægelserne øjensynligt er langt flygtigere end bevægelserne i handelsforløbet, synes det nærmest absurd, at omfanget af de eksisterende internationale reserver for det meste udelukkende bedømmes på grundlag af de sidstnævnte. Kapitalbevægelserne må ligeledes tages i betragtning, da der ligesom i handelens tilfælde medgår reserver til udligning af de relative forandringer.

Udvides likviditeten ikke tilstrækkeligt, vil resultatet som nævnt blive, at der må gennemføres stadigt strengere interne økonomisk/politiske forholdsregler. Disse kan finde sted på snart sagt ethvert område: det pengepolitiske, handelspolitiske, indkomstpolitiske, finanspolitiske, valutapolitiske osv., og turde i hvert enkelt tilfælde få negative indvirkninger på udenrigshandelen. Vi har allerede antydet, at det forhold begynder at gøre sig bemærkbart i verdensøkonomien i dag.

En udvidelse af verdens samlede reserver, f. eks. gennem videre tildelinger af SDR, vil for det enkelte medlemsland i systemet betyde, at det – alt efter omstændighederne – enten vil udsættes for en større tilgang af reserver end før, eller at der vil ske en mindskelse i dets tab af reserver. Der skulle således være mindre grund til at gribe til restriktive forholdsregler, som i den sidste ende vil indvirke på produktionen og beskæftigelsen. Så meget mindre som der sandsynligvis vil ske en udvidelse i antallet af lande, som vinder reserver, og en formindskelse i antallet af lande, som taber reserver. I overensstemmelse hermed kunne det synes som noget af en idealtilstand, om det var muligt, gennem en forøgelse af de »ejede« reserver, at nå til et punkt, hvor et lands overskud ikke længere behøvede at fremstå som et andet lands underskud, men alle lande kunne »køre« med overskud på betalingsbalancen samtidig. SDR-ordningen skulle gøre dette kunststykke i det mindste matematisk muligt.

Konklusionen er, at der må skabes mere likviditet, og at udvidelsen bør tage form af SDR [12]). Endvidere, at det m. h. t. likviditetens omfang vil være mere vigtigt at holde et vågent øje med de relative forandringer i de officielle monetære reserver end med disses absolutte størrelse. Til slut må det forstås, at behovet for internationale reserver ikke lader sig realistisk vurdere, uden at der tages hensyn til det enkelte lands (og de internationale spekulanters) reaktioner på tab eller vinding af reserver. Følgerne af de resulterende forholdsregler er af økonomisk natur, men reaktionerne som sådant rent politiske. Da de afhænger af de ledende mænds anskuelser og luner; af deres håb, frygt og temperament lader likviditetsbehovet sig ikke fastlægge med videnskabeligt proberede regler og formler.

ULEMPER OG BEGRÆNSNINGER

Netop den kendsgerning, at deficitlandene efter SDR-ordningens indførelse ikke længere i samme udstrækning som før vil være tvunget (eller vil kunne tvinges) til gennem kortfristede restriktive økonomisk/politiske forholdsregler at kontrollere deres betalingsbalanceunderskud, har i bestemte kredse fremkaldt frygt for, at SDR-ordningen, i stedet for at underbygge systemet vil undergrave det fuldstændigt. For eksempel ser man i disse kredse en (indbildt?) fare for, at udstedelsen af de nye trækningsrettigheder efterhånden, både m. h. t. tid og omfang, vil blive bestemt af politiske kræfter i stedet for i overensstemmelse med uhildede økonomiske kriteria. Hvilken garanti har man for, at der vil blive holdt hus med disse trækningsrettigheder? Underskudslandene er altid i overtal – kunne det ikke tænkes, at de ville søge at lægge deres kolde hånd på denne bekvemme internationale pengemaskine? Og skulle dette lykkes, ville da ikke de pågældende landes vilje til at foretage interne justeringsforholdsregler blive alvorligt svækket og tilliden til de nye reserver undermineret?

Uden at komme ind på denne (galliske?) økonomiske åndsretnings principielle indstilling til inflation, reservevalutaer og internationale reserver i øvrigt [13]), må dog anføres, at en nøgtern sammenligning mellem den an-

[12]) Det er imidlertid vigtigt, at SDR ikke kommer til at »veje tungere« end de øvrige former for reserver. I det hele taget vil spørgsmålet om reservernes sammensætning utvivlsomt blive større opmærksomhed til dels i fremtiden. Det bør for enhver pris undgås, at bestemte officielle reserver bliver »mere lige« end andre i regeringernes og centralbankernes øjne. En mulig løsning på dette problem ville være indførelsen af en »omdannelses« konto (»conversion account«) som foreslået af professor Triffin. Ifølge dette forslag vil samtlige internationale aktiver uanset deres form blive slået sammen under et på en konto i IMF og indskyderne krediteret ubenævnede regneenheder.

[13]) Det argumenteres f. eks., at den siden sidste verdenskrig herskende inflationstendens er en tilkendegivelse af, at pengeforsyningen i verden har været for rigelig – ikke for lille. Herved glemmes det imidlertid ofte, at der bør skelnes imellem den na-

slåede vækst i verdenshandelen og omfanget af de allerede aktiverede og for den nærmeste fremtid planlagte SDR's gør det klart, at de sidstnævntes omfang er relativt beskedent. Så i stedet for at frygte, at verdensøkonomien vil blive oversvømmet med nye aktiver, kunne der måske snarere være grund til at nære en vis skepsis over for den egentlige indflydelse, som disse vil komme til at udøve i det mindste i de førstkommende år. For det enkelte land vil en tildeling ofte ikke være større, end at det under ugunstige omstændigheder uden besvær kunne miste den igen i løbet af en eftermiddag [14]).

Den sidste tilkendegivelse gør det samtidig klart, at man ikke kan håbe på fuldstændigt at eliminere den iboende mangel på stabilitet i systemet alene gennem en udvidelse af likviditeten. Rigeligt med internationale reserver og kreditter vil ganske vist give deficitlandene mere tid til at finde en løsning på deres problemer, men er ikke i sig selv en universalløsning på det eksisterende dilemma. Dertil er de bevægelige (varme) penges potentielle omfang for stort. Kapitaloverførsler mellem landene udløses af forventninger om forandringer i de internationale pariteter, eller, hvis sådanne ikke menes at være lige på trapperne, af forandringer i den relative rente.

Omfanget af disse kapitalbevægelser vil forøges i takt med væksten i verdenshandelen og den voksende internationalisering generelt. Det kan nå enorme proportioner, hvis firmaerne begynder at sikre deres stilling gennem terminsforretninger på valutamarkedet, og måske oven i købet de private spekulanter slutter sig til de professionelles rækker. I overensstemmelse hermed er det blevet betvivlet, om selv en fordobling af de disponible reserver og kreditter inden for rammerne af det nuværende system vil være tilstrækkelig til at skabe den fornødne ligevægt på de internationale betalingsbalancer. Dette er en illusionsløs omend noget pessimistisk bedømmelse. Man har da lov til at håbe på, at de nye trækningsrettigheder (– og forøgelsen i reserverne vil fremover hovedsageligt bestå af disse), fordi de *de facto* er af så glimrende »kvalitet«, vil medføre en mindre grad af spekulative udsving end de hidtidigt benyttede (valuta) aktiver.

---

tionale og den internationale pengeforsyning, og at pengeforsyningen *ad usum internum* kan være for stor i flertallet af lande samtidig med, at pengeforsyningen *ad usum externum* er utilstrækkelig. Den generelle inflationstendens må ses i sammenhæng med den interne pengeforsyning.

[14]) Tildelingen på 9.500 millioner dollars over de første 3 år kan sammenlignes med guldreseverne, der, som det vigtigste element i de samlede reserver, i øjeblikket udgør omkring 40.000 millioner dollars af de samlede reserver (d. v. s. inkl. guldreserverne), som udgør ca. 76.000 millioner dollars. Dette er ikke noget imponerende tal, men det fremgår dog heraf, at SDR i al beskedenhed kunne have overhalet guldet i betydning som reserveaktiv i løbet af de næste 10–15 år.

INTERNATIONALT MONETÆRT SAMARBEJDE

Ud over IMF i rollen som byttecentral og leverandør af knappe valutaer til værdigt trængende regeringer og centralbanker – (samlede IMF-reserver i begyndelsen af dette år: omkring 6000 millioner dollars) – har også de internationale centralbanker gennem de sidste ca. 10 år udbygget et effektivt finansielt netværk. Dette har vundet stadig større betydning og omfatter i dag 14 lande + BIS (Den internationale Betalingsbank) og opererer med omkring 10.500 millioner dollars.

Formålet med dette beredskabssystem har først og fremmest – inden for rammerne af den givne monetære struktur – været at skabe en effektivere forebyggelse imod valutakursændringer, provokeret af uhæmmet valutaspekulation. Spekulationen opstår, når bestemte lande vedblivende opsamler overskud, og kun en del af disse finder tilbage til det internationale kredsløb (f. eks. gennem forøget import eller forskellige former for kapitaleksport). Midlet er derfor naturligt blevet søgt i en aktivering af de opsamlede reserver og går ofte under betegnelsen »swap« eller »recycling«, hvilket i princippet er nogenlunde det samme. Ligesom transaktionerne på valutamarkedet er disse arrangementer blevet startet på et eksperimentalt grundlag, men er i mellemtiden nærmest blevet en rutine.

Swap-arrangementerne indebærer, at centralbankerne yder hinanden (korte) kurssikrede kreditter. Swap-forretningen er en kombination af en kontant- og en terminshandel. Den eller de centralbanker, som er løbet tør for en bestemt valuta, køber et beløb i denne valuta mod kontant betaling i sin egen eller en fremmed valuta, som den har overskud af, og forpligter sig til at lade handelen gå tilbage senere til en kurs, som fastlægges ved handelens indgåelse.

Ordningen om »recycling«, der blev principielt besluttet i februar sidste år, indebærer, at et land – som under mistanke for at ville revaluere inden for en overskuelig fremtid er blevet udsat for en abnorm kapitaltilstrømning – på bevillingsbasis tilbagelåner den flygtige kapital til de lande, den kommer fra. For at tage et eksempel: England mister reserver, fordi de, der sidder inde med sterling, bytter disse for dollar i den hensigt at erhverve DM. Bundesbankens dollarbeholdninger forøges, men i stedet for at »sætte sig« på denne dollarreserve, tilbagetransfererer Bundesbanken den til England, med det resultat, at begge landes reserver automatisk føres tilbage til deres oprindelige niveau. Koordinationen af de med disse overførsler forbundne transaktioner sker i Den Internationale Betalingsbank.

Der er øjensynlig ingen stor forskel mellem operationer af denne art og de, som finder sted i overensstemmelse med den normale »swap«- (eller: bytte-)ordning. De eneste praktiske afvigelser er, at der nu åbnes de lande,

som er udsat for en (pludselig) dræning af deres reserver, mulighed for automatisk, direkte og stort set betingelsesløst at låne i de lande, som har været målet for den stedfundne kapitalflugt. Endvidere forfalder disse lån først, når den spekulative bølge vender sig, i modsætning til lån ydet i henhold til »swap«-ordningens bestemmelser (som fastlægger tilbagetransferering inden for en vis tidsfrist, f. eks. tre måneder og normalt inden for et halvt år).

Skønt der er en række tekniske og praktiske vanskeligheder og en vis usikkerhed forbundet med specielt »recycling« (– hvorledes identificerer man f. eks. »spekulative« kapitaloverførsler«) er det givet, at foranstaltningerne som sådan er tjenlige til at dæmme nogenlunde op for den lavine af spekulative kapitaloverførsler, som en tillidskrise på det monetære område ofte sætter i gang.

I overensstemmelse hermed har centralbankerne i stadigt større omfang accepteret nødvendigheden af denne virksomhed og har efterhånden vundet betydelig erfaring i at klare en krisesituation. Således går der en lige linie fra de oprindelige generelle kreditaftaler mellem »de Ti« til det nuværende finmaskede net af internationale bilaterale og multilaterale kreditfaciliteter. Men samarbejdet har været handicappet ved at måtte virke inden for de rammer, som sættes af de til enhver tid eksisterende valuta- og konkurrenceforhold, og det er klart, at det hverken kan – eller bør – tage sigte på mere end en udglatning af de kortfristede forstyrrelser i systemet. Det ville være urealistisk at sætte afskaffelsen af mere eller mindre permanente deficits eller en vedvarende mangel på tillid til et lands valuta som mål for samvirket. Ansvaret for forsyningen af mellem- til langfristet overgangskapital, før de hhv. gennemførte økonomisk/politiske forholdsregler begynder at have virkning, hviler på IMFs skuldre. Det internationale samarbejde mellem centralbankerne skaber den nødvendige udligning i bogføringen, men kun regeringsingreb (i samråd med IMF) på det økonomisk/politiske område kan eliminere årsagen til de kortfristede kapitalbevægelser. Kort sagt: Myndighederne behøver en tidsfrist, der sætter dem i stand til at bedømme natur og udstrækning af de underliggende problemer og til at træffe relevante og korrektive forholdsregler. Den hjælp, som de internationale centralbanker kan tilbyde, er kun værdifuld – og har kun mening – fordi de understøttede, i bekneb gerådne deltagerlande herigennem spares for pludselig at tage drastiske og måske endda irrelevante skridt i deres økonomiske politik så som indførelsen af valuta- og andre restriktioner.

F. eks. vil denne aktivering og omfordeling af de opsamlede overskud også udgøre en modvægt imod rentestigninger i underskudslandene, idet den af tabet af reserver medførte formindskelse i pengeforsyningens vækst

i disse lande [15]) i nogen grad vil udlignes af »kapitaltilbageførslen« fra de(t) aktuelle overskudsland(e).

I overensstemmelse med disse betragtninger kan det argumenteres, at diskontoforhøjelsen, forbudet mod fremskyndelse af betaling af gæld til udlandet, lukningen af DM-salget etc., som fulgte i kølvandet på den akutte valutakrise herhjemme i maj 1969 i vid udstrækning kunne have været undgået. Regeringen ville have været i en meget stærkere position, hvis den – i stedet for besværligt at forhandle sig frem til forskellige trækningsmuligheder i de internationale organisationer samt lån i USA og Vesttyskland – kunne have regnet med en øjeblikkelig, automatisk tilbageførsel af de flygtige reserver.

Man bør dog – som allerede nævnet – være forsigtig med at søge at lægge mere i disse dispositioner, end der retteligt tilkommer dem – nemlig funktionen som bølgebryder og neutraliserende faktor i spekulationsfluktuationerne i enkelte valutaer. Der er ikke tale om mere end en overfladisk symptomkur, når – og hvis – deficitlande gennem kuren sættes i stand til at se stort på gennemførelsen af forholdsregler, tjenlige til at afskaffe uligevægten.

Dette har desværre ofte været tilfældet i forbindelse med de korte (og for den sags skyld også de lange) internationale lån. De understøttede regeringer har ikke altid lagt lige meget initiativ for dagen, når det gjaldt om at korrigere den situation, som nødvendiggjorde samarbejdet og bistanden. Dette har i nogen grad formindsket virkningsfuldheden af det internationale samarbejde og ført til den i de senere år med rette beklagede »stivhed« i systemet. Noget, som man har centralbankernes kreditarrangementer at takke for – det kan ikke nægtes, at stivheden, når det kommer til stykket – ikke mindst er blevet muliggjort netop gennem denne symptomkurspolitik. Hvad man har brug for i fremtiden, er forholdsregler, som bidrager mere direkte til løsningen på de grundlæggende problemer m. h. t. den internationale ligevægt. Disse har tydeligvis deres rod i strukturelle økonomiske, kommercielle og sociale faktorer og er den dybere liggende årsag til visse landes fortsatte betalingsbalanceoverskud og andre landes underskud.

DEN INTERNATIONALE JUSTERINGSMEKANISME

Ud over omfanget af de internationale reserver og den internationale kreditgivning spiller som sagt også den internationale betalingsmekanisme

[15]) Væksten i pengeforsyningen i bestemte (af deres udenrigshandel særligt afhængige) lande tenderer til at mindskes (eller til at stige mindre, end det ellers ville have

en vigtig rolle. IFM systemet er i virkeligheden kun et slags prætentiøst surrogat for en fælles verdensvaluta og forudsætter en god del selvdisciplin blandt de deltagende lande. Ethvert land, som har lænket sin valuta sammen med dollaren, må holde trit med USA og de øvrige medlemslande i sin økonomiske udvikling, hvis det vil undgå at forstyrre den verdensomspændende valutaharmoni.

Desværre har det været så som så med denne selvdisciplin, og det er blevet tilstrækkeligt klart, at man ikke vil komme uden om at organisere en justeringsproces, som sætter persistente deficitlande i stand til samt tvinger persistente overskudslande til at bringe deres økonomi i ligevægt.

Indtil dette sker, vil der fortsat herske usikkerhed med hensyn til systemets fremtid, og i denne hensigt er der da også i de senere år fremkommet en række mere eller mindre spidsfindige reformforslag. Meningerne om, hvilken vej man bør vælge, er delte. Især er spørgsmålet, om at man under en eller anden form bør søge at bibeholde det nuværende system med fikserede valutakurser eller i stedet skulle bevæge sig i retning af fuldstændig frit varierende, eller i det mindste mere fleksible (mindre »stive«!) valutakurser, blevet vist megen opmærksomhed. Skal man altså – mere teknisk – søge at opnå ligevægt mellem udbud og efterspørgsel i en given valuta ved at tilpasse mængde til pris eller ved at tilpasse pris til mængde?

Som de afvigende konklusioner i hundredevis af artikler og analyser i de økonomiske tidsskrifter klart demonstrerer, findes der ikke noget endrægtigt teoretisk svar på dette spørgsmål. Men det er sikkert en korrekt iagttagelse, at stemningen i de fleste lande samt i de internationale monetære institutioner overvejende er til gunst for et modificeret, mere fleksibelt system, og at det bliver tiltagende vanskeligt at finde fortalere for fuldstændig frit varierende (flydende) valutakurser.

Man tøver altså – i det mindste i officielle kredse – med at opgive de fordele, som de mellem landene indbyrdes fikserede vekselkurser (eller: den stabiliserede norm) antages at føre med sig – så som en relativt ukompliceret opretholdelse af et liberalt handelssamkvem – men er på den anden side ikke i tvivl om, at det i øjeblikket praktiserede system med »permanent« fikserede valutakurser, selv hvis det skulle lykkes at skabe tilstrækkeligt med komplementær likviditet, stadig vil lade en del tilbage at ønske.

Uligevægten mellem overskuds- og underskudslandene anses somme tider for at være et forbigående problem, som man skulle kunne komme til livs simpelt hen ved at føre en initieret og sømmelig international økonomisk politik. Dette er et forfængeligt håb. Selv om det lykkedes at tilveje-

---

været tilfældet), når der er underskud på betalingsbalancen. Et inflatorisk pres bevirker, at der gives flere penge ud i udlandet, hvilket medfører en forringelse i pengeindkomsternes og prisernes vækst. Dermed mindskes også den nært tilknyttede stigning i pengeforsyningen.

bringe en sådan idealtilstand, ville det næppe betyde, at man havde opnået en fuldstændig, permanent likvidering af videre, unødige krisesituationer. Det er ikke nemt at indse, hvorfor de økonomiske parametre så som priserne, indkomstniveauet og produktiviteten alle skulle bevæge sig i den samme retning, med det samme tempo og på det samme tidspunkt i de forskellige lande. Det kan tværtimod argumenteres, at alle økonomisk/politiske forandringer – fra opdagelsen af nye forekomster af naturressourcer til politiske rystelser og omvæltninger – i praksis vil udvise tilbøjelighed til at bringe systemet i uligevægt og så med de gældende valutakurser ud af trit med den generelle udvikling.

Dette faktum gør livet svært nok for verdens pengemyndigheder, som situationen er i øjeblikket, men i mangel på monetær reform kan problemet ikke undgå at blive mere alvorligt, som tiden går. Når verdenshandelen forøges, forøges nemlig det enkelte lands bruttosocialprodukt og levestandard. Ligeledes stiger omfanget af de midler, som firmaer, enkeltpersoner og regeringer sidder inde med, hvilket på den anden side vil have en kraftigere over- eller undervurdering af den enkelte valuta til følge. Balancen kan i praksis heller ikke genoprettes alene ved hjælp af interne forholdsregler. Skønt sådanne forholdsregler naturligvis altid vil udgøre et væsentligt bidrag til den samlede løsning. Det er indlysende, at deficitlandene bør holde igen på efterspørgslen, hvilket f. eks. kan ske gennem fiskal- og pengepolitiske indgreb, og de bør foretage manipulationer i forbindelse med importen og kapitaleksporten. Overskudslandene på den ande side bør forøge den hjemlige købekraft samt opmuntre til øget investeringsvirksomhed i udlandet.

I sig selv vil de interne deflatoriske forholdsregler kun være tilstrækkeligt gennemgribende, hvis de fører til en skånselsløs nedskæring i indkomsterne over en bred front. En sådan politik med dens resulterende arbejdsløshed vil (såfremt denne overstiger f. eks. 3 pct. – for at nævne et tal) være uacceptabel i de fleste lande i dag. Og selv om den faktisk lod sig gennemføre, ville det være ret så tåbeligt at forsøge sig i den retning. Det ville betyde, at man, for at reparere en fejl i pengemekanismen, er parat til at give afkald på en fuld udnyttelse af den virkelige produktive kapacitet.

På den anden side skulle man mene, at overskudslandene ville have forholdsvis let ved at udvide købekraften. Erfaringerne har imidlertid lært, at man i disse lande tenderer til at anse de voksende guldreserver for at være »noget man har« – både fra et prestige og et økonomisk synspunkt. Resultatet har været, at de har handlet for lidt – og for sent.

IMF's fædre var naturligvis klar over, at der bestod en fare her, men troede, at de havde sørget for afhjælp. Bretton Woods aftalerne inderholder en artikel (artikel 7 – den »knappe valuta« klausul), der formelt giver andre lande mulighed for at diskriminere imod et overskudsland, når og

hvis det skønnes nødvendigt. Denne indretning, som, i det mindste teoretisk, skulle have løst problemet i forbindelse med den for lavt ansatte tyske mark gennem de sidste 10 år eller deromkring, er aldrig blevet benyttet i praksis. Man har, når det kommer til stykket, vist sig uvillige til at pege på fingeren ad samt diskriminere imod enkelte »syndere« og har i stedet slået sig til tåls med forskellige andre arrangementer såsom IMFs »General Arrangements to Borrow« (benyttet første gang i november 1964), hvorefter »de Ti« har erklæret sig principielt enige i at låne valutafonden bestemte beløb af deres (»knappe«) valuta, når Fonden måtte ønske det.

Derimod er GATTs artikel 12 blevet benyttet. Ifølge denne kan ethvert deficitland, som løber fare for at miste større reserveposter, indføre importkvoter forudsat, at disse kun er af forbigående karakter og ikke virker diskriminerende. Det kan diskuteres, om denne klausul er blevet benyttet for lidt eller for meget, men det er givet, at forholdsregler af denne art vil være virkningsløse – og skadelige – hvor der er tale om vedvarende (i modsætning til forbigående) uligevægt.

Den foreløbige konklusion er, at skabelsen af yderligere likviditet samt en faktisk gennemførelse af forskellige interne økonomisk/politiske justeringsforanstaltninger, hvad enten disse er i overensstemmelse med (dvs. holder sig inden for rammerne af) de internationale multilaterale aftaler eller ej, ikke alene vil være utilstrækkelige til at bringe det internationale monetære system i ligevægt, men også, hvad det sidstnævnte punkt angår, i mange tilfælde vil have direkte uheldige konsekvenser for det økonomiske samkvem mellem nationerne. Det er på dette sted, at diskussionen om valutapariteterne kommer ind i billedet.

VEKSELKURSPARITETEN

Forandringer i kurspariteterne er – især i årene efter krigen – blevet utilstrækkeligt (eller snarere: for sjældent) benyttet som middel til at fremme tilpasningen af de internationale betalingsbalancer til hinanden. Om årsagen til denne misere er at finde i en mangelfuldhed i systemet som sådan eller snarere i IMFs eller de involverede regeringers slette administration af de givne muligheder, lader sig ikke let fastslå. Det er et spørgsmål om årsag og virkning – og svaret ligger sandsynligvis et sted midt imellem. I overensstemmelse hermed er der grund til at glæde sig over, at der nu endelig – skønt uendeligt langsomt – begynder at komme skred i tingene. IMF og de internationale officielle pengemyndigheder i øvrigt har omsider fægtet sig frem til en principbeslutning (Washington, september 1969) om at søge det allerede eksisterende system bedre udnyttet og om at undersøge mulighederne for at gennemføre dette ved hjælp af mere fleksible vekselkurser.

Selv om der herved næppe er tale om mere end en vagt positiv indstilling til en eksperimenteren med langsomt skiftende kurser, viser det, at man i officielle monetære kredse til sidst – i søgningen efter en løsning på problemerne – har indset fornuften i at lægge mere vægt på årsagsterapien end, som hidtil, symptomkuren. Samtidig er det en beslutning om at indrømme den enkelte stat et større mål af økonomisk/politisk selvstyre, hvilket dog ikke må udlægges på den måde, at man bevidst søger at nedbryde eller svække leddet mellem den indenlandske og den internationale politik. Årsagen til, at forslaget om større fleksibilitet nu synes at finde gehør, er utvivlsomt at finde i den voksende forståelse af de fordele, der i det lange løb er forbundet med tilhørsforholdet til et internationalt penge- og handelssystem, og beslutningen om at bevæge sig i denne retning skal ses på baggrund af den bydende nødvendighed af at skabe en større grad af stabilitet.

Til faste kurser med minimale udsvingsmuligheder (der altså sætter en vis tidsbefristet grænse for, hvor langt centralbankerne kan lade værdien af deres valuta stige eller falde) hører der en økonomisk politik, tilpasset betalingsbalancens krav. Der vil næppe herske nogen problemer, hvis alle lande følger den samme målsætning i deres økonomiske politik. Men enhver afvigelse bringer fare for systemet med sig. Derfor har virkeligheden, som det blev antydet, været mindre idyllisk. Divergerende forestillinger om de økonomiske mål har medført alvorlig international uligevægt og voldsomme valutakriser, uden at regeringerne har vist sig parate til gennem tilstrækkeligt drastiske interne forholdsregler og paritetsændringer (således som Bretton Woods – eller: paritetssystemet – foreskriver) at drage konsekvenserne heraf.

Nogle lande, såsom Tyskland, har lagt mere vægt på prisstabilitet end visse andre lande, som for enhver pris har bestræbt sig på at opretholde den fulde beskæftigelse [16]). Dertil kommer, at eksportindustriens offensive magt er uensartet i de forskellige lande. Det samme gælder for omkostnings- og prisudviklingen, og følgen er blevet en uensartet udvikling i den indre pengeværdi. I Frankrig og Japan f. eks. forringedes købekraften mellem 1964–69 dobbelt så hastigt som i Tyskland (23 pct. sammenlignet med 12 pct.), uden at det havde nogen forandringer i pariteten til følge. Først i det sidste halvår af 1969 devalueredes hhv. revalueredes francen og DM'en, men forholdet dollar/lire, lire/svenske kroner og svenske kroner/schweizer franc, bare for at nævne nogle eksempler, forbliver uforandret, skønt disse valutaers købekraft ligeledes er svundet med forskellig hastighed.

Det var klart fra IMFs begyndelse, at et og andet medlemsland nu og da

[16]) Hvilket naturligvis ikke skal forstås på den måde, at Tyskland har haft større arbejdsløshed end alle andre avancerede industrinationer. Det omvendte har snarere været tilfældet.

ville se sig nødsaget til at ændre sin valutakurs i overensstemmelse med relative forandringer i dets økonomiske position. Hvad man imidlertid ikke forudså var, at medlemslandene skulle blive i den grad beskæftiget med og påvirket af offentlighedens skiftende meninger om styrken af deres valuta. Individuelle valutakurser er blevet gjort til en slags prestigesymbol i den brede politik, som regeringen er bange for at tage glansen af, og deviser som f. eks. »red pundet« eller »red francen« er i dag almindelige slagord i den økonomisk/politiske debat.

De henholdsvis betrufne lande – vi har sidst set eksempel herpå i Englands, Frankrigs og Vesttysklands tilfælde – venter med at tage behørigt skridt til en paritetsforandring indtil en række successive kriser tvinger dem hertil. Underskudslandene fordi de løber tør for reserver, og overskudslandene fordi der ud over det politiske pres udefra, trods alt kommer et punkt, hvor befolkningen – skønt der tilsyneladende hersker en almindelig tendens til at forveksle begreberne stabilitet og rigiditet – begynder at få øjnene op for det reelle tab, de lider, ved at regeringen undlader at revaluere. Det være sig tabet i forbindelse med de for høje importpriser som tabet i forbindelse med goderne, der afledes fra hjemmemarkedet til eksportmarkedet.

En af de typiske ulemper ved det usmidige monetære system er netop, at det især skader de lande, som har prisstabilitet som ypperste mål for deres økonomiske politik. Selv den konsekventeste stabiliseringspolitik er i det lange løb dømt til at mislykkes, hvis handelspartnerne ikke er parate til at udvide en lignende prisdisciplin. Derfor vil en kurstilpasning ofte vise sig uomgåelig i den sidste ende. Men når beslutningen om at foretage en paritetsændring drages i langdrag, vil den uundgåelige følge være, at den bliver skarpere (måske 10–15 pct.) og ubehageligere at have med at gøre, end det strengt taget havde været nødvendigt.

Ikke mindst den voksende stramhed i systemet gør det tvingende nødvendigt at undgå uro på valutamarkedet og opretholde tiltroen til valutaens styrke. Men det er netop den kendsgerning, at regeringerne har tøvet med at ændre valutakurserne, som har opmuntret til forventningerne om en eventuel forandring for ikke at sige et sammenbrud i systemet og derfor til måske unødigt kraftige bevægelser i valutakurserne. Det må erindres, at kurserne behøver meget finere justering i en verden med mangel på internationale monetære reserver, end hvis disse er for hånden i rigelig mængde.

Hvordan ser det nu ud med de praktiske muligheder for at gøre det nuværende monetære system mere fleksibelt uden derved at ændre ved dets grundlæggende karakteristika? Dette afhænger hovedsagelig af, hvilken grad af samarbejde man kan vente fra de enkelte regeringer. Det er bydende nødvendigt, at der føres en økonomisk politik hjemme, som fremmer

den ydre balances opretholdelse. Som vi så, synes dette mål ofte at træde i baggrunden for hensynet til valgstrategi og stærke gruppeinteresser, og den seneste udvikling på verdens valutamarkeder har atter med tilstrækkelig tydelighed bragt de politiske ulemper, forbundet f. eks. med gennemførelsen af en indre revaluering for dagen. Det er tydeligt, at de vestlige demokratier og disses regeringer stadig tenderer til at betragte valutapariteten som en genstand for national stolthed i stedet for ganske enkelt som et spørgsmål om relativ prisansættelse. Dette problem vanskeliggøres ved, at det – også fra et internationalt økonomisk synspunkt – er fuldt ud legitimt, at det enkelte land koncentrerer sine bestræbelser på f. eks. at stabilisere valutakursen og prisniveauet, skønt dette måske kun lader sig gøre på bekostning af et fluktuerende renteniveau eller endog (inden for visse grænser) fluktuationer i den økonomiske aktivitet.

Så længe man ikke har fundet frem til en måde at fjerne bl. a. noget af den overdrevne politiske og sociale vægt, som tillægges forandringer i de vigtigste valutaers ydre værdi, vil det altså vise sig vanskeligt at overbevise de forskellige lande om dyden ved at foretage mindre, men hyppigere valutakursændringer. For at opnå en bedre udnyttelse af systemet i dets øjeblikkelige form vil det være nødvendigt, at indstillingen til paritetsspørgsmålet forandres, således at f. eks. 5 pct. re- eller devalueringer, måske hvert 3. eller 4. år, hvis omstændighederne ellers godtgør, at der findes en faktisk uligevægt i denne størrelsesorden, lader sig gennemføre uden videre ophævelse.

En sådan metode er imidlertid ikke blevet fundet, og det synes ørkesløst at vente på, at de individuelle regeringer skal begynde at opføre sig mere ansvarsbevidst i denne henseende.

De senere års reformforslag har – ud over alternativer til den af IMF foretrukne ordning med faste pariteter – omfattet en hel række tentative ideer om, hvorledes det nuværende system lader sig smidiggøre. F. eks. har man diskuteret muligheden for at lade pariteterne foretage noget større udsving (måske op til 3 pct. til hver side fra den officielle dollarparitet i stedet for som i øjeblikket ca. 1 pct.), for at gøre import- og eksportafgifterne variable og for midlertidigt at indføre frit flydende vekselkurser forud for fastsættelsen af en ny – eller tilbagevenden til den gamle – paritet (transitional floating), således som Tyskland på eget initiativ viste vejen forud for DM-revalueringen sidste år[17]). Endelig er forslaget om »crawling peg« blevet stor opmærksomhed til dels.

[17]) Der hersker dog principiel uenighed hér, idet nogle mener, at denne option bør udvides således, at lande, som befinder sig i fundamental uligevægt, undtagelsesvis skal kunne lade deres vekselkurser flyde frit for en ikke nærmere specificeret periode (exceptional floating). Et ledsagende argument er følgerigtigt, at de allerede forhåndenværende IMF-regler bør gøres mere fleksible således, at justeringen af et lands

CRAWLING PEG

Krybende (eller: asymmetrisk) paritet er ikke alene den interessanteste af de ovennævnte metoder, den er sikkert ligeledes den mest realistiske. Det skulle være muligt herigennem at skabe en justeringsmekanisme, som forener relativ stabilitet i det korte løb med fleksibilitet i det lange løb, og som både er i samklang med målet om en bedre udnyttelse af systemet og ønsket om at bevare paritetssystemets grundlæggende karakteristika.

Ideen er relativt enkel i princippet. Hvis det f. eks. viser sig, at et bestemt land – måske fordi priserne der er mere stabile end i nabolandene – avler vedvarende overskud på betalingsbalancen, så vil det måned for måned eller kvartal for kvartal (efter skøn snarere end automatisk) opskrive sin paritetskurs over for dollaren i et passende mål. Et land, som til stadighed driver en inflatorisk økonomisk politik, begiver sig i den modsatte retning, dvs. på devalueringskurs.

Der er ganske vist overvejelser i gang gående ud på, at pariteten kun skal kunne krybe »opad« dvs. fungere med revaluerende virkning i et overskudsland. Modstanden imod en »nedadkrybende« paritet skal ses på baggrund af de eventuelle vanskeligheder, som man frygter, dollaren vil udsættes for, hvis for mange andre landes valutaer nedskrives over for den. En anden ting, som utvivlsomt ligeledes har spillet en rolle her, har været bestemte landes frygt for at tabe ansigt ved indførelsen af mere fleksible pariteter. Begge disse synspunkter munder ud i den praktiske erkendelse, at indførelsen af et mere fleksibelt system ingen mulighed har for at gennemføres i praksis,så længe verdens valutakurser er i fundamental uligevægt. Dette synspunkt var utvivlsomt relevant for bare et års tid siden, men i dag, efter de engelske, franske og tyske kurstilpasninger, er problemet – skønt der, som allerede nævnt, stadig består visse misforhold i de internationale valutapariteter – langt mindre vægtigt, hvis overhovedet praktisk relevant.

For at gøre hele problemstillingen vanskeligere, er stemningen i udviklingslandene nøjagtigt modsat. Mange af disse lande, som i forvejen er meget lidt entusiastiske m. h. t. forslagene om bredere margen og flydende kurser, ville foretrække at se Valutafonden indføre et nedadkrybende system, således som det i øjeblikket på sin vis praktiseres af forskellige sydamerikanske stater.

Sikkert det vigtigste konkrete forslag til indførelsen af »crawling peg« er John H. Williamsons forslag [18]), som går ud på, at de lande, som bekender sig til IMF-aftalernes artikel otte (afd. 2 & 4 – fri valutakonver-

paritet foretages allerede, når en fundamental uligevægt opstår, og ikke først når den er en notorisk kendsgerning.

[18]) »Essays in International Finance«, No. 50, Department of Economics, Princeton University, december 1965.

tering) skal forpligte sig til at foretage de forandringer i deres paritet, som er nødvendige for at korrigere en »fundamental uligevægt«. Forandringen skal gennemføres gradvist og må ikke overstige 1/26 af 1 pct. om ugen. Den, eller de, pågældende regeringer skal gøre bekendt, at de omgås med planer om at bevæge valutakursen op- eller nedad over en vis periode og samtidig garantere, at denne forandring ikke kommer til at overstige f. eks. 2 pct. på en årlig basis.

Fidusen ved dette system er naturligvis, at de procentuelle forandringer er så knapt tilmålt, at spekulanterne i nogen grad fratages lysten til at indlade sig på større engagementer. Den betrufne valutas værdi dagen efter kursforandringens bekendtgørelse vil næppe afvige væsentligt (hvis overhovedet) fra dens værdi dagen før.

Selv om – eller måske netop fordi – dette næppe kan tænkes i sig selv at ville borteliminere spekulationen fuldstændig (det kan sikkert med nogen ret hævdes, at den krybende paritet netop vil forhindre en fuldstændig udryddelse af spekulationerne, fordi spekulanterne praktisk ingen mulighed har for at trække det korteste strå), håber man, at den vil dæmpes meget stærkt af renteforskellen mellem overskuds- og underskudslandene. De lande, som befinder sig i en devalueringsproces, vil nødsages til at holde en tilstrækkelig stor rentemargen (2 pct.?) over de lande, der fremstår som potentielle opsamlingspladser for flygtige midler. Dette skulle forhindre, at de krybende forandringer i valutakurserne udløser en kapitalflugt, og det er den uomgængelige, logiske konsekvens af forslaget om »crawling peg«.

Udsigten til at et forslag langs disse linier efterhånden lader sig gennemføre synes – trods den øjeblikkelige modstand og trægheden i forhandlingsrutinen – slet ikke så ringe endda. Hvis det engang skulle komme så vidt, vil det imidlertid blive nødvendigt at tildele IMF større magt til at nedlægge veto imod valutakursforandringer, end den besidder i øjeblikket. Uden denne magtbeføjelse vil Fonden vanskeligt kunne forhindre, at bestemte lande atter sætter en række ukontrollerede, konkurrerende devalueringer i gang [19]). I øjeblikket er det praktisk umuligt at debattere en eventuel paritetsforandring, da dette ville sætte de »varme penge« i bevægelse med det samme.

En genopretning af tilliden i systemet vil uundgåeligt medføre solide gevinster i det korte løb. Den afgørende betydning synes dog at ligge i den indflydelse, dette vil kunne få på udsigterne til systemets overleven på længere sigt. Hvis paritetsforandringer i den hidtidigt praktiserede størrelsesorden, som det synes empirisk påvist, har en tendens til at medføre en kumulativ nedgang i tilliden til den fremtidige bestandighed i valutakurserne i

[19]) Kapitalomflytningernes forsvinden vil dog i sig selv sætte IMF i stand til at udnytte sin veto-ret mere effektivt og muliggør en tilbagevenden til Bretton Woods oprindelige ånd.

almindelighed, så vil den momentane justerbare paritet næppe være levedygtig i det lange løb. »Springende« pariteter vil medføre en stadig stigende grad af destabiliserende spekulation; men er pariteterne på den anden side helt ubevægelige, har de ophørt med at gøre fyldest som justeringsfaktor.

Der kan næppe herske tvivl om, at »crawling peg« kan medvirke til at afskaffe det ovennævnte dilemma, hvilket dog ikke må forstås således, at dette system slet ingen skyggesider har. Frem for alt medfører det, at regeringerne må være i stand til forud (i god tid og med nogen præcision) at beregne, hvor forstyrrelser kan forventes at dukke op, og i hvilken retning de vil bevæge sig. Også vil afgørelsen, om man skal foretage en paritetsændring, stadigvæk træffes af det enkelte lands regering – ikke af de »frie« markedskræfter, og måske er det ikke, når det kommer til stykket, væsentligt mindre smertefuldt at træffe mange »små« beslutninger om en valutakursændring end én stor og traumatisk beslutning. Spørgsmålet om, hvor megen vægt man behøver at give disse betragtninger, når man søger at bedømme systemets funktionsmuligheder i praksis, er åbent for diskussion. Man bør dog sikkert være forsigtig med at tillægge dem mere betydning, end der retteligt tilkommer dem.

RESUMÉ OG KONKLUSION

På trods af at der sandsynligvis ville blive tale om en diskretiv – snarere end en automatisk crawling-peg variant, og de mange psykologiske faktorer, som vi allerede har drøftet, stadig ville spille en hindrende rolle i kurstilpasningen, har man lov til at håbe, at indførelsen af et crawling peg system – evt. kombineret med et større interventionsspillerum i pariteterne – ved at lukke noget af dampen ud af det økonomisk/politiske prestigekogeris kedler, ville kunne hjælpe med til at skabe bedre balance på de internationale betalingsbalancer.

Helt vil fluktuationer dog næppe kunne undgås. De vil have deres oprindelse i den (forhåbentlig) tiltagende frihed m. h. t. de internationale kapitalbevægelser samt i tilpasningsprocessen og vil medføre uoverensstemmelse mellem udbud og efterspørgsel i en bestemt valuta.

Denne uoverensstemmelse vil have en forøgelse af hastigheden i de internationale (private) kapitalbevægelser[20]) og/eller behørige transaktioner

[20]) Valutakurserne vil som oftest blive svagere i en ugunstig periode, hvilket skulle medføre en stigning i efterspørgslen efter den pågældende valuta – enten fordi køberne forudser et senere behov, eller fordi bankerne (og andre, som har aktiver fordelt på flere områder) vil søge at foretage en dynamisk tilpasning af deres likvide balancer. Ligeledes vil der ske en temporær reduktion i udbudet, og prisen stiger.

i forbindelse med det pågældende lands valutareserver til følge. I den udstrækning, som denne proces ved en given rentepolitik viser sig utilstrækkelig (– det er muligt, at kapitalbevægelserne bevæger sig i den forkerte retning og forværrer situationen!), vil det blive nødvendigt at operere med officielle kortfristede »swap« faciliteter til isolering af de spekulative udsving i de pågældende valutaer.

Således er det en forhastet slutning, når mange antager, at de fleksiblere valutakurser (f. eks. i et system med »glidende« paritet) vil medføre et stærkt formindsket (for ikke at sige: fuldstændig bortskaffet) likviditetsbehov. Essensen af det ovenstående er, at likviditetsbehovet – skønt mindre i et system med »ægte« fleksible valutakurser end i et system præget af en overordentlig standhaftighed i kurserne – stadig vil være betydeligt, og at »swap« ordningen må forblive i kraft.

Helt åbenbar bliver denne vurdering, hvis man går ud fra, at indførelsen af et »glidende« paritetssystem, som er bevægeligt i både op- og nedadgående retning, er udelukket, og at der i praksis kun kan blive tale om opadgående kurser. Hvis ethvert overskudsland revaluerer i overensstemmelse med systemets direktiver, mens underskudslandene undlader at devaluere, så vil dette medføre en tiltagende reduktion i den internationale likviditet, idet de monetære guldreservers værdi udtrykt i varer vil blive mindre og mindre.

Nu er det naturligvis rigtigt, at skabelsen af ny likviditet ud over de i øjeblikket eksisterende reserver under omstændigheder vil kunne skabe en vis forsinkelse i tilpasningen af underskudslandenes vekselkurser. Men dette er netop et af formålene med en yderligere likviditetsskabelse. Underskudslandene får lejlighed til at udskyde afviklingen af deres deficits uden straks at måtte gribe til kursændringer – hvor små disse end måtte være, og vil være under mindre pres udefra, da IMF og »de Ti« (som gruppe eller enkeltvis) ikke vil have nogen virkelig mulighed for at blande sig i deres interne økonomiske anliggender – eller i det mindste, kun i den udstrækning, som den nye likviditet består af kreditter (inkl. normale trækningsrettigheder) og ikke specielle trækningsrettigheder. Således har det enkelte land lejlighed til at bekæmpe den inflation, som så ofte ligger til grund for uligevægten på de internationale betalingsbalancer, uden derved at måtte benytte alt for drastiske midler.

Det er nødvendigt at gøre sig dette klart. Fleksible valutakurser (eller for den sags skyld intern deflation) vil nemlig ikke nødvendigvis bringe

---

Omvendt hvis vekselkurserne går op. Justeringen vil da bevæge sig »udad«. Maksimet lyder: er en valuta billig – køb! Er den dyr – sælg! Princippets gyldighed begrænses dog af forestillinger om fremtidsudsigternes samt udviklingen i den korte rente, der påvirker og medbestemmer kapitalbevægelsernes omfang og sammensætning.

en principiel løsning på alle vore problemer. Amerikanske undersøgelser over forholdet mellem bestemte landes importelasticitet og verdens indkomstelasticitet i relation til de samme landes eksport giver et indtryk af, at uligevægten på f. eks. USAs, Englands, Tysklands og Japans betalingsbalancer meget vel kunne have deres udspring i ting som strukturelle faktorer i disse landes industri, i fordelingen af ressourcer, i befolkningens indstilling til opsparing versus investering osv. Med andre ord: Uligevægten kan måske i mange tilfælde føres tilbage til dybtgående økonomiske, industrielle og muligvis også sociale og politiske realiteter. I den udstrækning, som dette er tilfældet, er det næppe tænkeligt, at valutakursforandringer, hvor dynamiske disse end måtte være, vil løse problemet. Det eneste, som vil hjælpe her, er langsomtvirkende interne økonomisk/politiske forholdsregler, hvis gennemførelse forudsætter store »ejede« reserver og/eller betydelige internationale lån.

Nøjagtigt hvor stort det til enhver tid bestående restbehov for nye aktiver (SDR) er i en verdensøkonomi i nogenlunde ligevægt (dvs. hvor væsentlige over- og underskud er forsvundet), lader sig ikke let fastslå med de i øjeblikket forhåndenværende beregningsmetoder. Man kan generelt sige, at omfanget af den internationale likviditet må være tilpasset verdensøkonomiens krav, hvilket i praksis vil sige, at det må være stort nok til, at konkurrerende deflation og renteeskalering (for slet ikke at tale om konkurrerende devaluering) undgås. Kort sagt: likviditetsudvidelsen må være tilstrækkelig til på den ene side at smøre handelens og kapitaltransfereringernes vækstmekaniske og til på den anden side at lette eller – endnu bedre – løse de vigtigste valutalandes dilemma. En udvidelse af kreditfundamentet f. eks. igennem en forøgelse i omfanget eller antallet af hovedvalutaer eller en udvidelse af de normale trækningsrettigheder vil ikke yde noget væsentligt bidrag til nogen af disse to fornødenheder. Det, det kommer an på, er at forøge de »ejede« reserver.

Man må altså se at komme væk fra de nuværende tilstande, hvor nyskabelsen af internationale reserver bestemmes vilkårligt gennem op- og nedgangen på den amerikanske betalingsbalance og de blinde kræfter på guldmarkedet. Det kan heller ikke være i nogens interesse, at der sker en (kolossalt overdreven) stigning i guldprisen én gang for alle. Bortset fra den ydmygende effekt, dette ville have på den amerikanske nationalstolthed og USAs aversion imod at give russiske og sydafrikanske guldproducenter en foræring, ville en sådan opskrivning i guldets monetære værdi betyde et tilbageslag i den udvikling, der allerede er sket henimod guldstandardens afløsning af et mere rationelt, internationalt kontrolleret system. Det må imidlertid atter betones, at hvis man skulle komme dertil, at hele vægten i likviditetsskabelsen lægges på de specielle trækningsrettigheder inden for rammerne af dette system, så eksisterer der en latent risiko

for, at kontrolleret manipulation kunne blive afløst af politisk vilkårlighed. Det er selvsagt vigtigt, at man finder midler til en helgardering imod denne situation.

Til slut skal der plæderes for en successiv aftrapning af guldet som international valutabasis. De specielle trækningsrettigheder er ganske vist ikke i øjeblikket tænkt som en afløser for guldet i denne funktion, men vil også fremover fungere som komplement til såvel guldet som de øvrige allerede forhåndenværende reserver. Medens man måske kan gå med til, at en afvigelse fra dette princip næppe vil være i Europas interesse i øjeblikket, kan muligheden for, at der vil opstå visse vanskeligheder i det lange løb, hvis man samtidig søger at bibeholde en fast beholdning af monetært guld og andre former for reserveaktiver (SDR) ikke afvises. Det skal sikkert ses som en logisk konsekvens af denne tilstand, når USA i den senere tid har vist sig mere end uvillig til at aftage nyt guld på markedet.

På længere sigt skulle også skeptikerne kunne overbevises om logikken i, at en enkelt »man-made«, af naturforekomster uafhængig og derfor i overensstemmelse med det henholdsvise likviditetsbehov variabel faktor (SDR) overtager guldets og reservevalutaernes rolle som monetær reservebasis. Et aktiv, der tjener i stedet for at lægge hindringer i vejen for virkelige økonomiske fremskridt, handelen og levestandarden.

Juli 1970. *Eigil Kruse-Kempen*

DEN INTERNATIONALE ØKONOMISKE SITUATION

UDVIKLINGEN I DEN INTERNATIONALE LIKVIDITET OG LIKVIDITETSDISKUSSION

I september måned afholdt Verdensbanken (IBRD) og Den internationale Valutafond (IMF) årsmøde i København. I forbindelse hermed udsendtes »1970 Annual Report« fra IMF. Vi vil med denne som baggrund i oversigten denne gang beskæftige os med udviklingen i den internationale likviditet (afsnit I), den tidligere diskussion om det internationale likviditetsproblem (afsnit II), og en række nydannelser fra 1969, hvis indhold snævert knytter sig til den tidligere diskussion.

I. UDVIKLINGEN I DEN INTERNATIONALE LIKVIDITET

Året 1969 og det første kvartal af 1970 prægedes af en serie af ændringer, der refererede såvel til den internationale likviditets omfang som til dens sammensætning. Disse ændringer var et resultat af bevidste overvejelser og handlinger, der sigtede på at forøge den internationale likviditets størrelse og »kvalitet«. Den formentlig væsentligste af disse nydannelser var introduktionen af de specielle trækningsrettigheder (jf. afsnit II og III) og en fordeling af disse mellem de 104 deltagende lande. Det andet betydningsfulde forhold var, at IMF i slutningen af 1969 indgik en aftale med Sydafrika om de betingelser, på hvilke fonden vil aftage guld fra dette land. Endelig var den tredje væsentlige nydannelse de forøgelser i kvoterne for betinget likviditet, der har forøget fondens potentielle størrelse.

I tilknytning til den tredje nydannelse kan der være grund til at omtale begrebet betinget likviditet. Dette begreb er sammenhængende med det forhold, at det enkelte land i princippet har to arter af trækningsrettigheder på fonden. Det drejer sig dels om trækningsrettigheder, der kan udøves mere eller mindre automatisk – de såkaldte »IMF-gold-tranche-positions« – og dels om sådanne trækningsrettigheder, der kun kan udøves under visse betingelser – de såkaldte »IMF-credit-tranche-positions«.

Denne sondring er sammenhængende med, at et medlemslands ret til at købe fremmed valuta fra fonden er begrænset gennem to regler. Fondens beholdning af et medlemslands valuta (1) må ikke forøges med mere end 25 pct. af landets kvota i fonden inden for et enkelt år (med mindre fondens beholdning af denne valuta ved begyndelsen af året var mindre

end 75 pct. af kvotaen) og (2) må aldrig overstige 200 pct. af kvotaen. Denne anden betingelse begrænser et medlemslands totale nettokøb af fremmed valuta fra fonden til 125 pct. af landets kvota over en femårsperiode, fordi de indbetalinger til fonden i landets egen valuta, der følger af nettokøbet sammen med de 75 pct. af kvotaen, der oprindelig indbetaltes, vil udgøre 200 pct. Kun hvis andre medlemslande har rettet en kraftig efterspørgsel mod et bestemt medlemslands valuta, og fonden derfor har solgt en del af sin beholdning af denne valuta, er dette medlems købsrettigheder automatiske og ubetingede, indtil fonden igen råder over 75 pct. af kvotaen i pågældende medlemslands valuta. Det er disse forhold, der ligger bag sondringen mellem »gold-tranche-positions« og »credit-tranche-positions«. Det er samtidig forklaringen på, at den første type trækningsrettigheder medregnes til et lands valutareserve, mens den anden type ikke gør. Vi skal vende tilbage til denne problematik og de to første nydannelser i afsnit III.

Ud over nydannelserne, der specielt retter sig mod en forbedring i den internationale likviditetssituation, er udviklingen i valutareserverne i den omhandlede periode også stærkt påvirket af den økonomiske politik, der er blevet ført i de forskellige lande. Vi har tidligere i oversigterne over den internationale økonomiske situation omtalt, hvordan forskellige økonomisk-politiske indgreb har resulteret i tendenser til betalingsbalanceudligning i England, Frankrig og Vesttyskland. Disse tendenser har resulteret i en bedre fordeling af de internationale reserver og har tilladt såvel England som Frankrig at tilbagebetale en del af de kreditter, de tidligere havde måttet optage til imødegåelse af det pres, der i en vis periode rettedes imod francen og pundet. Frem til slutningen af det år IMF-rapporten beskæftiger sig med (1/4 1969–31/3 1970) sker der således en væsentlig nettoreduktion i de kortfristede mellemværender, der involverer centralbank- og finansministerielle engagementer.

I 1969 fortsatte væksten i de totale reserver i samme moderate tempo som i perioden 1964–68, mens kilderne til væksten ændredes en del (jf. nedenfor). I 1969 øgedes de samlede beholdninger af guld, fremmed valuta og reservebeholdninger hos IMF med 0,2 mldr. dollars til i alt 76,9 mldr. dollars. Når tabel 1 angiver tallet 74,1 mldr. skyldes det, at man i tabel 1 har udelukket USA's beholdninger af fremmed valuta. Da denne størrelse reduceredes med 0,7 mldr. dollars til 2,8 mldr. i 1969 som følge af andre landes tilbagebetalinger af kortfristede kreditter, øgedes de totale reserver excl. den amerikanske beholdning af fremmed valuta med 0,9 mldr. til 74,1 mldr. dollars eller med 1,2 pct. Dette svarer til gennemsnitsvæksten i de totale reserver for de foregående år fra og med 1964, men er mindre end den gennemsnitlige vækst i tidligere perioder. Således udgjorde denne for perioden 1960–64 3,4 pct. og for perioden 1951–64 2,5 pct.

TABEL 1

Den samlede internationale likviditet, mldr. dollars

	Guld	Foreign exchange	Reserve-positioner i fonden	Total-reserver
1961	38,9	20,8	4,2	63,9
1962	39,3	21,3	3,8	64,4
1963	40,2	23,6	3,9	67,7
1969	40,8	24,8	4,2	69,8
1965	41,9	24,0	5,4	71,2
1966	40,9	24,1	6,3	71,3
1967	39,5	26,3	5,7	71,5
1968	38,5	27,8	6,5	73,2
1969	39,1	28,3	6,7	74,1

De samlede officielle reserver fluktuerede temmelig voldsomt i 1969, hvilket dels skyldtes dollarbevægelser mellem private og officielle »holders« som følge af den usikkerhed m. h. t. til pariteterne, der prægede perioden og dels skyldtes forskelle i renteudviklingen på de forskellige markeder. Således er det givet, at reduktionen i de samlede reserver i fjerde kvartal af 1969 skyldes en tilbagestrømning af valuta til Vesttyskland efter revaluering i oktober.

Bortset fra Vesttyskland og USA karakteriseredes udviklingen i de industrialiserede lande i almindelighed af en reduktion i reserverne i de første tre kvartaler af 1969, hvilket kom til udtryk i en udstrakt anvendelse af forskellige former for korte kreditter. Dette træk på reserverne lettedes dels som følge af paritetsændringerne og dels som følge af en indsnævring af rentedifferentialerne mellem USA og Europa. I 1. kvartal af 1970 øgedes fordringerne på USA stærkt, hvilket sammen med fordelingen af de specielle trækningsrettigheder pr. 1. januar 1970 medførte en forøgelse i de samlede reserver i 1. kvartal med 6 pct.

Ser vi dernæst på reservernes sammensætning og udviklingen i reservestrukturen, er denne belyst i tabel 2.

Tabellen belyser sammensætningen af de samlede reserver, idet komponenterne i reserveændringerne i 1969 sammenholdes med årlige gennemsnit for to forgående perioder. Man ser, at tilvæksten til reserverne fra de traditionelle kilder er stagneret og under et er blevet negativ. Som følge heraf er tempoet i væksten i de samlede reserver aftaget, og væksten er blevet afhængig af nye reservekilder, der i det væsentligste stammer fra kreditarrangementer i forbindelse med betalingsbalanceudligningen. I perioden fra 1964 til 1968 reduceredes de officielle guldbeholdninger med gns. 0,5 mldr. dollars, og de officielle fordringer på U. K., når bortses fra

TABEL 2

Kilder til ændringer i reserverne, mldr. dollars

	Årligt gns.		
	Ultimo 1960 til ultimo 1964	Ultimo 1964 til ultimo 1968	1969
1. Guld i landenes beholdninger	0,7	÷ 0,5	0,2
2. Officielle fordringer på U. S. A.	1,2	0,1	÷ 1,5
3. Officielle beholdninger af Euro-dollars	...	0,4	0,5
4. Officielle fordringer på U. K. excl. sådanne knyttet til kreditarrangementer	–	÷ 0,5	0,8
5. Reservepositioner i fonden	0,1	0,6	0,2
6. Kreditorpositioner som følge af ikke U. S. A. kreditarrangementer	0,1	0,6	÷ 0,4
7. Officielle valutabeholdninger excl. U. S. dollars og sterling	...	0,2	0,7
8. Residual	...	÷ 0,1	0,3
Total	2,1	0,9	0,9

de, der er en følge af kreditarrangementer, reduceredes også med gns. 0,5 mldr. De officielle fordringer på USA, der i perioden 1960 til 1964 ses at vokse med gns. 1,2 mldr., udviser ingen vækst i den efterfølgende fireårsperiode. Den gns. vækst på 0,9 mldr. dollars i de samlede reserver i perioden 1964–68 ses at stamme fra en vækst på 1,2 mldr. som følge af kreditoperationer jf. linje 5 og 6.

I 1969 ændredes komponenterne i reservevæksten. Landenes beholdninger af guld ses at være forøget. Dette må ses som et resultat af »guldaftalen« af marts 1968, som vi tidligere i oversigten har beskæftiget os med. Denne aftale resulterede i en standsning af guldsalget fra de officielle beholdninger til private. De officielle fordringer på USA reduceredes i 1969 med 1,5 mldr. dollars. Den største kilde til reservernes vækst i 1969, finder man i væksten i de officielle fordringer på U. K. ud over de, der vedrører kreditarrangementer. Den stærke vækst i disse balancerer skyldes overvejende forøgelser i de samlede reserver i de oversøiske sterlingområder. Disse lande forøgede samtidig andelen af sterling i deres samlede reserver som følge af den større tillid til sterling, der fulgte på tendenserne til betalingsbalanceforbedring i England.

Ved udgangen af 1969 udgjorde guldbeholdningerne ca. 53 pct. af de samlede reserver, reservepositionerne i fonden 9,0 pct., mens de resterende 38 pct. udgjordes af beholdningen i fremmed valuta. Denne sammensætning svarer omtrent til strukturen i 1968. Guldets andel reduceredes kun ubetydeligt i 1969 sammenholdt med de relativt stærke reduktioner

TABEL 3

Procentvis sammensætning af de totale reserver

	1960	1964	1968	1969	1970 1. kvartal
Guld	61,4	58,5	53,1	52,8	49,8
Specielle trækningsrettigheder	–	–	–	–	4,2
Reserver i fonden	5,8	6,0	8,9	9,0	9,1
Fremmed valuta	32,8	35,5	38,0	38,2	36,9
Total	100	100	100	100	100

i denne andel i de tidligere år. Sammensætningen af de fremmede valutaer ændredes i 1969, således at færre holdt dollars og flere sterling og andre fremmede valutaer. Fordelingen af 3,4 mldr. specielle trækningsrettigheder pr. 1. januar 1970 øgede de samlede reserver med 4,6 pct. Som følge af denne nye reservetype aftog guldets og den fremmede valutas andel i de samlede reserver i første kvartal af 1970.

II. BAGGRUNDEN FOR ETABLERINGEN AF DE SPECIELLE TRÆKNINGSRETTIGHEDER OG UDVIDELSEN AF KVOTERNE FOR BETINGET LIKVIDITET

Baggrunden for de ændringer, vi skal drøfte i afsnit III, må søges i den diskussion om den internationale likviditet, der har været ført i snart mange år. Udgangspunktet for denne diskussion har været, at en voksende verdenshandel vil tendere at øge de underskud på landenes betalingsbalancer, som de internationale betalingsmidler skal tjene til at udligne. Man har peget på, at væksten i den samlede internationale likviditet ikke bevidst tager dette forhold i betragtning, men er betinget af en lang række ukoordinerede økonomiske processer. Der er således ikke nogen automatisk parallellitet i udviklingen mellem på den ene side behovet for international likviditet og på den anden side forsyningen med international likviditet.

Det var oprindeligt England, der rejste problemet på et årsmøde i IMF, men først senere startes diskussionen for alvor. Flere internationale organisationer har nedsat undersøgelseskomiteer, der skal analysere problematikken. Den væsentligste af disse udvalg har nok været det, der blev nedsat af de ti industrilande, der deltager i ordningen »General Agreement to Borrow«, der er støtteforanstaltning til IMF. Disse landes synspunkter er af særlig interesse, fordi landene omfatter de vigtigste handelsnationer, nationerne med største valutareserver, og endelig omfatter gruppen de to reservevalutalande USA og England.

Udviklingen frem mod nydannelserne startes i 1967, hvor man i »De Ti« enes om, at man skulle søge en ordning, der øgede den internationale likviditet. Samtidig enedes man i et kompromis om, at disse nye midler til betalingsbalanceudligningsformål ikke måtte antage karakter af egentlige valutaaktiver, at ordningen alene skulle være en beredskabsplan, der ikke skulle iværksættes straks og at fællesmarkedslandene tilsammen skulle have en vetoret. Når udviklingen derefter ikke forløb hurtigere end den gjorde, skyldes det en vis uenighed mellem Frankrig og Tyskland på den ene side og USA på den anden side. De første krævede nemlig som en betingelse for at medvirke til gennemførelse af planen, at der samtidig gennemførtes ændring i IMF's statutter, så Frankrig og Tyskland også inden for fondens traditionelle arbejdsområde kunne opnå en vetoret, hvad hidtil kun USA havde haft.

Den plan, man skitsemæssigt enes om, er baseret på begrebet specielle trækningsrettigheder. Hensigten med planen er at etablere et system, så man får mulighed for at øge de totale reserver i takt med det behov de øgede betalingsbalanceunderskud som følge af en stigende verdenshandel medfører. Ordningen foreslås administreret af IMF, idet der inden for fonden oprettes en række specielle konti, da tanken er, at de specielle trækningsrettigheder ikke må sammenblandes med de almindelige trækningsrettigheder, som vi tidligere har drøftet. Disse specielle trækningsrettigheder skal så fordeles mellem landene for fem år ad gangen, idet fordelingen af det samlede beløb af specielle trækningsrettigheder sker i form af tildelinger af visse procentdele af landenes kvoter i IMF.

Anvendelsen af disse specielle trækningsrettigheder skal være automatisk, dvs. de skal kunne anvendes uden forud indhentet samtykke fra IMF, og det er endda ikke nødvendigt, at anvendelsen formidles gennem IMF. De specielle trækningsrettigheder skal således kunne anvendes direkte til indkøb af den ønskede valuta, idet IMF blot orienteres om købet, så de nødvendige posteringer kan foretages i fondens regnskaber.

Der er dog visse begrænsninger for anvendelsen af trækningsrettighederne. Således skal de specielle trækningsrettigheder primært anvendes af lande med underskud på betalingsbalancen, og de kan kun anvendes i en udstrækning, der ikke involverer ændringer i sammensætningen af det pågældende lands reserver væsentligt. Videre gælder det, at intet land har pligt til i ubegrænset omfang at forsyne andre lande med sin egen valuta. Når beholdningen af specielle trækningsrettigheder når op på det tredobbelte af landets tildeling, kan det nægte at modtage yderligere trækningsrettigheder.

Introduktionen af de specielle trækningsrettigheder og udvidelsen af kvoterne for den betingede likviditet er et udtryk for den opfattelse, at problemet er at sikre tilstrækkelig likviditet i forhold til behovets udvikling.

Efter manges opfattelse er ordningerne derfor blot et forsøg på at øge tilpasningsmulighederne, mens de ikke sigter på en løsning af det fundamentale udligningsproblem, der skyldes, at de enkelte lande dels tilstræber at opretholde faste valutakurser under fuld konvertibilitet uden kvantitativ udenrigshandelsregulering, dels tilstræber fuld beskæftigelse og stabile priser. Forfølger alle lande disse målsætninger er tilpasningsprocessen meget træg. En række økonomer har derfor set en løsning af likviditetsproblemet i fluktuerende valutakurser. Vil landene opretholde fuld beskæftigelse og stabile priser, forudsætter en udligningsmekanisme, at kurserne kan ændres, og man har argumenteret for, at dette bør kunne ske lettere end under de nu gældende regler, hvor man i princippet skal have IMF's samtykke til fastsættelse af en ny paritet. Forslaget går ud på at skabe et system, der åbner mulighed for gradvise, mindre men til gengæld hyppigere ændringer i valutakurserne, så disse fastsættes på et marked med dagnoteringer. En variant af forslaget går ud på etablering af helt frit fluktuerende valutakurser, mens en anden går ind for en udvidelse af variationsområdet omkring paritetskurserne.

På årsmødet i København forelagdes en betænkning om valutakurs-systemet. Denne betænkning afviser tanken om frie kurssvingninger. Den ene begrundelse for dette er, at frit fluktuerende valutakurser ville medføre anarki i handelen, fordi man ikke ville vide, hvad kurserne ville være i fremtiden. Det andet argument er, at hvis en valutas reelle værdi er lavere end kursværdien vil denne valuta, hvis kurserne gives fri, falde i kurs, men selve dette kursfald vil få den reelle værdi til at falde yderligere. Kursfaldet vil straks give landet højere import- og eksportpriser målt i dets egen valuta. Landets prisniveau vil altså stige, hvilket vil medføre tendenser til lønstigninger. Dette vil give nye tendenser til en inflationær udvikling. Frie kurser vil derfor modvirke den kamp mod inflationen, der omtales som så væsentlig i indledning til årsrapporten.

III. INDFØRELSEN AF DE SPECIELLE TRÆKNINGSRETTIGHEDER, UDVIDELSEN AF KVOTERNE OG GULDPOLITIKKEN

De for indførelsen af de specielle trækningsrettigheder fornødne ændringer i fondens statutter trådte i kraft den 28. juli 1969, da de var accepterede af de nødvendige 3/5 af medlemslandene udstyret med 4/5 af de samlede stemmer. 6. august nåedes det for planens iværksættelse fornødne deltagerniveau. Direktørens forslag til fordeling af de specielle trækningsrettigheder for den første anvendelsesperiode forelå 3. oktober 1969, hvor det blev foreslået at skabe ca. 9,5 $ specielle trækningsrettigheder over treårsperioden 1970–72. (Værdienheden for de specielle trækningsrettigheder

er ækvivalent med 0,888671 gram fint guld). 31. december 1969 havde 105 medlemmer med totalkvoter på 20,9 mldr. deponeret, hvad der var fornødent. Den første fordeling af de specielle trækningsrettigheder fandt sted 1. januar 1970, idet man til 104 lande fordelte 16,8 pct. af deres kvota. Den totale fordeling omfattede 3414 mill. specielle trækningsrettigheder. Fordelingen fandt sted på grundlag af enkeltlandenes relative kvotestørrelse i fonden, så USA tildeltes specielle trækningsrettigheder for 867 mill., mens lande med mindste kvoter tildeltes 504.000 specielle trækningsrettigheder.

De transaktioner, der åbnes mulighed for, er sådanne, hvor deltagerne anvender deres specielle trækningsrettigheder til at opnå konvertibel valuta fra andre deltagerlande designeret af fonden og sådanne, hvor trækningsrettighederne anvendes til »payment of charges to and repurchases from the General Account«. Dertil kommer sådanne transaktioner, hvor en deltager efter aftale med en anden deltager anvender sine specielle trækningsrettigheder til at opnå et ækvivalent beløb i sin egen valuta, som den anden deltager råder over.

I første halvår af 1970 anvendtes i alt 549 mill. specielle trækningsrettigheder. I perioden informerede 24 lande fonden om, at de ønskede at anvende deres trækningsrettigheder til at opnå valuta, der skulle stilles til rådighed af andre lande designeret af fonden. Der var tre transaktioner baseret på gensidig overenskomst uden fondens mellemkomst. Således overførte U. K. 20 mill. trækningsrettigheder til Vesttyskland for at opnå et ækvivalent beløb i sterling, og USA overførte til Holland og Belgien hver 10 mill. for at opnå dollars.

Alle transaktioner mellem deltagerlandene forudsætter, at der foreligger »requirement of need«, dvs. at en deltager kun kan anvende sine specielle trækningsrettigheder i sådanne transaktioner, der vedrører et betalingsbalancebehov eller må ses i lyset af udviklingen i landets officielle beholdninger af guld, fremmed valuta og specielle trækningsrettigheder samt position i fonden i øvrigt. Derimod kan ikke godkendes transaktioner, der foretages med det mål at ændre sammensætningen af reserverne, f. eks. kan de specielle trækningsrettigheder ikke anvendes alene med det mål at få større guldbeholdninger, udenlandsk valuta eller reserveposition i fonden.

Reglerne for anvendelsen af de specielle trækningsrettigheder indebærer, at en deltager kan udnytte sin trækningsret derved, at fonden designerer andre deltagere til at stille valuta til rådighed. En deltager kan designeres, hvis pågældende lands betalingsbalance og bruttoreserveposition er tilstrækkelig »stærk«, men dette udelukker ikke den mulighed, at et land kan designeres, hvis det har en stærk reservestilling og et moderat underskud på sin betalingsbalance.

I december 1969 opstillede fonden den første designationsplan, der udpe-

ger hvilke lande, der er forpligtiget til at stille valuta til rådighed mod at få overført trækningsrettigheder. Der opstilles nye designationsplaner hvert kvartal.

Udgangspunktet for udvidelsen af kvoterne for betinget likviditet er en beslutning fattet på fondens årsmøde i september 1969, hvor man pålagde fondens administrative ledelse at udforme forslag til en tilpasning af medlemslandenes kvoter inden den 31. december 1969. Dette forslag forelå d. 24. december 1969 og gik ud på, at den samlede forøgelse i landenes kvoter skulle udgøre 7,6 mldr. dollars, hvorved fondens potentielle størrelse er bragt op på 28,9 mldr. dollars. Dette forslag blev vedtaget med de fornødne 85 pct. af samtlige stemmer i februar 1970.

Sådanne periodiske tilpasninger af kvoternes størrelser har også fundet sted tidligere. Ideen bag dem er, at man skal have mulighed for at tilpasse fondens samlede størrelse til verdenshandlens udvikling – selvom fonden fremdeles ikke tilvejebringer en særlig stor andel af den internationale likviditet. Samtidig giver sådanne temporære tilpasninger mulighed for, at størrelsen af de individuelle kvoter kan bringes i et relevant relativt forhold til hinanden under hensyn til de enkelte landes økonomiske og finansielle position. Ved kalkulationerne over, hvor stor den samlede udvidelse skal være, og hvor stor udvidelsen af de individuelle kvoter skal være, tages hensyn til enkeltlandenes eksport-, import- og usynlig handels udvikling ligesom enkeltlandenes eksterne reserver og nationalindkomst spiller en rolle.

Det tredje forhold, der fandt en afklaring i 1969, drejer sig om fondens transaktioner i guld. 30. december 1969 vedtoges, at fonden ville købe guld fra Sydafrika på nærmere angivne vilkår. Denne vedtagelse indebærer, at medlemmer af fonden i almindelighed ikke vil købe guld direkte fra Sydafrika. Sydafrika kan sælge guld til fonden til et beløb, der ækvivalerer de reservemæssige behov, når guldets markedspris falder til 35 dollars pr. ounce eller derunder og uanset markedsprisen i en udstrækning svarende til Sydafrikas behov for fremmed valuta ud over det, der kan dækkes ved salg af den løbende guldproduktion i det private marked eller til fonden under den ovenfor omtalte regel. Dertil kommer, at Sydafrika kan sælge guld til fonden for 35 mill. pr. kvartal af sin guldbeholdning pr. marts 1968 minus det salg, der har fundet sted til monetære organer i den mellemliggende periode.

Går man ud fra, at det ikke er politisk acceptabelt at ændre det internationale likviditetssystem, så der etableres større fleksibilitet i valutakurserne, må man nok betragte introduktionen af de specielle trækningsrettigheder som den vigtigste begivenhed i den monetære sfære i mange år. Det, der er sket, er jo, at landene har fået visse rettigheder til at trække udenlandsk valuta på fonden mod at stille deres egen valuta til rådighed i samme

omfang. Da det er tanken, at størrelsen af de specielle trækningsrettigheder skal bestemmes af udviklingen i den internationale handel, og det deraf afledte likviditetsbehov, er dette udtryk for, at man nu bevidst vil tilpasse likviditeten, og ikke længere lade den samlede internationale likviditets størrelse være afhængig af relativt tilfældige forhold, såsom guldproduktionen i de væsentligste af de guldproducerende lande eller af ændringer i guldprisen, der naturligvis ville give anledning til spekulative transaktioner. Det er i sig selv umuligt at afgøre, hvor stor den internationale likviditet »bør« være, men der synes at være almindelig enighed om, at svaret ikke må afhænge af så tilfældige forhold som produktionen af guld eller af den pris, der fastlægges på guld. Den betragtning, der ligger til grund for beslutningen om etablering af specielle trækningsrettigheder, er, at likviditetens størrelse er noget, der berører en lang række landes økonomi, hvorfor beslutninger bør fattes i et internationalt forum. Ordningen må ses som et skridt i retning af, at den internationale kreditgivning fremtidigt skal organiseres gennem centralbankernes centralbank, nemlig Den internationale Valutafond.

24/10 1970
J. H. P.

DEN DANSKE ØKONOMISKE SITUATION

I forbindelse med gennemførelsen af de økonomisk-politiske foranstaltninger i maj måned i år bebudede regeringen et initiativ om efteråret med henblik på at få afstukket en ramme for de samlede pengeindkomststigninger i medfør af indkomstopgøret ved overenskomstforhandlingerne i foråret 1971. Eftersommeren har derfor været rig på økonomiske analyser og konjunkturbedømmelser. I august måned afleverede Det økonomiske Sekretariat en økonomisk oversigt til regeringen. I september måned fulgte en analyse af økonomien i efteråret 1970 fra Det økonomiske råds formandskab. På det økonomisk-politiske plan fremsatte Socialdemokratiet i august et anti-inflationsforslag, og den 22. september fremlagde statsministeren regeringens såkaldte 12-punktsprogram.

Begge de økonomiske redegørelser understreger meget stærkt det uholdbare i et underskud af den nuværende størrelsesorden på den løbende betalingsbalance. Ligeledes peges der i begge rapporter på den seneste tids udvikling i retning af en større andel af ret kortfristet, privat kapitalimport som indeholdende et specielt faremoment i en situation med uro på valutamarkederne. Valutakrisen i maj måned 1969 viste således, at en kreditafgang kan indtræffe meget pludseligt. Sekretariatet finder det indlysende, at der ved tilrettelæggelsen af den økonomiske politik i de nærmeste år må gives første prioritet til opnåelsen af en hurtig og stærk nedbringelse af underskuddet på den løbende betalingsbalance. Det hedder tillige, at »dette må sætte et afgørende præg på de aktuelle beslutninger om den økonomiske politik med det sigte at opnå en væsentlig reduktion allerede i 1971. Samtidig må der ved udformningen af stabiliseringspolitikken skabes grundlag for, at den hurtige nedbringelse af underskuddet kan fortsætte i de følgende år.« Rådet påpeger især de beskæftigelsesmæssige problemer ved den nuværende situation. Hvis man indretter sin økonomi på låntagning i udlandet under så gunstige afsætningsvilkår som for tiden gældende, så rummer dette på længere sigt en alvorlig trussel mod mulighederne for at opretholde fuld beskæftigelse. Skævheden i udenrigsøkonomien er så udtalt, at truslen mod den fulde beskæftigelse er ved at blive en realitet, hævder rådet. Der er behov for en omgående kontraktion i de rene hjemmemarkedserhverv, herunder den offentlige sektors aktivitet, og en udvidelse af eksportproduktionen og de produktionsområder, der er i konkurrence med importen. Det er som led i denne strukturomlægning, at man finder det vanskeligt at undgå et forbigående fald i beskæftigelsen. Arbejdsmarkeds-

politikken ønskes derfor intensiveret. Man finder, at betalingsbalancesituationen er så alvorlig, at man ikke kan løbe nogen risiko for en fortsættelse.

De to redegørelser er imidlertid også nært sammenfaldende i deres bedømmelse af mulighederne for at opnå en forbedret betalingsbalancestilling. Udsigterne for den internationale konjunktur betragtes som gunstige for de danske eksporterhvervs afsætning. Importprisniveauet synes at flade ud, først og fremmest fordi råvarepriserne synes stabiliserede eller vigende. I 1971 skønnes der at være basis for en stigning i industrieksporten af samme størrelsesorden som i indeværende år regnet i faste priser, men lidt svagere opgjort i løbende priser som følge af ventede mindre prisstigninger. De samlede eksportindtægter skønner Det økonomiske Sekretariat vil vokse med mellem 2,0 og 2,5 mia kr. eller 7–9 pct. i 1971. Produktionsstigningen skønnes i 1971 at kunne blive på 3–3,5 pct. En produktionsstigning af denne størrelsesorden vil medføre en vækst i importmængden på godt 5 pct. svarende til 1,5 mia kr. under forudsætning af nogenlunde uændrede priser. Når man ser bort fra udenrigsomsætningen med skibe og fly anslås underskuddet på de løbende poster i 1971 at blive på 3,5 mia kr., hvortil skal lægges kapitaludgifter ved lån til udviklingslandene. Finansieringsbehovet anslås til omkring 4 mia kr. eller omkring 1 mia kr. bedre end udsigterne for indeværende år.

Sekretariatet anser et omsving af denne størrelse for at være en betydelig forbedring, men giver samtidig udtryk for, at det i den nuværende situation må anses for utilstrækkeligt af to grunde. For det første fordi et finansieringsbehov på 4 mia kr. er for voldsomt, og for det andet fordi økonomien i en årrække fremover vil være overordentlig sårbar, hvis underskuddet ikke bringes ud af verden i løbet af nogle få år. U-landsbetalingerne vil være voksende, og selv hvis den løbende betalingsbalance forbedres med 1 mia kr. årligt, vil det tage mindst 5–6 år, før finansieringsbehovet er elimineret. På linie med vismændenes understregning af de beskæftigelsesmæssige problemer påpeger Det økonomiske Sekretariat, at en stramning af det internationale lånemarked eller et konjunkturtilbageslag i udlandet vil stille den hjemlige økonomiske politik over for så vanskelige problemer, at en høj beskæftigelsesgrad ikke lader sig fastholde. Det anføres således, at man med nogen berettigelse kan hævde, at »man pånyt står over for det klassiske dilemma i dansk økonomi – nemlig valget mellem en tilfredsstillende betalingsbalancestilling og en høj beskæftigelsesgrad og økonomisk vækst. Men i en situation med høj og stigende økonomisk aktivitet i udlandet er det reelle indhold i dette dilemma imidlertid nok så meget et spørgsmål om en hensigtsmæssig tilrettelæggelse af den indre økonomiske politik som et nødvendigt valg mellem to onder«.

Meget vil kunne komme til at afhænge af, om man kan holde stigningen i det danske pris- og omkostningsniveau på linie med eller under ud-

landets, og her kommer den meget diskuterede indkomstpolitik ind i billedet. Såvel Det økonomiske Sekretariat som Rådet understreger meget kraftigt, at indkomstpolitik ikke kan stå alene. Det hedder således herom i sidstnævntes redegørelse:

»En grundlæggende forudsætning for, at indkomstpolitikkens målsætning lader sig realisere i tilstrækkeligt omfang er imidlertid, at økonomien ikke præges af efterspørgselspres. Når der er stærkt pres på aktiviteten med heraf følgende øget konkurrence mellem de forskellige sektorer af økonomien om at trække ressourcer til sig, må en selvforstærkende stigning i pengeindkomsterne og øget betalingsbalanceunderskud anses for uundgåelig, eftersom dette simpelt hen er den måde, hvorpå efterspørgsel og produktion m. v. under disse vilkår tilpasser sig hinanden i en økonomi som den danske, jfr. den senere tids erfaringer. I en sådan situation ville det derfor være urealistisk at vente, at udviklingen i pengeindkomsterne kunne holdes inden for eventuelle, på forhånd fastlagte rammer.

Indkomstpolitikken kan derfor alene være et supplement til, men ikke træde i stedet for en penge- og finanspolitik, der holder den økonomiske ekspansion inden for sådanne grænser, at der ikke – generelt eller inden for enkelte sektorer – opstår et stærkt aktivitetspres. I en sådan situation har indkomstpolitikken til gengæld en vigtig rolle at spille ved at muliggøre, at det på den anden side også bliver muligt at udnytte de bestående muligheder for økonomisk ekspansion«.

ANTI-INFLATIONSPROGRAM OG 12-PUNKTSPROGRAM

På baggrund af den aktuelle økonomiske situation og de forudseelige problemer i forbindelse med overenskomstfornyelserne i foråret 1971 fremlagde Socialdemokratiet i august måned sit forslag til bekæmpelse af inflationen med henblik på en forhandling med regeringen om programmets gennemførelse. Programmets mål er at gøre 1971 til et år med neddæmpet prisstigning, og der foreslåes til opnåelse af dette mål blandt andet en nedsættelse af priserne svarende til tre pristalspoints, hvorved udløsning af en dyrtidsportion skulle kunne undgås. Det er partiets opfattelse, at der herved kan undgås omkostningsstigninger på noget over 1,5 mia kr. pr. år, og at det nødvendige beløb til nedbringelse af priserne vil udgøre godt det halve heraf. Dette beløb foreslås taget af statens kasseoverskud for indeværende finansår. Ca 600 mill. kr. foreslås således anvendt til nedsættelse af priserne på svinekød, okse- og kalvekød, kødvarer, æg, mælk, smør og ost, hvilket skulle svare til to points i pristallet. Det tredje point foreslås opnået gennem tilskud til prisnedsættelse for brød, mel, gryn, margarine og sukker. Endvidere foreslås boligsikringen forøget med henblik på at opnå et fald i pristallets boligpost.

Den 22. september afgav statsministeren en redegørelse for regeringens økonomiske politik ved møder mellem arbejdsmarkedets og erhvervslivets organisationer. Regeringens såkaldte 12-punktsprogram var indeholdt heri. Baggrunden herfor er det forhold, at underskuddet på betalingsbalancen i indeværende år skønnes at komme til at udgøre næsten 4 pct. af nationalindkomsten. En løsning på dette problem vil efter regeringens opfattelse kræve, at der de næste 2–3 år må bruges omkring halvdelen af den årlige produktionsstigning til nedbringelse af underskuddet, og den resterende halvdel vil derfor alene stå til rådighed for øgede investeringer og privat og offentligt konsum.

Foruden en opfordring til arbejdsmarkedets parter om at afslutte overenskomster, der er i overensstemmelse med regeringens politik og målsætning, indeholder regeringens program 12 punkter:

1) fastholdelse af en stram finans- og pengepolitik med henblik på at fjerne det eksisterende efterspørgselspres.
2) der vil blive taget skridt til at reducere statens udgiftsrammer og ændre en række lovbundne offentlige udgifter med det mål at opnå yderligere besparelser på mindst en halv milliard kroner udover de allerede tilrettelagte besparelser på 400 mill. kr. Desuden tilstræbes en yderligere begrænsning af personaleforbruget.
3) over for kommunerne indskærpes, at en højere selvfinansieringsgrad for anlægsarbejder er nødvendig.
4) lov om prisstop til udgangen af februar 1971.
5) opfordring til arbejdsmarkedets parter om at udnytte den prisstabilitet, prisstoppet sikrer, til at enes om aftaler, der holder lønudviklingen i den kommende overenskomstperiode inden for sådanne snævre rammer, at en fortsat stabil prisudvikling kan opnås. Det er i den forbindelse regeringens bestemte opfattelse, at der er behov for, at den automatiske dyrtidsregulering afløses af mere hensigtsmæssige ordninger til sikring af udsatte lønmodtagergruppers realløn.

   Det er tilsvarende regeringens opfattelse, at den automatiske pristalsregulering også for de offentligt ansatte bør afløses af en anden ordning, ligesom regeringen vil tage spørgsmålet om ophævelse af automatiske pristalsklausuler på en række andre områder inden for det offentliges virkefelt op til overvejelse. Det fremhæves over for parterne, at regeringen må lægge afgørende vægt på, at hovedorganisationerne når frem til en snarlig klarlæggelse af den samlede økonomiske rækkevidde af de forestående overenskomstfornyelser.
6) Pr. 1. marts 1971 vil prisstoppet blive erstattet af en lovgivning på noget længere sigt om priser og avancer, bl. a. med det formål at hindre, at prisstabiliteten i overenskomstperioden brydes af avance- eller lønglidning.

7) lovforslag om udbyttebegrænsning og om en skærpelse af lovgivningen om beskatning af kapitalgevinster.
8) undersøgelse af, om afskrivningsreglerne i praksis har utilsigtede virkninger, og i bekræftende fald revision af lovgivningen.
9) villighed til at drøfte en umiddelbar indsats ad lovgivningens vej over for lavtlønsområder og andre lavindkomstgrupper, og et samarbejde med organisationerne om en dybtgående analyse af årsagerne til lavtlønsproblemerne, herunder ligelønsproblematikken, med henblik på langsigtede løsninger.
10) efter nærmere drøftelser og aftaler med arbejdsmarkedets parter at engagere sig i de bestræbelser, der udfoldes af organisationerne med henblik på bedre samarbejde og øget medindflydelse fra medarbejderne inden for private virksomheder og andre arbejdsområder, herunder medarbejdernes interesse i fordelingen af den formuestigning, der sker i erhvervslivet gennem henlæggelser af overskud i virksomhederne.
11) omkostningerne ved en eventuel forbedring af sygedagpengeordningen må afholdes af parterne selv.
12) de indkomstgrupper – herunder de offentligt ansatte – som ikke umiddelbart omfattes af de kollektive arbejdsoverenskomster eller af prislovgivningen, vil blive inddraget efter tilsvarende retningslinier. Regeringen vil fremskynde forhandlingerne med tjenestemandsorganisationerne, så der opnås samtidighed med forhandlingerne på det private arbejdsmarked, og det vil være regeringens linie at vise særlig stærk tilbageholdenhed over for de højere lønninger.

Den 16. oktober offentliggjorde Dansk Arbejdsgiverforening og Landsorganisationen deres fælles svar på regeringsoplægget. Det hedder heri blandt andet:

»Dansk Arbejdsgiverforening og LO er af den opfattelse, at det af hensyn til opretholdelse af fuld beskæftigelse og af mulighederne for fortsat fremgang i produktion og levestandard er nødvendigt for regering og Folketing at føre en økonomisk politik, der tager sigte på at sikre stabile priser og en væsentlig reduktion i underskuddet på betalingsbalancen.

Arbejdsmarkedets organisationer vil på frivilligt grundlag bidrage hertil ved under overenskomstforhandlingerne at tage samfundsøkonomiske hensyn med sigte på, at de løn- og arbejdsvilkår, vi aftaler på det private arbejdsmarked, ikke fører til svækkelse af den tilsigtede stabilisering af den almindelige prisudvikling, forringelse af erhvervslivets konkurrenceevne og belastning af betalingsbalancen.

Hovedorganisationerne går ud fra, at regeringen på sin side og med den bredest mulige tilslutning i Folketinget gør en virkningsfuld indsats for at bremse inflationen og nedbringe underskuddet på betalingsbalancen«.

I sit svar til regeringen på dennes ønske om en snarlig klarlæggelse af den samlede økonomiske rækkevidde af de forestående overenskomstfornyelser peger de to organisationer på, at de forhandlinger, som staten selv fører som arbejdsgiver, spiller en betydelig rolle i hovedorganisationernes overvejelser ved de forestående overenskomstforhandlinger. Hovedorganisationerne er enige om inden den 8. december i år i et fælles udvalgsarbejde at foretage indgående analyser af de problemer, som man forventer bliver af generel karakter og de økonomiske konsekvenser heraf. Dette forudsætter imidlertid efter organisationernes opfattelse en tilkendegivelse fra regeringen for så vidt angår de områder, hvor staten selv er overenskomstpart.

Udspillet fra de to hovedorganisationer blev accepteret af regeringen, og forhandlingerne på det »offentlige« arbejdsmarked skal nu gå i gang.

HOVEDTENDENSER I ØKONOMIEN I 1970

Det var som omtalt i tidligere oversigter i Økonomi og Politik den almindelige antagelse, at den indenlandske efterspørgsel ville tage kraftigt af i 1970. Først og fremmest skulle overgangen til kildeskattesystemet og den samtidige stramning af skattepolitikken trække i retning af en dæmpet forbrugsstigning. Presset har imidlertid været af en betydelig styrke.

Redegørelserne fra Det økonomiske Sekretariat og Rådet peger på en række faktorer, der har medvirket til, at forbrugsvirkningen blev svækket eller forsinket. Sekretariatet peger således blandt andet på, at de særlige forhold omkring kildeskattens start kan have virket i retning af en midlertidig svækkelse. Det gælder således flytning af indkomst, en skattefri januar måned for fastlønnede, B-skatteydernes afregningsordning og den forbigående nedgang i statsskattebetalingen i slutningen af 1969.

Endvidere peges der på en betragtelig større pengeindkomststigning end oprindelig antaget. Lønglidningen har været meget betydelig blandt andet som en følge af den fortsat høje forbrugsefterspørgsel, og i marts/april udbetaltes nye løntillæg i kraft af dyrtidsreguleringen og i henhold til overenskomstaftaler. Rådet peger endvidere på et sandsynligt fald i opsparingskvoten som en medvirkende faktor.

Som en naturlig konsekvens af den kraftige forbrugsefterspørgsel har erhvervenes investeringer også været kraftigere stigende end antaget tidligere på året. De finansielle muligheder herfor er blandt andet affødt af stigningen i den private låntagning i udlandet.

Den internationale højkonjunktur har også været kraftigere end oprindelig skønnet. Når stigningstakten i industrieksporten alligevel ikke har kunnet nå op på det forventede, må årsagerne hertil søges i det hjemlige efterspørgselspres og i det forhold, at manglen på arbejdskraft har været sær-

deles udtalt. Ledigheden har ligget på et meget lavt niveau, og alt tyder på, at arbejdsstyrken i 1970 har været faldende.

Prisstigningerne har været betydelige, og både det hjemlige efterspørgselspres og importprisudviklingen har trukket i denne retning. I augustoversigten fra sekretariatet konkluderes det, at »sammenlagt har den stærke konjunkturstimulerende påvirkning, der er udgået fra stigningen i pengeindkomsterne, de store erhvervsinvesteringer og den udenlandske højkonjunktur klart opvejet den dæmpende indflydelse, der er udgået fra finanspolitikken og tilbagegangen i boligbyggeriet.

Med et i forvejen anspændt arbejdsmarked har der derigennem været gode muligheder for, at efterspørgselsstigningen har kunnet løbe videre i kraft af en fortsat opgang i pengeindkomsterne«.

Rådets oversigt sammenfatter, at der hidtil i 1970 er sket »en betydelig forøgelse af den i forvejende eksisterende uligevægt i den danske økonomi«.

UDENRIGSHANDEL OG BETALINGSBALANCE

I årets første otte måneder har den samlede import andraget 21.180 mill. kr. eller 3067 mill. kr. mere end i den tilsvarende periode af 1969. Importstigningen har været særlig udtalt for maskiner og andre industrielle færdigvarer. Prisstigningen på importen har været betydelig i 1970 og antages at udgøre omkring 6 pct.

I den samme periode har eksporten beløbet sig til 15.744 mill. kr., hvilket er en stigning på 1672 mill. kr., eller ca. 12 pct. Heraf andrager industrieksporten (ekskl. kød- og mælkekonserves) godt 10 mia kr. Eksportstigningen er fortsat kraftig for maskiner og instrumenter, der i den omhandlede periode har beløbet sig til 3416 mill. kr. eller 489 mill. kr. mere end i samme tidsrum i 1969. I august måned steg industrieksporten med 337 mill. kr., hvilket er en stigning på knap 35 pct. i forhold til året før. I juli var stigningen på ca. 27 pct. Stigningen i den samlede industrieksport er på knap 16 pct. i forhold til året før.

Opgjort i forhold til samme periode året før har stigningen i industrieksporten til EFTA-området i årets første otte måneder andraget 18 pct. og 15 pct. til EEC-landene. For begge landeområder gælder det, at væksten har været mest udtalt for jern- og metalvarer, medens tekstil og beklædning samt møbler ligger klart under gennemsnittet. Den animalske landbrugseksport er vokset med 120 mill. kr., væsentligst som følge af højere eksportpriser.

Underskuddet på handelsbalancen udgjorde i 1969 for perioden januar–august 4041 mill. kr. I indeværende år er handelsbalanceunderskuddet nået op på 5436 mill. kr. i samme tidsrum svarende til en stigning på næsten 35 pct. Forringelsen af bytteforholdet på omkring 3 pct. har dog bidraget

Handelsbalancen

	Indførsel		Udførsel		Merindførsel	
	1969	1970	1969	1970	1969	1970
	mill. kr.					
Januar	2160	2437	1665	1755	495	682
Februar	2058	2524	1754	1841	304	683
Marts	2358	2655	1870	2086	488	569
April	2416	3021	1907	2195	509	831
Maj	2202	2691	1645	1878	557	813
Juni	2591	2935	2023	2141	568	794
Juli	2202	2461	1600	1851	602	611
August	2126	2456	1607	1997	519	459
September	2610		2022		588	
Oktober	2483		2010		473	
November	2410		1934		476	
December	2886		2145		741	
I alt	28501		22182		6319	

til en betydelig del af den kraftige opgang. I august måned var merimporten for første gang i år mindre end i samme måned året før.

Underskuddet på betalingsbalancens løbende poster er for 2. kvartal 1970 opgjort til 1620 mill. kr. og 1085 i årets første kvartal. I hele første halvår i 1969 var underskuddet 1529 mill. kr. I april kvartal modsvares underskuddet i det væsentlige af en nedgang i Nationalbankens og de private bankers valutabeholdninger på 850 mill. kr. samt privat nettolåntagning af størrelsesordenen 700 mill. kr. Under forudsætning af en vis afdæmpning af efterspørgselspresset i andet halvår skønnes betalingsbalanceunderskuddet i 1970 at blive af størrelsesordenen 4–4,5 mia kr.

Kvantumindeks og indeks for enhedsværdier i udenrigshandelen

	Kvantumindeks				Indeks for enhedsværdier			
	Indførsel		Udførsel		Indførsel		Udførsel	
	1969	1970	1969	1970	1969	1970	1969	1970
	1965 = 100							
1. kvartal	126	139	124	131	107	113	108	112
2. kvartal	135	155	131	138	108	115	107	113
3. kvartal	131		125		109		108	
4. kvartal	146		137		111		112	
Hele året	134		129		109		108	

Anm.: Ekskl. skibe og fly.

PENGE- OG KREDITFORHOLDENE

Aftalen mellem Danmarks Nationalbank og pengeinstitutterne af marts måned om en fastlåsning af udlånsomfanget på niveauet ultimo februar måned 1970 blev i august forlænget indtil videre. Parterne er enige om en fastholdelse af den meget stramme pengepolitik, indtil der er sket en væsentlig forbedring af betalingsbalancen. Forlængelsen af udlånsloftet skal tages op til fornyet drøftelse mellem Nationalbanken og pengeinstitutterne i begyndelsen af 1971. Nationalbanken lovede samtidig til en vis grad at kompensere den likviditetsstramning, som vil indtræde i slutningen af året og begyndelsen af 1971 som følge af statsfinansernes likviditetsopsugning. Udformningen af denne likviditetskompensation skal drøftes mellem parterne.

Ultimo september måned udgjorde bankernes samlede udlån 30,3 mia kr. eller omkring 1,5 mia kr. mere end på samme tidspunkt sidste år. For perioden oktober 1969–september 1970 svarer dette til en stigning i udlånene på kun 5 pct. Procenten har været faldende gennem alle årets måneder. De samlede udlån i bankerne faldt i månederne juli og august, men steg i september med 580 mill. kr. De større sparekassers udlån voksede med 257 mill. kr. i september måned og voksede modsat bankernes med 138 mill. kr. i august.

De større sparekassers indlån steg i august og september med henholdsvis 38 og 137 mill. kr., medens bankernes i de tilsvarende måneder faldt med 503 og 326 mill. kr. I den forløbne tolvmåneders periode er de større sparekassers indlån gået i vejret med 1340 mill. kr., og udlånsstigningen har andraget et tilsvarende beløb. Indlånsstigningen har været godt 100 mill. kr. mindre end i tolvmånedersperioden året før, men udlånsstigningen ca. 200 mill. kr. større.

Bankernes samlede indlån på 31,9 mia. kr. ultimo september er 1540 mill. kr. større end samme måned året før svarende til en stigning på 5,1 pct. Dette er mere end en halvering i forhold til tolvmånedersperioden året forud. For udlånenes vedkommende er stigningstakten reduceret fra 16,9 pct. til som nævnt 5 pct. eller 1448 mill. kr. Knap 2100 mill. kr. var ultimo september bundet i henhold til deponeringsaftalen mellem Nationalbanken og pengeinstitutterne.

På obligationsmarkedet har nettotilgangen af børsnoterede obligationer i juni, juli og august ligget meget betydeligt over de samme måneder i de foregående år, hvorimod tilgangen i september har været på niveau med de foregående to års tilgang. For perioden oktober 1969–september 1970 har nettotilgangen været på 10,9 mia kr. eller 1665 mill. kr. mindre end samme periode året før.

PRISER, FORBRUG OG INVESTERING

I september foretog månedsprisindekset et hop på 1,3 points til 143,5. I de to foregående måneder steg indekset med 0,3 og 0,1 point. Den kraftigere opgang i september var til dels forudseelig, idet landbrugets hjemmemarkedspriser var forhøjede, og der er foretaget prisforhøjelser i forbindelse med dyrtidsreguleringen og de overenskomstmæssige lønstigninger. Den største del af stigningen kan henføres til gruppen fødevarer, men også brændselspriserne er steget betydeligt og fortsætter dermed udviklingen fra tidligere på året. I august måned blev virkningen af de stigende brændelspriser imidlertid elimineret af fald i specielt grøntsagspriserne. Indekset er nu 8,4 point højere end i september måned 1969 svarende til prisstigninger gennemsnitlig på 6,2 pct. fra september 1969 til september 1970.

Ifølge dyrtidsreguleringsordningen på det private arbejdsmarked og for statens tjenestemænd udløses en dyrtidsportion for hver tre points stigning i reguleringspristallet. Den seneste regulering fandt sted ved 142. Udløsningen af en portion til januar vil således ske ved et gennemsnit på 144,5 for månederne november, december og januar. I novemberindekset vil den halvårlige indregning af stigningen i boligposten finde sted. Indførelse af et prisstop fra 22. september udelukker ikke prisstigninger, idet prisopgange som følge af råvareprisstigninger udtrykkeligt er undtaget.

Indekset vedrørende forbrugerpriser er i månederne juni–september steget med henholdsvis 2,9, 0,3 og 1,3 points. Råvareprisindekset, der belyser prisudviklingen for importerede råvarer, hoppede i august og september op med to points til 112 først og fremmest som følge af betydelige pris-

Nettotilgang af børsnoterede obligationer

	1968	1969	1970
Januar	357	949	485
Februar	605	1208	886
Marts	596	1540	917
April	495	1101	883
Maj	693	864	759
Juni	548	873	1292
Juli	623	817	982
August	885	769	1055
September	911	918	930
Oktober	1247	855	
November	1200	1047	
December	1105	835	
Hele året	9265	11776	

Prisindeks

	Råvare-prisindeks	Engrosprisindeks		Forbrugerprisindeks		Månedsprisindeks	
	1970	1969	1970	1969	1970	1969	1970
	1969 = 100	1955 = 100		1964 = 100		Jan. 1963 = 100	
Januar	107	125	135	133,8	140,3	130,8	137,9
Februar	107	125	136	134,1	141,3	131,1	138,9
Marts	108	126	138	134,3	142,1	131,3	139,7
April	108	126	138	134,7	142,5	131,8	140,1
Maj	108	126	138	135,6	143,8	133,3	141,7
Juni	109	129	140	136,4	143,9	134,1	141,8
Juli	110	128	139	136,4	146,8	134,0	142,1
August	112	129	138	137,1	147,1	134,6	142,2
September	112	129	139	137,6	148,4	135,1	143,5
Oktober		130		138,3		135,6	
November		132		139,5		137,2	
December		133		140,0		137,6	

opgange for brændselsolier. Derimod har prisudviklingen for en række metaller været klart vigende.

Stigningen i detailomsætningen har været meget betydelig i årets første halvdel til trods for kildeskat. Omsætningen var i løbende priser 12,5 pct. større end i fjor. Omsætningen i maj–juni er dog nok påvirket af hamstringen i forbindelse med momsforhøjelsen fra 12,5 til 15 pct. fra udgangen af juni måned. Omsætningsfremgangen har været betydelig for alle grupper, men særlig udtalt for gruppen andre forbrugsvarer, der omfatter de såkaldte hårde hvidevarer. Det foreløbige detailomsætningsindeks for juli viste en omsætningsstigning på ikke mindre end 16 pct., fordelt med 15 pct., 14 pct. og 21 pct. fremgang for henholdsvis nærings- og nydelsesmidler, beklædning og andre forbrugsvarer. Tallet for denne måned er dog nok påvirket af specielle forhold omkring momsforhøjelsen ved månedskiftet juni–juli. Det foreløbige detailomsætningsindeks for august viste således kun en stigning på 8 pct. Nærings- og nydelsesmidler var i august 8 pct. større end året før, beklædning 2 pct. lavere, men i gruppen andre forbrugsvarer var stigningen dog fortsat kraftig, nemlig 15 pct.

Indeks for detailomsætningen

	Januar–februar	Marts–april	Maj–juni	Juli–august	September–oktober	November–december
	1968 = 100					
1969	96	102	109	111	111	133
1970	109	113	124			

Indregistreringen af personbiler var i maj og juni måneder skyhøj, nemlig 14.000 og 19.000. I juli faldt tallet til knap 5000. I september var antallet af nyindregistrerede personbiler ca. 1600 lavere end i samme måned i fjor. For tidsrummet januar–september 1970 har antallet af indregistreringer været ca. 4000 mindre end i den tilsvarende periode i 1969. I 1970 er til og med september måned indregistreret knap 91.000 nye personmotorkøretøjer.

Påbegyndelserne af byggeri udgjorde også i april kvartal 2,4 mill. m². I første halvår 1970 har påbegyndelserne hermed været 0,4 mill. m² mindre end året før. Det fuldførte byggeri var 0,8 mill. m² større end i første halvår 1969. Ved udgangen af første halvår omfattede det igangværende byggeri knap 12,0 mill. m² eller omkring 1,0 mill. m² mere end på samme tidspunkt i 1969.

For boligbyggeriets vedkommende påbegyndtes i andet kvartal 11.400 lejligheder eller 3200 færre end i fjor. Det påbegyndte boligbyggeri ligger dermed for første halvår 1970 på knap 22.000 lejligheder mod knap 27.000 i 1969 og 20.000 i 1968. Niveauet er således fortsat højt. Faldet vedrører dog udelukkende énfamilieshuse, hvoraf der påbegyndtes 13.565 i første halvår 1970 mod 18.400 og 11.200 i de foregående år. Fra 1969 til 1970 har faldet således været på omkring 25 pct. Det fuldførte boligbyggeri var også i april kvartal højere end året før og har i første halvår udgjort 24.800 lejligheder, hvoraf 14.400 énfamilieshuse. I 1969 var de tilsvarende tal 22.600 og 12.430. Det igangværende boligbyggeri var opgjort i antal lejligheder pr. 1. juli 1970 af samme størrelse som året før, nemlig 62.000 eller godt 1500 flere end i første kvartal 1969. Det igangværende byggeri af parcelhuse udgjorde godt 29.000 eller ca. 700 mindre end året før.

I Det økonomiske Sekretariats oversigt anslås det, at investeringer i boligbyggeri målt i faste priser har været ca. 5 pct. højere end i første halvår 1969. Men bag ændringen ligger en forøgelse af investeringerne igennem 1969 og et fald i 1970. Påbegyndelserne af offentligt byggeri skønnes at være godt 30 pct. højere end året før. Investeringerne i maskiner og materiel synes ifølge importstatistikken at være steget meget kraftigt.

PRODUKTION OG BESKÆFTIGELSE

I samtlige årets måneder har ledigheden ligget under det i forvejen lave niveau for 1969, og i sommermånederne har arbejdsløshedsprocenten ligget omkring 1 svarende til 7–8000 ledige. Året før var niveauet i de samme måneder 12–13.000 ledige.

Industriens beskæftigelse var i gennemsnit i første halvår af 1970 3 pct. højere end i fjor. I juli var beskæftigelsen i industrien 2 pct. større end

året før. Det samlede antal ansatte var i denne måned 398.800 fordelt med 301.500 arbejdere og 97.300 funktionærer. Beskæftigelsesfremgangen har fortsat været kraftigst inden for jern- og metalindustrien og blandt plastvarefabrikker, ligesom der fortsat har været nedgang inden for tekstilindustrien. Beskæftigelsesindekset for juli var uændret i forhold til året før.

Ved sommertællingen i landbruget i juli 1970 opgjordes antallet af medhjælpere til 34.100, hvilket er en nedgang på 3900 i forhold til året før. De umiddelbart foregående års reduktioner i medhjælperantallet har været på 6100 og 8000 personer.

Det økonomiske Sekretariat anslog i august den samlede produktionsstigning til lidt under 6 pct. for første halvår, stort set svarende til væksten i produktionen i byerhvervene.

Forventningerne i industrien til juli kvartal var præget af optimisme. Grundlaget for optimismen syntes tillige i større udstrækning at være hentet på eksportmarkederne. Investeringsplanerne var ydermere ændret i opadgående retning.

Undersøgelsen for oktober kvartal viser, at forventningerne ikke helt er blevet indfriede, selv om der har været fortsat fremgang. Beskæftigelsen har været uforandret, og produktionen er steget noget mindre end forventet. Ordreindgangen fra eksportmarkederne har været mindre end antaget, og fra hjemmemarkedet har ordreindgangen været direkte faldende. Der var forventninger om en reduktion i både færdigvare- og råvarelagre, men disse har været svagt stigende. Derimod er investeringerne gået i vejret som ventet, og i 3. kvartal er langtidsplanerne for videre investeringer ændret i svagt opadgående retning.

For årets sidste kvartal venter industrien en fortsat stærk fremgang. Såvel produktion som beskæftigelse ventes at gå i vejret, ligesom forventningerne til ordreindgangen fra specielt eksportmarkederne er præget af optimisme. Både færdigvare- og råvarelagre ventes reduceret, og der stilles forventninger om øgede investeringer. Fremgangen ventes at blive særlig kraftig inden for tobaksindustrien, drikkevareindustri og i den grafiske industri, hvorimod der ventes nedgang inden for blandt andet sten-, ler- og glasindustri, træindustri og jern- og metalværker.

Ved udgangen af juni måned anførte 63 pct. af industrien, at den manglede arbejdskraft. Ved udgangen af 3. kvartal oplyste 53 pct. af virksomhederne fortsat at have mangel på arbejdskraft, og denne mangel gjaldt alle kategorier af arbejdskraft.

I Det økonomiske Sekretariats august-oversigt er der givet udtryk for, at den samlede efterspørgsel fortsat vil være forholdsvis kraftig med risiko for pres på arbejdsmarkedet. Det påregnes imidlertid, at der vil ske en ændring i efterspørgslens sammensætning, således at eksporten vil komme til at veje tungere til i afsætningsfremgangen. Viser denne udvikling sig

Konjunkturbarometer. Hele industrien

	Faktisk forløb i juli kvartal 1970 i forhold til april kvartal 1970			Forventet forløb i oktober kvartal 1970 i forhold til juli kvartal 1970		
	mindre	omtrent uændret	større	mindre	omtrent uændret	større
	pct.					
Produktion	16 (12)	59 (57)	25 (31)	14	51	35
Antal beskæftigede arbejdere, ultimo kvartalet	16 (7)	68 (75)	16 (18)	10	69	21
Ordreindgang fra hjemmemarked	28 (14)	51 (67)	21 (19)	19	58	23
Ordreindgang fra eksportmarked	20 (12)	54 (61)	26 (27)	11	60	29
Færdigvarelagre, ultimo kvartalet	23 (25)	52 (61)	25 (14)	23	61	16
Råvarelagre, ultimo kvartalet	15 (20)	66 (69)	19 (11)	23	60	17
Samlede løbende investeringer	9 (7)	71 (75)	20 (18)	9	74	17
Investeringsplaner, ændret i kvartalet	4 .	86 .	10 .	.	.	.

Anm.: Tallene i parantes angiver forventningerne for juli kvartal, således som de fremgik af forrige konjunkturbarometerundersøgelse.

at holde stik, vil det være ensbetydende med en vis forbedring af vare- og tjenestebalancen i årets sidste del. Underskuddet forventes reduceret noget i forhold til første halvår, blandt andet fordi der tillige forestår en betydelig vækst i afleveringen af nye skibe til udlandet.

P. M.

25. 10. 1970

POLITISK KRONIK

UDLANDET

Juli 1970

1. – Præsident Nixon udtaler, at når Sovjetunionen engagerer sig mere og mere på Ægyptens side, vil USA gøre, hvad der er nødvendigt for at hindre en forskydning af magtbalancen i Mellemøsten til ugunst for Israel, ikke for at sætte Israel i stand til at føre krig, men for at afskrække Israels naboer fra at angribe det. – 8. Israels generalstabschef Chaim Bar-Lev erklærer på en pressekonference, at der i et 30 km dybt og 50 km langt bælte på vestbredden af Suezkanalen mellem Ismaila, Suez og Cairo er bragt et dusin raketbatterier af typen SAM-2 og 2 SAM-3 raketbatterier i stilling. SAM-3 raketterne betjenes udelukkende af sovjetisk personel, og sovjetiske rådgivere er i virksomhed ved SAM-2 raketterne. – 12. Den amerikanske understatssekretær i udenrigsministeriet Joseph Sisco giver udtryk for den opfattelse, at det voksende sovjetiske engagement i Mellemøsten er en ny kvalitativ faktor i situationen. Indsatsen af ca. 10.000 mand russisk personel og stationeringen af de mest moderne luftværnsraketter i Ægypten har forskudt den hidtidige magtbalance i dette område. Desuden er Sovjetunionen i færd med at udruste FAR med amfibiefartøjer. Sisco bekræfter, at USA vil gøre alt, hvad der er nødvendigt for at forhindre en forskydning af ligevægten til ugunst for Israel. – 13. Israels udenrigsminister Abba Eban foreslår i parlamentet i Jerusalem, at Israel og FAR optager indledende samtaler uden betingelser om en fredsløsning. – 17. Præsident Nasser afslutter et 19 dages besøg i Sovjetunionen, hvor han har fået løfte om fortsat militær og økonomisk hjælp. De to lande er enige om at arbejde for en politisk løsning i Mellemøsten på grundlag af israelsk tilbagetrækning fra al arabisk territorium, som det har okkuperet siden 6 dages krigen i juni 1967: Sinai halvøen, Gazastriben, det østlige Jerusalem, vestbredden af Jordan og Golan bjergene. – 20. Præsident Nixon udtaler, at både USA og Sovjetunionen vil undgå en konfrontation i Mellemøsten, men strømmen af sovjetiske våben til Ægypten giver anledning til bekymring. – 21. Pravda forsikrer, at Sovjetunionen respekterer Israels ret til en sikker eksistens og benægter, at der er stationeret sovjetisk raketmandskab ved Suezkanalen. – 23. Præsident Nasser meddeler, at FAR har accepteret de amerikanske forslag om fredsforhandlinger med Israel. (Den amerikanske udenrigsminister William P. Rogers oplyste 25/6, at USA havde taget et nyt politisk initiativ i Mellemøsten med det formål at opmuntre de arabiske lande og Israel til at standse skydningen og begynde at forhandle under FN-mægleren Gunnar Jarrings auspicier og i overensstemmelse med sikkerhedsrådets resolution af 22/11 1967). Den amerikanske regering offentliggør en skrivelse af 19/7 fra udenrigsminister Rogers til den ægyptiske udenrigsminister Mahmoud Riad med det væsentlige indhold af de amerikanske forslag. Herefter skal såvel FAR som Israel og Jordan principielt erklære sig villige til at opfylde FN-sikkerhedsrådets resolution af november 1967 og indgå en våbenhvile på mindst 3 måneder. I dette tidsrum skal der under ledelse af FN's befuldmægtigede for Mellemøsten Gunnar Jarring forhandles om en retfærdig og varig fred på grundlag

af gensidig anerkendelse af suverænitet og israelsk tilbagetrækning fra de besatte arabiske områder. – 25. Centralkomiteen for de palæstinensiske partisanorganisationer i Amman afviser den amerikanske fredsplan og erklærer, at partisanorganisationerne ikke ville respektere en våbenstilstand. – 26. Jordans regering meddeler, at den accepterer den amerikanske fredsplan. Damaskus radio gentager Syriens absolutte og uforanderlige afvisning af sikkerhedsrådets resolution og alle løsninger baseret herpå. – 30. Præsident Nixon tager på en pressekonference stilling til Israels frygt for, at en våbenstilstand af modparten vil blive benyttet til at udbygge de militære positioner ved våbenstilstandlinien. Nixon bekræfter i denne forbindelse den amerikanske regerings forpligtelse til at opretholde magtbalancen i Mellemøsten og giver udtryk for den opfattelse, at Israel kan acceptere våbenstilstanden og forhandlingerne uden at behøve at frygte, at dets egen position i dette tidsrum skal blive bragt i fare. – 31. – Premierminister Golda Meïr erklærer, at hun har besluttet at acceptere den amerikanske fredsplan under hensyn til den amerikanske præsidents appeller og med opretholdelse af de principielle politiske beslutninger og hidtidige erklæringer. Den syriske regering meddeler, at den afviser den amerikanske fredsplan, det samme gør Irak.

1. – Den amerikanske regering underretter FN's sikkerhedsråd om, at alle amerikanske landkamptropper er trukket tilbage fra Cambodia. USA vil dog med Cambodias samtykke fortsat sætte fly ind mod nordvietnamesiske tropper.

5. – Ved valget af Cyperns parlaments græsk-cypriotiske afdelings 35 medlemmer får det moderate Forenede Parti under Glafkos Clerides 15 mandater og den moderat-konservative Progressive Front 7 mandater, medens det kommunistiske parti, Akel, der kun har opstillet 9 kandidater, får valgt alle 9 (+ 4). Dr. Evdokas' Enosis (forening med Grækenland) parti får ingen mandater. Den tyrkisk-cypriotiske afdelings 15 medlemmer er alle tilhængere af den moderate Rauf Denktash med tyrkisk-cypriotisk autonomi som vigtigste programpunkt.

Ved præsidentvalget i Mexico sejrer Luis Echeverria Alvarez, Det revolutionære institutionsparti, som uden afbrydelse har haft magten i Mexico i 40 år, overlegent over Efrain Gonzales Morfin, Det nationale aktionsparti, på et program, hvis formål er at sikre, at det økonomiske fremskridt ikke alene kommer byerne til gode, men også de forsømte landbrugsområder, der endnu har halvdelen af den samlede befolkning på ca. 50 millioner. Echeverria, der efterfølger Gustavo Diaz Ordaz for en 6 års periode, var indenrigsminister under de blodige studenteruroligheder omkring de olympiske lege i 1968.

6. – Den italienske regering under ledelse af Mariano Rumor (se 3/3) træder tilbage dagen før en varslet 24 timers generalstrejke for at tvinge regeringen til at sætte fart i det lovede sociale reformprogram. Efter regeringens demission afblæses generalstrejken indtil videre. I regeringen er der opstået en stærk modsætning mellem socialdemokraterne og socialisterne, idet socialisterne kræver ret til samarbejde med kommunisterne i regionsregeringerne i de tilfælde, hvor de to partier tilsammen har flertallet, hvilket socialdemokraterne finder uforeneligt med, at socialisterne på nationalt plan er med i koalitionsregeringen. – 11. Præsident Saragat anmoder formanden for den kristelig-demokratiske gruppe i deputeretkammeret, Giulio Andreotti, om at danne centrum-venstre regering af 4 partier. – 23. Andreotti opgiver på grund af modstand fra socialdemokraterne, der får støtte fra højre fløj i det kristelig-demokratiske parti. – 26. Præsident Saragat overdrager finansminister Emilio Colombo at danne ny regering, denne gang formelt uden klausul om, hvor mange partier den skal omfatte.

7. – I Bukarest underskrives en traktat mellem Rumænien og Sovjetunionen om venskab, samarbejde og gensidig hjælp. Den afløser en traktat af 1948, der udløb i 1968, og løber i 20 år.

8. – Det czekoslovakiske forbundsparlament vedtager enstemmigt efter indstilling fra Den nationale Fronts centralkomité at fratage Alexander Dubček (se 23/6) hans post som medlem af forsamlingen. Det meddeles samtidig, at fhv. ministerpræsident Oldrich Černik, der kort i forvejen er suspenderet som medlem af det kommunistiske parti, sammen med 4 andre deputerede har fået tilladelse til at udtræde af parlamentet.

10. Islands statsminister, den 62-årige Bjarni Benediktsson (selvstændighedspartiet) indebrænder i regeringens sommerbolig på Thingvellir. Sammen med ham omkommer hans hustru og en 4-årig dattersøn. Præsident Eldjarn udnævner justits- og industriminister Johan Hafstein til statsminister ad interim, indtil en ny regering kan dannes.

Jordans ministerpræsident Abdel Moneim Rifai og formanden for Det palæstinensiske nationalråd Yassir Arafat underskriver i Amman en overenskomst om endelig bilæggelse af stridighederne mellem de jordanske myndigheder og partisanerne og om regulering af forholdet mellem de to parter. Jordan forpligter sig til ikke at gøre noget, der skader partisanernes interesser. På den anden side pålægges der partisanerne visse forpligtelser! De må ikke bære våben offentligt, og der må ikke anvendes skarp ammunition ved uddannelsen, tunge våben, ammunition og sprængstoffer må ikke opbevares i befolkede egne, og partisanerne må ikke oprette støttepunkter i byerne. Begge parter erklærer, at befrielsen af hele det palæstinensiske territorium er deres mål.

13. – Ahti Karjalainen, centerpartiet (se 6.–7/6) danner ny finsk regering med deltagelse af samtlige partier undtagen samlingspartiet (kons.), det lille Kristeligt Forbund og landsbygdpartiet. Det sidste havde centerpartiet krævet repræsenteret i regeringen for selv at gå med, men folkedemokraterne går imod, og centerpartiets partiråd vedtager 10/7 med 80 stemmer mod 42 desuagtet at gå ind i koalitionsregeringen, der kommer til at bestå af 9 ikke-socialister (4 centerp., 2 svensk folkep., 1 liberal folkep. og 2, der ikke formelt repræsenterer noget parti, men har tilknytning til henholdsvis centerp. og liberal folkep.) og 8 socialister, nemlig 5 soc.dem. og 4 folkedem. Karjalainens regering, der afløser Teuvo Auras ekspeditionsregering (se 5/5) får flg. sammensætning: Veikko Heile (soc.dem.) vicestatsminister og arbejdsminister, Väinö Leskinen (soc.dem.) udenrigsminster, Erkki Tuominen (folkedem.) justitsminister, Artturi Jämsen (centerp.) indenrigsminster, Kristian Gestrin (sv. folkep.) forsvarsminister, C. O. Tallgren (sv. folkep.) finansminister, Valto Käkelä (soc.dem.) vicefinansminister, Jaakko Itälä (tilknyttet lib. folkep.) undervisningsminister, fru Meeri Kalavainen (centerp.) viceundervisningsminister, Nestori Kaasalainen (centerp.) landbrugsminister, Veikko Saarto (folkedem.) kommunikationsminister og minister for offentlige arbejder, Arne Berner (lib. folkep.) minister for handel og industri, Kalervo Haapasalo (soc.dem.) vicehandels- og industriminister, fru Anna-Liisa Tiekso (folkedem.) socialminister, fru Katri Helena Eskelinen (centerp.) vicesocialminister og Olavi Mattila (tilknyttet centerp.) minister for udenrigshandel. Mattilas udnævnelse vil først træde i kraft til efteråret, idet antallet af ministre ved lov er begrænset til 16, hvorfor der kræves en lovændring, før der kan udnævnes 17 ministre. Tre af de 17 ministre er kvinder, og 10 af den nye regerings medlemmer har ikke tidligere været ministre.

17.–20. – Under et besøg i Moskva underskriver præsident Kekkonen en protokol, hvorefter traktaten mellem Finland og Sovjetunionen om venskab, samarbejde og gensidig hjælp forlænges til 1990.

19. – Den græske udenrigsminister Panayotis Pipinelis afgår ved døden. Ministerpræsident Georgis Papadopoulos overtager indtil videre udenrigsministerposten. Karrierediplomaten Christian Xanthopoulos Palamas, indtil for et års tid siden ambassadør i Washington, bliver viceudenrigsminister.

20. Den nye engelske finansminister Iain Macleod (se 18/6) afgår ved døden, 56 år gammel. Hans efterfølger bliver 25/7 den 49-årige Anthony Barber, hidtil kansler for hertugdømmet Lancaster og ansvarlig for forhandlingerne med EEC. Barbers post besættes 28/7 med den hidtidige minister for teknologi, den 46-årige Geoffrey Rippon, medens John Davies, tidligere generaldirektør for det britiske industriforbund og nyvalgt medlem af underhuset, bliver minister for teknologi. – 31. Premierminister Heath har udnævnt minister for Wales Peter Thomas til formand for den konservative partiorganisation i stedet for Anthony Barber.

Udenrigsminister Sir Alec Douglas-Home udtaler i underhuset, at genoptagelsen af våbenleverancer til Sydafrika vil blive taget under overvejelse. Leverancerne vil dog blive begrænset til våben til maritimt forsvar med direkte sigte på sikringen af forbindelserne til søs, og den endelige afgørelse vil blive udskudt, indtil alle Commonwealth-landes syn på spørgsmålet foreligger.

23. – Sultanen af Kedah Abdul Halim Mu'azzam Shah vælges af sultankonferencen til Malaysias statsoverhoved (Yang dipertuan Agong) for 5 år fra 21/9, da han afløser sultanen af Trengganu, Ismail Naziruddinn Shah. Det nye statsoverhoved er en nevø af Malaysias premierminister Tunku Abdul Rahman.

Herskeren over Muscat og Oman (ved den persiske havbugt) sultan Said bin Taimur, der har regeret sultanatet på middelalderlig vis isoleret fra omverdenen, afsættes af sin søn, den 29-årige Qabas bin Said, som støttes af andre medlemmer af den kongelige familie og de væbnede styrker. Den nye sultan erklærer 26/7 i en proklamation, at han med voksende sorg og vrede har set sin fader ude af stand til at udnytte landets naturrigdomme (olie) til gavn for folket. Han lover at oprette en moderne og stærk regering så hurtigt som muligt. – 29. Den britiske regering anerkender formelt den nye sultan. Storbritannien har i 150 år haft traktatlige forbindelser med Muscat og Oman, og de væbnede styrker er uddannet af britiske officerer.

Det britiske parlament har vedtaget en lov, der giver Fiji uafhængighed. Uafhængighedsdatoen er fastsat til 10/10 1970. Fiji bliver medlem af det britiske Commonwealth.

26. – I Moskva begynder afsluttende forhandlinger mellem udenrigsministrene Andrej Gromyko, Sovjetunionen, og Walter Scheel, Forbundsrepublikken Tyskland, om en traktat om afkald på anvendelse af magt mellem de to stater. Forhandlinger om en sådan traktat havde fundet sted siden begyndelsen af året mellem Gromyko og statssekretær Egon Bahr. Disse forhandlinger afsluttedes 22/5, og resultatet var af Bahr refereret i et notat i 10 punkter. Notatet var hemmeligt, men blev offentliggjort af Springer-pressen. 7/6 havde forbundsregeringen offentliggjort retningslinierne for de afsluttende forhandlinger. Heri blev det fastslået, at en traktat om afkald på magtanvendelse ikke ville blive sat i kraft, så længe der ikke var opnået en sikring af den nære forbindelse mellem forbundsrepublikken og Vestberlin og af adgangen til Vestberlin. Endvidere fastslog forbundsregeringen, at tyskernes ret til selvbestemmelse ikke berørtes af traktaten, og at den betragtede udviklingen af normale forbindelser til alle lande i Warszavapagten, inklusive DDR, som en enhed.

27. – Dr. Antonio de Oliveira Salazar, Portugals premierminister fra 1932 til 1968, da han afløstes af Marcelo Caetano

(se 26/9 1968) afgår ved døden i en alder af 81 år.

Fra Delhi meddeles, at den tidligere viceministerpræsident Morarji Desai (se 2/11 1969) har opgivet forsøg på at danne en parlamentarisk alliance mod premierminister Ghandi af det hindu-nationalistiske Jan Sangh, højrepartiet Swatantra og kongrespartiets opposition. – 29. Det indiske underhus forkaster en mistillidsdagsorden til fru Ghandi med 241 stemmer mod 134. For dagsordenen stemmer foruden højrepartierne også de maoistiske kommunister.

30. – Brigadegeneral Andrew Juxon-Smith, der i 1967 i spidsen for en militær junta tog magten i Sierra Leone, dømmes til døden for højforræderi. Militærregeringen styrtedes efter 13 måneders forløb i april 1968, da en civil regering under Siaka Stevens kom til magten.

August 1970

1. – En talsmand for den irakiske regering meddeler, at Irak betragter en række arabiske staters antagelse af den amerikanske fredsplan for Mellemøsten (se 1/7) som et brud på fælles beslutninger og derfor ikke vil sende repræsentanter til en planlagt konference i Tripoli i Libyen, hvor spørgsmål, der har forbindelse med Rogersplanen, skal drøftes. Det samme standpunkt indtager Algeriet. Konferencen i Tripoli åbner 5/8 og slutter den følgende dag. Foruden FAR og Jordan deltager Syrien, Libyen og Libanon. – 18. Formanden for det palæstinensiske nationalråd og leder af Al Fatah, Yassir Arafat, udtaler efter samtaler i Bagdad, at han har kunnet sikre den palæstinensiske revolution beskyttelse mod de kontrarevolutionære kræfter, der tilstræber at likvidere modstandsbevægelsen. Radio Bagdad meddeler, at regeringen over for Arafat har bekræftet sin beslutning om at stille de 12.000 irakiske soldater i Jordan til rådighed for partisanerne.

3. – Den indiske regering giver meddelelse om, at den har optaget konsulære forbindelser med DDR. Udenrigsministeriet i Bonn erklærer, at den indiske regering kender forbundsrepublikkens opfattelse: at et sådant skridt på nuværende tidspunkt er til skade for forbundsregeringens bestræbelser for indre tysk afspænding.

4. – Premierminister Golda Meïr udtaler i Knesset, at USA formelt er blevet underrettet om, at Israel accepterer den amerikanske fredsplan (se 1/7). I betragtning af de amerikanske forsikringer, Israel har modtaget, har det erklæret sig rede til 3 måneders våbenhvile på den ægyptiske front, og det er rede til at trække sine tropper tilbage til sikre, anerkendte og aftalte grænser, men kun efter bindende fredsaftaler med de arabiske naboer. Knesset godkender regeringens beslutning med 66 stemmer mod 28, 9 undlader at stemme. Den israelske regerings beslutning medfører, at de 6 ministre fra Gahalgruppen (en sammenslutning af Menahem Begin's Herut (frihedspartiet) og de liberale partier, og som har 26 medlemmer i Knesset) træder tilbage, efter at Gahal's centralkomité med 117 stemmer mod 112 har forkastet at støtte regeringens beslutning. – 7. I Washington meddeles, at FAR og Israel er gået med til at sætte 90 dages våbenhvilen i kraft med øjeblikkelig virkning. Uanset at meddelelsen kun taler om den ægyptiske front, skal den ifølge det amerikanske udenrigsministerium også gælde for fronten mellem Israel og Jordan. – 13. Forsvarsminister Moise Dayan giver Knesset oplysninger om enkeltheder vedrørende våbenstilstanden mellem Israel og FAR. Herefter forpligter begge parter sig til under våbenhvilen at opretholde status quo i en bredde af 50 km

på begge sider af våbenstilstandslinien. Nye militære installationer i dette område er forbudt. Begge parter har ret til uhindret at sende opklaringsfly indtil 10 km fra våbenstilstandslinien. Samme dag protesterer Israel i en note til FN's våbenstilstandsovervågningskommission i Mellemøsten (UNTSO) mod krænkelse af våbenstilstanden fra ægyptisk side ved at flytte SAM-raketter nærmere til Suezkanalen. – 24. begynder de egentlige forhandlinger mellem FN's særlige befuldmægtigede i Mellemøsten Gunnar Jarring og repræsentanter for Israel, FAR og Jordan, men på dette tidspunkt har Israel fremlagt en række klager over krænkelse af våbenstilstandsaftalen for UNTSO. – 30. Premierminister Golda Meïr erklærer i det amerikanske fjernsyn, at der straks efter våbenstilstandens ikrafttræden var opstået en misforståelse mellem Israel og USA, men at den amerikanske regering nu har fået afgørende beviser for flytningen af raketbatterier. Hun føjer til, at USA har pligt til at overvåge, at våbenstilstandsbetingelserne overholdes.

6. – Den 50-årige Emilio Colombo (se 6/7), der som 33-årig blev landbrugsminister og siden har været medlem af alle italienske regeringer, sidst i en årrække som finansminister, danner regering, den 32. i Italien efter fascismens fald. Den består ligesom den foregående under Mariano Rumor af kristelige demokrater (16), socialister (6), socialdemokrater (PSU) (4) og republikanere (1). De fleste af ministrene i Rumors regering fortsætter og på de samme poster, således Francesco de Martino (soc.) som viceministerpræsident, Aldo Moro (kr. dem.) som udenrigsminister, Orenzo Reale (rep.) som justitsminister, Franco Restivo (kr. dem.) som indenrigsminister, Mario Tamassi (soc.dem.) som forsvarminister, Lorenzo Natali (kr. dem.) som landbrugsminister og Carlo Donat-Cattin (kr. dem.) som arbejdsminister. Colombo efterfølges som finansminister af Mario Ferrari-Aggradi (kr. dem.). Regeringens program godkendes 12/8 af deputeretkammeret med 348 stemmer mod 281 og 13/8 af senatet med 174 stemmer mod 113.

7. – Udenrigsministrene Gromyko og Walter Scheel (se 26/7) paraferer en traktat mellem Forbundsrepublikken Tyskland og USSR, i hvilken de to stater giver afkald på anvendelse af magt eller trusler derom såvel indbyrdes som i spørgsmål om Europas sikkerhed og international sikkerhed, og forpligter sig til at respektere alle europæiske staters integritet og at betragte deres grænser som ukrænkelige. Samtidig udveksles paraferede papirer med punkterne 5–10 i Bahr-notatet (se 26/7), som ikke er afgjort ved traktaten. I noter til de tre vestmagter erklærer forbundsregeringen, at spørgsmålet om de fire magters rettigheder og forpligtelser med hensyn til Tyskland og Berlin efter begge traktatmagters opfattelse ikke berøres af traktaten. – 9. I Østberlin meddeles, at DDR's statschef Walter Ulbricht i et budskab til statsoverhovederne i alle alliancefri lande og alle NATO-lande gør opmærksom på den principielt forandrede situation i den europæiske politik og foreslår at optage normale forbindelser med DDR. – 12. Traktaten underskrives i Moskva af forbundskansler Willy Brandt og udenrigsminister Walter Scheel for forbundsrepublikken og af ministerpræsident Kosygin og udenrigsminister Gromyko for Sovjetunionen. – 14. DDR's ministerråd udsender en erklæring, hvori det hilser traktaten og særlig fremhæver, at forbundsregeringen for første gang har indgået en folkeretlig bindende forpligtelse til at respektere alle europæiske staters integritet og dermed også staten DDR's.

9. – De palæstinensiske partisanorganisationers centralkomité offentliggør i Amman en erklæring, der opfordrer til at gøre Mellemøsten til et andet Vietnam. – 27.–28. I en tale i det palæstinensiske nationalråd i Amman fordømmer formanden, Yassir Arafat, alle forsøg på at løse krisen i Mellemøsten med fredelige midler. I

resolutioner opfordrer nationalrådet til at forhindre en fortsættelse af forhandlingerne med fjenden, og de arabiske regeringer opfordres til at tilbagekalde deres accept af den amerikanske fredsplan. Videre kræves, at alle partisaner i FAR og Syrien skal overføres til Jordan. – 29. Kong Hussein af Jordan erklærer i en tale i radio og TV, at ethvert forsøg på at udhule grundlaget for den nationale enhed vil blive imødegået med egnede midler. Han tager hermed stilling til en række voldshandlinger og episoder i Amman de foregående dage mellem tilhængere af nogle partisanorganisationer og sikkerhedsstyrker. Han tilføjer, at det er beklageligt i modstandsbevægelsens aviser at kunne læse, at de forbereder sig på at gøre front mod statens autoritet. De palæstinensiske partisanorganisationers centralkomité fordømmer urostifterne. I de følgende to dage kommer det i flere tilfælde til skyderier. Al Fatahs chef Arafat appellerer til regeringerne i de andre arabiske lande om at intervenere i Jordan for at standse visse elementer i Jordans regering, der anstifter blodbad og massakrer for at likvidere partisanbevægelsen.

Sultan Qabas bin Said (se 23/7) meddeler, at Muscat og Oman fremtidig vil bære navnet Sultanatet Oman, og at han har udnævnt sin onkel Said Tariq bin Taimur til premierminister.

10. – Efter at den politiske terroristorganisation Los Tupamaros har dræbt den amerikanske sikkerhedsekspert og rådgiver for Uruguays politi Daniel Mitrione, som de holdt fanget som gidsel sammen med en anden amerikaner, landbrugseksperten dr. Claude Fly, og den brasilianske diplomat Aloysio Dias Gomide, vedtager kongressen i Montevideo at suspendere de forfatningsmæssige borger- og frihedsrettigheder og give præsident Jorge Pacheco Areco diktatoriske beføjelser i 20 dage. Pacheco har nægtet at forhandle med kidnapperne og afslået deres krav om løsladelse af alle politiske fanger i Uruguay, hvilket har foranlediget den brasilianske regering til at minde om, at det er en stats pligt at beskytte fremmede diplomater. Under en razzia 7/8 har politiet bl. a. anholdt Raul Sendic, der anses for at være en af de førende af terroristerne. – 21. Det meddelels, at Uruguay er gået med til, at andre regeringer eller interesserede parter kan forhandle med bortførerne om løsladelse af udenlandske embedsmænd, der holdes som gidsler.

11. – Efter et møde i den nordirske regering udsendes en erklæring, hvori det hedder, at alle regeringens medlemmer er enige med premierminister Chichester-Clark og fortsat vil støtte hans reformprogram. Udtalelsen er et svar til fhv. indenrigsminister William Craig, der den foregående dag har udtalt, at måske 3 medlemmer af kabinettet er enig med Craig i hans opposition mod regeringen. – 21. 6 medlemmer af det nordirske underhus og en senator danner et nyt parti, Det socialdemokratiske Arbejderparti. Lederen af den nye gruppe er Gerard Fitt, der både er medlem af parlamentet i Westminster og af det nordirske parlament, hvor han har repræsenteret det republikanske arbejderparti. Af de øvrige 5 underhusmedlemmer har 1 repræsenteret nationalisterne, 1 det nordiske arbejderparti og 3 var uafhængige. Partiet står til venstre for centrum og er tilhænger af Irlands forening på fredelig vis og med den nordirske befolknings samtykke. Herefter er partistillingen i underhuset, bortset fra formanden: unionister 28, uafh. unionister 7, protestantiske unionister 2, det soc.dem. arbejderparti 6, nationalister 4, det nordiske arbejderparti 1, det republikanske arbejderparti 1, uafh. 1. Desuden er 1 plads for tiden ubesat.

14. I den norske regering afløses Helge Seip som arbejds- og kommunalminister af formand i trygderetten Helge Rognlien og landbrugsminister Bjarne Lyngstad af gårdejer Halvard Eika (se 2.–4/5). Alle de nævnte repræsenterer venstre.

17. – Til præsident efter Charles Helou,

hvis 6 års valgperiode udløber 23/9, vælger Libanons parlament i tredje runde den 60-årige økonomiminister Soliman Frangié med 50 stemmer, medens centralbankdirektør Elias Sarkis får 49 stemmer. Frangié var udpeget af centrumsblokken, Sarkis af Nahjist-gruppen, der støtter fhv. præsident Fuad Chebabs politik.

22. – Haitis lovgivende forsamling suspenderer en række bestemmelser i forfatningen og giver præsident François Devallier fuldmagt i 8 måneder til at sikre landets forsvar og hæve dets økonomiske niveau.

30. – Malaysias premierminister gennem de sidste 15 år, Tunku Abdul Rahman, meddeler, at han træder tilbage 21/9 samtidig med, at Malaysias ny statsoverhoved tiltræder (se 23/7), og at han vil anbefale, at hans efterfølger bliver den nuværende vicepremierminister Tun Abdul Razak, der siden raceurolighederne i maj 1969 har stået i spidsen for National Operations Council og været landets faktiske leder (se 10/5 1959). Tunku Abdul Rahman bebuder, at forbudet mod politisk virksomhed straks vil blive ophævet, og at både forbundsparlamentet og enkeltstatsparlamenterne vil genoptage deres virksomhed.

31. – Den 64-årige fhv. højesteretsdommer Edward Akufo-Addo vælges til Ghanas præsident for en 4 års periode. Af valgforsamlingens 164 stemmer får han 123, medens 35 falder på hans eneste modkandidat dr. Isaac Asafu Adiaye. Akufo-Addo, der er en nær ven af premierminister Busia (se 29/8 1969) var medstifter af United Gold Coast Congress, der i årene efter 2. verdenskrig kæmpede for Ghanas (da Guldkystens) uafhængighed. Den senere præsident Nkrumah var UGCC's generalsekretær, men efter at Ghana havde opnået uafhængighed, optrådte Akufo-Addo som en af Nkrumahs kritikere.

September 1970

1. – Under de fortsatte kampe i Amman mellem hæren og partisanerne (se 9/8) bliver der skudt på kong Hussein, da han med eskorte er på vej til lufthavnen. Den irakiske regering meddeler i en note, at den vil tage de nødvendige forholdsregler for at beskytte partisanerne i Jordan og ikke uvirksom vil se Jordan likvidere den palæstinensiske modstandsbevægelse. – 2. I Syrien erklærer det regerende Baath parti, at alle Syriens magtmidler står til partisanernes rådighed. Jordans regering erklærer, at Iraks note ikke kan accepteres. – 3. Kong Hussein meddeler, at regeringen har fået alle nødvendige fuldmagter for at opretholde ro og orden i landet. Kampene fortsætter de følgende dage trods gentagne våbenstilstandsoverenskomster, og 9/9 overdrager kong Hussein vidtgående magtbeføjelser til generalstabschefen Mashour Haditha, der samme dag giver ordre til øjeblikkelig indstilling af skydningen, men kampene fortsætter. – 14. Det meddeles, at partisanerne kontrollerer Jordans næststørste by Irbid i det nordlige Jordan. – 16. Kong Hussein indsætter en militærregering under ledelse af general Mohammed Daoud. Til ny øverstbefalende for de væbnede styrker udnævnes feltmarskal Habis al-Majali. Den nye regerings første handling er at beordre partisanbevægelsens kommandostyrker til at nedlægge våbnene og aflevere dem til de centrale partisanorganer. Svaret er en opfordring til en landsomfattende arbejdsnedlæggelse for at tvinge den nye regering bort. Al Fatah lederen Yassir Arafat overtager posten som øverstkommanderende over alle partisanstyrker med den kommanderende for den palæstinensiske befrielseshær, brigadegeneral Abdul Razzak Yahya, som stabschef. Forinden sin til-

bagetræden har den hidtidige premierminister Rifai, der trådte til efter junikrisen (se 10/6) sluttet overenskomst med partisanledelsen. Den nye regering lover at holde aftalen, men Yassir Arafat giver i en appel til alle arabiske stater om støtte udtryk for forbavselse over, at militæret har overtaget magten så kort tid efter, at overenskomsten var sluttet, og ser deri en plan om at slå partisanbevægelsen ned. Efter militærets magtovertagelse følger 11 dages borgerkrig i Jordan. Panserstyrker fra Syrien går over grænsen. Kong Hussein appellerer 21/9 til de fire stormagter om at gribe ind heroverfor, den 6. amerikanske flåde samles i det østlige Middelhav, og amerikanske faldskærmstropper gøres klar til at medvirke ved en eventuel evakuering af amerikanske statsborgere i Jordan. 22/9 ankommer Sudans præsident, general Jaafar al-Nimeiry til Amman for at forsøge at mægle, og 25/9 proklamerer han i Amman radio med tilslutning af kong Hussein og på Arafats vegne øjeblikkelig indstilling af fjendtlighederne. 26/9 dannes ny, delvis civil regering under Ahmed Toukan, der var vicepremierminister i Rifais ministerium, men med militære på de vigtigste poster. 27/9 meddeles fra topmøde af de arabiske stater i Cairo, hvor også kong Hussein og Yassir Arafat er kommet til stede, at der er underskrevet en overenskomst om afslutning af krisen.

Ved åbningen af OAU-landenes topkonference i Addis Abeba meddeler kejser Haile Selassie, at der er opnået fuld forsoning mellem på den ene side Nigeria og på den anden side Tanzania, Zambia, Elfenbenskysten og Gabon, som havde anerkendt oberst Ojukwus regering i Biafra, hvilket bevirkede, at Nigeria afbrød forbindelsen med de fire lande.

2. – Israels vicepremierminister Yigal Allon erklærer, at Israel også i fremtiden kræver kontrollen over visse besatte områder, og nævner en række lokaliteter. – 3. Det amerikanske udenrigsministerium bekræfter, at Ægypten har krænket våbenstilstandsbetingelserne (se 4/8). Det tilføjes, at spørgsmålet vil blive drøftet med Sovjetunionen og FAR. – 6. Efter 10 klager til UNTSO over ægyptiske krænkelser af våbenstilstandsbetingelserne meddeler Israels regering, at den suspenderer sin deltagelse i forhandlingerne om en fredelig løsning af Mellemøstenkonflikten, indtil de raketbatterier, der siden våbenstilstandens ikrafttræden er flyttet frem til Suezkanalen, rykkes tilbage. – 11. Den israelske regering protesterer for 13. gang siden våbenstilstandens ikrafttræden mod ægyptisk krænkelse af våbenstilstandsbetingelserne: for første gang er sovjetiske SAM-3 raketbatterier, der udelukkende betjenes af sovjetisk mandskab, blevet rykket frem mod våbenstilstandslinien. – 18. Under premierminister Golda Meïrs besøg i Washington lover præsident Nixon Israel forøget militær og økonomisk hjælp. Golda Meïr fremfører over for præsidenten det synspunkt, at USA ikke har optrådt tilstrækkelig kraftigt over for FAR's og Sovjetunionens krænkelser af våbenstilstandsbetingelserne. Nixon opfordrer Israel til at genoptage fredsforhandlingerne i FN, medens USA prøver at overtale FAR og Sovjetunionen til at råde bod på deres krænkelser af våbenstilstandsbetingelserne. – 20. Golda Meïr udtaler i det amerikanske fjernsyn, at hvis Ægypten fortsætter med at rykke raketstillinger frem i våbenstilstandszonen, kan der udvikle sig en sådan situation, at Israel slår til mod installationerne for at komme angreb fra Ægypten i forkøbet. Det samme kunne blive nødvendigt, hvis USA svigtede Israel med hensyn til militær og økonomisk hjælp.

Det indiske underhus vedtager med 339 stemmer mod 154, dvs. 10 stemmer mere end den nødvendige 2/3 majoritet, en forfatningsændring, der afskaffer de apanager og særlige privilegier, som de tidligere regerende fyrster fik i 1947 ved Indiens uafhængighed for at lade deres stater gå op i Den indiske Union. Lovforslaget går videre til overhuset, hvor det forkastes 5/9, idet kun en stemme skiller det fra vedtagelse med 2/3 majoritet. Et kabinetsmøde

beslutter, at premierminister Ghandi skal anbefale præsidenten at gøre brug af sine særlige beføjelser til at fratage fyrsterne deres anerkendelse. Præsident Giri følger rådet og udsteder 7/9 et dekret af det ønskede indhold. Fyrsternes leder, maharajaen af Bikaner, dr. Karni Singh, truer med at indbringe spørgsmålet for højesteret.

4. – Ved præsidentvalget i Chile får Folkefrontens kandidat, marxisten Salvador Allende Gossens, 36,3 pct. af de afgivne stemmer, den konservative ekspræsident Jorge Alessandri Rodriguez 34,9 pct. og den venstreorienterede Radomiro Tomic Romero, der støttes af de kristelige demokrater, den nuværende præsident Eduardo Frei's parti, 27,8 pct. Da ingen af kandidaterne har opnået absolut flertal, bliver det kongressen, der som valgforsamling skal vælge mellem de to kandidater, der har opnået flest stemmer, og det er fast praksis, at den vælger den af de to, der har fået flest stemmer. I kongressen er de kristelige demokrater, der ved valget 2/3 mistede den absolutte majoritet, det største enkelte parti med 75 mandater, medens de 4 partier, der er samlet i Folkefronten, kan mønstre 80 af i alt 200 mandater. Alessandri kan regne med støtte fra de resterende 45, hvoraf 37 tilhører det nationale parti og de øvrige 8 er radikale eller uafhængige. – 7. De kristelige demokrater meddeler, at de vil støtte Allende på den betingelse, at han vil opretholde et demokratisk regime og respektere valgsystemet. – 9. Alessandri meddeler, at han er villig til at modtage valg af kongressen, men at han, hvis han bliver valgt, straks vil træde tilbage, for at der kan blive afholdt nyt præsidentvalg. For at standse kapitalflugt indfører præsident Frei skat på køb af fremmed valuta. – 14. Allende erklærer, at uroen efter hans valgsucces er absolut ubegrundet. Hærens øverstkommanderende, general René Schneider har gentagne gange erklæret, at de væbnede styrker vil respektere den afgørelse, kongressen måtte træffe.

Meddelelse om, at verdenskirkerådet har besluttet at give 200.000 dollars til antiracistiske organisationer, herunder-afrikanske guerillagrupper, fremkalder chokerede protester fra de politiske og kirkelige ledere i Sydafrika.

6. – Ved valget i Madagascar vinder præsident Philibert Tsirananas socialdemokratiske parti (PSD) en overvældende sejr, idet det ligesom i den gamle nationalforsamling får 104 af i alt 107 mandater. Venstreoppositionen Kongressen for Uafhængighed (AKFM) bevarer sine 3 mandater, alle i hovedstaden Tananarive, hvor valget foregår som forholdstalsvalg, medens i resten af landet det parti, der i en valgkreds får mindst 55 pct. af de afgivne stemmer, får alle kredsens mandater. Ved kommunalvalget i december 1969 besatte AKFM 40 pladser i byrådet i Tananarive, medens PSD kun fik 17.

Inden for få timer kaprer arabiske luftpirater tilhørende den yderliggående partisanorganisation PFLP (Folkefronten for Palæstinas Befrielse), hvis leder er dr. George Habash, 2 amerikanske og 1 schweizisk passagerfly. Et forsøg på at kapre et israelsk fly over Englands østkyst mislykkes, under kampen om flyet dræbes den ene af de to pirater, den anden, den unge kvindelige partisan Leila Khaled, overmandes og overgives til politiet, efter at flyet er landet i Heathrow ved London. Det ene amerikanske og det schweiziske fly tvinges til at lande på en ørkenflyveplads nord for Amman i Jordan, hvor passagererne holdes som gidsler af partisanerne. Det andet amerikanske fly, en Jumbo jet, tvinges til at lande i Cairo lufthavn, hvor det 7/9 sprænges i luften efter at passagererne er blevet evakueret. De ægyptiske myndigheder arresterer de 3 pirater og meddeler, at de vil blive stillet for retten. PFLP erklærer, at flyet er blevet sprængt i luften i Cairo lufthavn som protest mod, at Ægypten er gået med til våbenstilstandsoverenskomsten med Israel. – 7. PFLP kræver, at Schweiz, Storbritannien og Forbundsrepublikken Tyskland inden 72 timer skal løslade fængslede partisaner, i modsat

fald truer de med, at de røvede fly med passagererne vil blive sprængt i luften. – 8. Det internationale Røde Kors forhandler i Amman med PFLP. Fristen for opfyldelse af PFLP's krav forlænges på ubestemt tid. – 9. Et britisk passagerfly undervejs fra Bahrein erobres af PFLP-partisaner og tvinges til at lande på ørkenflyvepladsen ved Amman. PFLP kræver yderligere løsladelse af et stort antal arresterede partisaner i Israel. – 10. Irak opfordrer partisanerne til at frigive gidslerne. – 11. De palæstinensiske partiorganisationers centralkomité, som allerede 7/9 havde taget afstand fra PFLP, foranlediger, at alle de tilbageværende passagerer i ørkenen føres til Amman, således som det tidligere er sket med kvinder og børn, og i de følgende dage bliver størstedelen af dem fløjet ud af Jordan. – 12. sprænges flyene i ørkenen i luften. PFLP udstødes af de palæstinensiske partisanorganisationers centralkomité. – 15. PFLP fremsætter sine betingelser for at frigive resten af gidslerne. Schweiz, Forbundsrepublikken Tyskland og Storbritannien bøjer sig for kravene, og 29/9 løslades de sidste 6 gidsler. Den følgende dag frigiver Schweiz til gengæld 3 arabiske partisaner, der afsoner langvarige fængselsstraffe for angreb på israelsk fly i Zürich lufthavn, Vesttyskland løslader 2 partisaner, der afventer deres dom, og Storbritannien frigiver Leila Khaled.

15. – Dronning Juliana bebuder i sin trontale på baggrund af alvorlige uroligheder i Amsterdam og andre dele af landet, at den hollandske regering vil tage drastiske skridt over for alle grupper, som på uansvarlig vis forsøger at påtvinge andre deres synspunkter.

17. – Los Tupamaros tilbyder at løslade amerikaneren Claude Fly (se 10/8), forudsat at et manifest rettet mod regeringen offentliggøres i alle nyhedsmedier i Uruguay.

20. – I Sverige afholdes valg til det nye etkammer på 350 medlemmer, som afløser rigsdagens førstekammer (151 medlemmer) og andetkammer (233 medlemmer). Af de 350 medlemmer i det nye etkammer vælges 40 på tillægsmandater, hvorved der sikres fuld proportionalitet ved mandatfordelingen for de partier, som bliver repræsenteret. Kun partier, der får mindst 4 pct. af stemmerne i hele landet eller 12 pct. af stemmerne i en valgkreds, kan opnå repræsentation. Samtidig med rigsdagsvalget foregår valg til landsting (amtsråd) og kommunalbestyrelser.

Valgdeltagelsen ved rigsdagsvalget er den næsthøjeste, der er forekommet, 88,3 pct. mod 89,3 pct. ved andetkammervalget i 1968. Socialdemokraterne (s.) mister det absolutte flertal, som de vandt ved andetkammervalget i 1968, idet de kun får 163 mandater, medens de med stemmetallet i 1968 ville have fået 185, men da venstrepartiet kommunisterne (vpk) går stærkt frem og får 17 mandater (med samme stemmetal som i 1968 ville de ingen mandater have fået), bevarer de socialistiske partier flertallet med i alt 180 mandater. I alt afgives 50,5 (i 1968: 53,1) pct. af stemmerne på socialistiske partier, heri medregnet de stemmer, der falder på det nye parti Kommunistisk forbund (Marxist-leninisterne) (KfML) dannet ved udbrud fra vpk, i 1967, og som for første gang deltager i et rigsdagsvalg, men uden at opnå noget mandat.

Af de tre borgerlige partier: det moderate samlingsparti (m.) – det tidligere højre – centerpartiet (cp.) og folkepartiet (fp), der tilsammen får 170 mandater, går m. stærkt tilbage, idet det kun får 41 mand valgt, men med stemmetallet i 1968 ville have fået 51, cp. under Gunnar Hedlunds ledelse går stærkt frem og får 71 (59) mandater, og også fp. har fremgang: 58 (55) mandater. Tilsammen får de tre borgerlige partier 47,6 (1968: 45,1) pct. af stemmerne. De enkelte partiers andel af det samlede stemmetal er: m. 11,5 (1968: 13,9) pct., cp. 19,9 (16,2) pct., fp. 16,2 (15,0) pct., s. 45,3 (50,1) pct., vpk. 4,8 (3,0) pct., Kds. (Kristen demokratisk samling, der betegner sig selv som hverken borgerligt eller socialistisk) 1,8 (1,5) pct. og KfML 0,4 pct.

Af det nuværende førstekammers 151 medlemmer indvælges 72 og af det nuværende andetkammers 233 medlemmer 195 i det nye etkammer. Procenten af kvindelige medlemmer går ned fra 13,3 i den nuværende rigsdag (10 i førstekammer og 15,2 i andetkammer) til 12,9 (45 medlemmer) i det nye etkammer. I storbyerne (Stockholm, Göteborg og Malmö) får cp. i alt 9 mandater mod hidtil kun et mandat.

Ved et suppleringsvalg i Bordeaux lider det radikal-socialistiske partis nye generalsekretær Jean Jacques Servan-Schreiber, sejrherren fra suppleringsvalget i Nancy (se 28/6), et stort nederlag, idet premierminister Chaban-Delmas i første omgang får langt over halvdelen, nemlig 63,55 pct. af de afgivne stemmer, medens Servan-Schreiber kun opnår 16,59 pct.

21. – Præsident Tito bebuder en ændring af den øverste statsledelse, således at præsidenten afløses af et præsidium bestående af bl. a. repræsentanter for de 6 delstater. Formålet er at hindre, at Jugoslavien går i opløsning, når Tito ikke længere er den øverste leder.

Tun Abdal Razak bliver Malaysias premierminister og overtager tillige forsvars- og udenrigsministeriet (se 30/8).

22. – Det amerikanske udenrigsministerium meddeler, at USA genoptager leverancen af tunge våben til Grækenland, som har været standset siden militærjuntaen kom til magten i april 1967. Det drejer sig om leverancer til en værdi af 56 mill. dollars i løbet af 18–24 måneder. Der henvises til Grækenlands betydning for NATO-forsvaret i den sydlige flanke.

28. – Den forenede arabiske Republiks præsident Gamal Abdel Nasser afgår ved døden efter et hjerteanfald, 52 år gammel. Den 52-årige vicepræsident Anwar Sadat, der var med i den kreds af officerer, der i 1952 styrtede monarkiet i Ægypten, overtager præsidentposten, indtil en ny præsident er valgt.

30. – Den norske højesteretsadvokat Egil Endresen er udnævnt til justitsminister i regeringen Borten efter Elisabeth Schweigaard Selmer, der fratræder efter eget ønske. Begge tilhører Høyre.

DANMARK

Juli 1970

2. – Forligsmanden, departementschef Gunnar Colm meddeler, at der i konflikten mellem DASF og de to fiskeriorganisationer (se 10/6) er opnået et næsten fuldstændigt forlig i 8 punkter. Det sidste punkt – om ferie – kan kun anbefales af DASF. Forligsskitsen sendes til stillingtagen i de tre organisationers kompetente forsamlinger.

Godt 3000 arbejdere på Odense og Lindø værfter idømmes af arbejdsretten »normal« bod for tillidsmandsstrejken 6/2, men nedsat bod for strejken 9.–12/2, idet retten finder, at arbejderne med en vis ret kunne hævde, at de følte sig tilskyndet af værftsledelsen til at strejke.

7. – Ministeriet Baunsgaards yngste medlem, den 46-årige landbrugsminister Peter Larsen (v.) afgår ved døden, efter at han 27/6 er blevet ramt af en blodprop i hjertet på det fynske fællesdyrskue i Odense.

9. – DASF's forretningsudvalg accepterer mæglingsforslaget (se 2/7) i fiskerikonflikten.

14. – Venstres gruppeformand og politiske ordfører i folketinget, den 48-årige chefredaktør Henry Christensen, Dagbladet, udnævnes til landbrugsminister efter afdøde Peter Larsen (se 7/7).

18. – På et delegeretmøde i fiskeriets to hovedorganisationer, Dansk Fiskeriforening og Dansk Havfiskeriforening, vedtages det, at der skal være urafstemning om, hvorvidt fiskerne ønsker overenskomst eller ej, og at man ikke kan godkende det foreliggende mæglingsforslag (se 2/7).

27. – Venstres folketingsgruppe vælger den 41-årige civilingeniør Knud Enggaard, folketingsmand siden 1964, til gruppens formand og politiske ordfører efter den nye landbrugsminister Henry Christensen (se 14/7). Foruden Enggaard er landbrugsrådets præsident Anders Andersen kandidat til formandsposten og chefredaktør Jens Peter Jensen, Fyns Tidende, kandidat til posten som politisk ordfører. Ved afstemningen om formandsposten får Enggaard 18 og Anders Andersen 12 stemmer, medens 2 stemmesedler er blanke. Ved afstemningen om ordførerposten er stemmetallene: Enggaard 23, Jens Peter Jensen 7, og 2 stemmesedler er blanke. Den hidtidige næstformand gårdejer Kr. Østergaard og bestyrelsen i øvrigt fortsætter.

29. – Den tidligere justitsminister (1953–64) og indenrigsminister (1064–68) Hans Hækkerup har meddelt den socialdemokratiske kredsorganisation i Vordingborgkredsen, at han af helbredsgrunde ikke ønsker genopstilling ved det kommende folketingsvalg. Heller ikke fhv. handelsminister (1953–57) Lis Groes (Køgekredsen) og fhv. kirkeminister (1950, 1953–66) og kulturminister (1966–68) Bodil Koch (Herningkredsen) vil genopstilles.

DASF's hovedbestyrelse vedtager at sende første strejkevarsel til Dansk Fiskeriforening og Dansk Havfiskeriforening samt de nødvendige varsler til sympatikonflikter over for bl. a. fiskeindustrien.

31. – Fhv. justitsminister Hans Hækkerup (se 29/7) udtaler til Ekstra Bladet, at fhv. statsminister J. O. Krag udenrigspolitisk

har trådt så mange gange i spinaten, at man skulle tro, han aldrig drømte om at komme til at danne regering igen. Hans Hækkerup håber, at den nuværende regering vil blive siddende en periode mere, så der kan kastes lidt skygge over Socialdemokratiets forskellige optræden i regering og opposition, og han råder partiformanden til at sætte sig på den unge fløj og sørge for en bedre disciplin i partiet. Også en anden fhv. socialdemokratisk minister, der har bebudet sin afgang fra folketinget ved næste valg, fru Lis Groes, har kritiseret sin partiformand, som hun mener hellere burde tænke frem i stedet for at sidde og skrive partihistorie.

August 1970

1. – De to fiskeriforeningers fælleskongres vedtager at holde urafstemning om overenskomstforslaget (se 2/7).

5. – DASF sender 2. strejkevarsel for kranførerne på B. & W. i forbindelse med et krav om samme skifteholds- og overtidstillæg for mandlige og kvindelige kranførere.

7. – På et møde i arbejdsretten trækker DASF sit strejkevarsel mod B. & W. tilbage, og Jern- og Metalindustriens Sammenslutning hæver den sag, organisationen har anlagt for at få aktionen kendt ulovlig.

12. – Det besluttes, at et udvalg under forsvarskommissionen skal følge forsøg med 8 måneders tjenestetid.

13. – Socialdemokratiet fremsætter en anti-inflationsplan, der går ud på at anvende en del af statens kasseoverskud som direkte tilskud til nedsættelse af fødevarepriserne i et sådant omfang, at det vil forhindre udløsningen af en dyrtidsportion efter januarpristallet. Ca. 600 mill. kr. skal anvendes til nedsættelse af priserne på svinekød, okse- og kalvekød, kødvarer, æg, mælk, smør og ost, og ca. 250 mill. kr. til prisnedsættelse for brød, mel, gryn, margarine og sukker. Endelig skal der anvendes 50 mill. kr. til forhøjelse af boligsikringen. Der regnes med, at disse prisnedsættelser svarer til i alt 3 points i pristallet.

Ved forelæggelsen af planen udtaler Socialdemokratiets formand J. O. Krag, at partiet ikke afviser indkomstpolitik i ganske særlige situationer, men det må være en forudsætning, at de direkte interesserede organisationer har tiltrådt den, og at den frie forhandlingsret ikke antastes. Socialdemokratiets forhandlingsforslag er ikke et alternativ til en indkomstpolitik, og J. O. Krag vil ikke afvise at forhandle herom, men først må man se et oplæg fra regeringen. J. O. Krag føjer til, at han ville finde det naturligt, at Socialdemokratiets forslag gøres til genstand for overvejelser i regeringen, og at det drøftes, når folketingets skatteudvalg og 21 mands udvalg mødes i september (se 2/6). Socialdemokratiet vil være villig til at forhandle, hvis der er noget, regeringen ønsker ændret.

Økonomiminister Nyboe Andersen udtaler, at det er interessant, at Socialdemokratiet fremsætter forslag, der vidner om, at de deler regeringens bekymring for omkostningsniveauet, men giver udtryk for skepsis over for den måde, hvorpå man vil finansiere de store tilskud til prisnedsættelse. Han finder det uforsvarligt i en situation med efterspørgselspres at bruge det meste af statens kasseoverskud hertil, idet det vil forøge befolkningens købekraft og derved indirekte kan påvirke priserne i opadgående retning.

Konflikten om de kvindelige kranførere på B. & W. afsluttes ved et forlig, hvorefter de kvindelige kranførere får 10 øre mere i timen.

17. – Julipristallet stiger til 142 (141,9) og udløser 2 dyrtidsportioner. I de sidste måneder har stigningstakten dog været afsvækket, således var stigningen i den månedlige indeks i juni og juli kun 0,3 henholdsvis 0,1 point.

18. – Landbrugsorganisationerne har anmodet Monopoltilsynet om snarest muligt at godkende en forhøjelse af hjemmemarkedspriserne med 70 øre pr. kg for smør og med 25 øre pr. kg for flæsk, okse- og kalvekød, fjerkræ og æg. Forhøjelserne svarer til en merindtjening for landbruget på ca. 130 mill. kr. årlig. Den nærmest foregående forhøjelse af landbrugets hjemmemarkedspriser fandt sted i efteråret 1969 (se 29/10 1969).

Der er i Odense byret forberedende møde i en sag, som en maskinarbejder har anlagt mod Odense Stålskibsværft i forbindelse med inddrivelse af bodsbeløb. Dansk Arbejdsgiverforening er indtrådt som biintervenient til støtte for værftet.

19. – Centralorganisationen af Metalarbejdere og Jern- og Metalindustriens Sammenslutning drøfter ligelønsproblemer.

21. – Medlemmer af de to fiskeriorganisationer har ved urafstemning forkastet forslaget om overenskomst med DASF.

24. – Efter et forberedende møde i arbejdsretten opnås enighed mellem LO, DASF og Dansk Arbejdsgiverforening om udsættelse af såvel hovedkonflikten inden for fiskeriet som sympatikonflikterne. Spørgsmålet om konflikternes lovlighed skal afgøres ved en voldgift.

25. – Regeringens økonomiudvalg beslutter at forlænge bygge- og anlægsstoppet (se 17/3) til udgangen af 1970, dog med mulighed for dispensation.

Fhv. finansminister Henry Grünbaum omtaler på elektrikerforbundets kongres et skitseforslag om udbyttedeling, som skal drøftes i LO's udvalg om økonomisk demokrati.

26. – Ved et møde mellem Nationalbanken og bankernes og sparekassernes organisationer er der enighed om, at den stramme pengepolitik må fortsættes, indtil der er tilvejebragt en væsentlig forbedring af betalingsbalancen, der ifølge Danmarks Statistiks foreløbige opgørelse for 1. halvår 1970 viser et underskud på 2,7 milliarder kr. mod 3,1 milliarder kr. for hele året 1969. Loftet over udlån (se 18/3) vil derfor blive bibeholdt indtil videre, men Nationalbanken er villig til til en vis grad at kompensere for den likviditetsstramning, der kan ventes i slutningen af 1970 og begyndelsen af 1971 som følge af overskuddet på statsfinanserne. Udformningen af Nationalbankens likviditetspolitik vil blive drøftet ved møder mellem parterne i de kommende måneder.

28. – Folketingsmand Knud Bro (k. f.) ansættes som sekretær i finansministeriet for at aflaste finansminister Poul Møller i dennes politiske arbejde.

31. – Repræsentanter for regeringen og Socialdemokratiet mødes til den første forhandling om den socialdemokratiske antiinflationsplan. På mødet fremlægges en analyse foretaget af det økonomiske sekretariat, hvoraf det fremgår, at Socialdemokratiets forslag om pristilskud til en række fødevarer vil give en forbrugsudvidelse, der er dobbelt så stor som den, der udløses af en dyrtidsportion. På mødet foreligger også sekretariatets halvårsoversigt, hvorefter underskuddet på betalingsbalancen i 1970 anslås til godt 4 milliarder kr. og i 1971 til 3,5 milliarder. Selv med en nedbringelse af underskuddet med 1 milliard kr. om året, vil der gå 5–6 år, før Danmarks behov for lån i udlandet er dækket, og i denne periode vil det være nødvendigt at låne 10 milliarder.

September 1970

1. – I henhold til arbejdsmarkedets overenskomster af 1968 nedsættes arbejdstiden fra 42½ til 41¾ timer om ugen.

2. – Forsvarkommissionens medlemmer har modtaget udtalelser fra forsvarskommandoen og fra chefen for NATO's nordregion, den britiske general W. C. Walker, om det socialdemokratiske forslag til en ny forsvarsordning (se 16/4). Ifølge general Walker er de militære styrkemål i forslaget fastsat ud fra forkerte præmisser og vil være ensbetydende med, at Danmarks evne til at forsvare sig selv bliver alvorligt formindsket, og at det faktisk vil blive umuligt at bringe det danske forsvar forstærkning udefra. Også den danske militære bedømmelse af forslaget er kritisk, selv om man finder, at forslaget indeholder synspunkter og vurderinger, der vil kunne få positiv betydning for forsvarets fremtidige udformning.

Monopolrådet bevilger landbruget en forhøjelse af hjemmemarkedspriserne svarende til en årsindtægt på 110 mill. kr. (se 18/8). Smørprisen forhøjes med 60 øre pr. kg og priserne på flæsk, kød, fjerkræ og æg med 20 øre pr. kg.

Samtidig beslutter monopolrådet at dispensere fra prisstoppet for en lang række håndværks- og servicefag, således at der kan gives dækning for de lønafhængige omkostninger. Dispensationerne anslås at ville give de pågældende en merindtægt på 165 mill. kr. om året.

3. – En folketingsdelegation med formanden Karl Skytte i spidsen rejser til Sovjetunionen på officielt besøg.

8. – Regeringens økonomiudvalg godkender indenrigsminister H. C. Tofts indstilling om honorarer til kommunale udvalgsformænd.

Det økonomiske råds formandskab anbefaler i en rapport til rådet en finanspolitisk stramning i form af nedskæring af de offentlige udgifter. Det anbefales desuden at ændre beskatningsreglerne således, at kun en del af renteudgifterne bliver fradragsberettigede, og at der sker en forhøjelse af skatteprocenten for særlig indkomst, der nu er 30. Med udsigt til et betalingsbalanceunderskud på 4,5 milliarder kr. i 1970 finder man, at skævheden i vor udenrigsøkonomi er så udtalt, at den er ved at blive en trussel mod den fulde beskæftigelse. I denne forbindelse anbefales intensivering af arbejdsmarkedspolitikken og omskoling, så at arbejdskraft kan overføres fra bl.. a. byggesektoren til eksportindustrien.

9. – Finansminister Poul Møller giver Det økonomiske Råds formandskab ret i, at en bremsning af de offentlige udgifter nu er så påtrængende, at også de lovbundne udgifter må skæres ned.

Det såkaldte lavtlønsudvalg, der blev nedsat i oktober 1969, er kommet til det resultat, at de særlige lavtlønstillæg i de seneste overenskomster ikke varigt formindsker forskellen mellem højere og lavere lønninger.

Landbrugets organisationer har besluttet at anke Monopolrådets afgørelse om forhøjelse af hjemmemarkedspriserne (se 2/9) til Monopolankenævnet.

11. – Venstre har udarbejdet et debatoplæg om dansk sikkerhedspolitik og forsvar, som vil blive diskuteret på partiets forestående årsmøde. Man foreslår, at hærens stående styrke bliver på 11.000 mand formeret som panserinfanteri med støtteenheder, og at man skal tilstræbe at lade den bemande udelukkende med frivillige befalingsmænd og menige. Herudover skal et regionalforsvar bestående af mindst 30.000 mand kunne kæmpe såvel offensivt som defensivt og såvel i samvirke med hærens stående styrke som med andre NATO-en-

heder eller alene. Der foreslås en tjenestetid på 5 måneder. Det hedder herom, at man ikke svækker uddannelsen i forhold til det nuværende niveau, hvis man går over til en 3 måneders enkeltmands- og specialuddannelse, hvorefter følger 2 måneders tjeneste i regionalforsvarsenheder. Denne 2 måneders tjeneste bør finde sted samtidig med, at tidligere hjemsendte genindkaldes til genoptræning i den enhed, hvortil de skal mobiliseres. Flåden ønskes sammensat med hovedvægt på motortorpedobåde og minelægningskapacitet, og skibe og kystbefæstninger foreslås udstyret med raketvåben. Flyvevåbenet skal bestå af 6 eskadriller tidssvarende kampfly (jagere, jagerbombere og opklaringsjagere) samt raketenheder (Socialdemokratiets forsvarsforslag, se 16/4).

Socialdemokratiets hovedorgan Aktuelt skriver i en leder, at årene i opposition har afdækket J. O. Krags vanskeligheder ved at komme på bølgelængde med offentligheden, men Krag bør godskrives, at Socialdemokratiet i sin fundamentale politik og med sit program har stillet sig i en rigtig udgangsposition foran næste valg.

12.–13. – På Socialdemokratiets årsmøde fremlægger folketingsmand Jens Kampmand et erhvervspolitisk program. Programmet indeholder bl. a. forslag om oprettelse af en statslig investeringsbank med midler direkte fra staten, fra offentlig låneoptagelse i udlandet og tilvejebragt gennem binding af en del af forsikringsselskabernes sikkerhedsmæssige indestående. Banken skal ved virksomhedssalg til udlandet have ret til at overtage 50 pct. af den pågældende virksomheds aktiekapital. Andre opgaver er: genbelåning af bank- og sparekasselån, støtte til opkøb af virksomheder for at undgå udenlandsk overtagelse, deltagelse i en videre udbygget egnsudviklingspolitik, direkte investeringer i dansk erhvervsliv og formidling af salg af danske obligationer i udlandet. Det hedder i programmet, at en bedre konkurrence og styring oftest kan opnås uden egentlig samfundsovertagelse, men områder som apotekerne, medicinalindustrien og forsikringsselskaberne ønsker man fortsat nationaliseret. Programmet kommer ikke til afstemning, da det skal overvejes nærmere.

I øvrigt fastslår årsmødet efter en skarp kritik af regeringen, at kursen må lægges om, og at partiets anti-inflationsplan (se 13/8) må indgå i de økonomiske drøftelser. Folketingsmændene Kjeld Olesen og Helge Nielsen bebuder lovforslag om henholdsvis en forsvarsreform (se 2/9) og revision af boliglovgivningen.

13. – Socialistisk Folkepartis hovedbestyrelse kræver Nationalbanken nationaliseret, midlertidigt prisstop for jord og fast ejendom og oprettelse af en erhvervsinvesteringsfond.

Danmarks kommunistiske Partis landsmøde opfordrer til et folkeligt opgør med regeringen.

Danmarks Retsforbund kræver magistratsregering efter næste valg.

14. – I et supplement til rapporten fra Det økonomiskee Råds formandskab (se 8/9) peges der på fordelene ved at gå over til 1-årige lønaftaler, hvorved den automatiske dyrtidsregulering gøres overflødig. Desuden bør alle lønaftaler, både arbejdsmarkedets og det offentliges, indgås samtidig, og landbrugets hjemmemarkedspriser bør fastsættes for en hel overenskomstperiode ad gangen. På rådets møde går lønmodtagernes repræsentanter imod tanken om 1-årige aftaler som en del af begrundelsen for den automatiske dyrtidsregulerings bortfald. Rådets formand, professor Anders Ølgaard, udtaler efter mødet, at det kun er i den akutte situation, formandskabet anbefaler 1-årige overenskomster.

17. – På et formandsmøde i LO er der almindelig tilslutning til, at forbundene ved de kommende overenskomstforhandlinger bør koncentrere sig om nogle få krav af generel karakter. Blandt de generelle krav kan ventes 4 ugers ferie eller

40 timers arbejdsuge, fuld dyrtidsdækning, lavtlønstillæg og samme mindsteløn for mænd og kvinder.

18.–20. – Partiet Venstres landsmøde vedtager et nyt program: Frem til år 2000. Partiets formand, udenrigsminister Poul Hartling, understreger, at man må regne med, at det nuværende regeringssamarbejde skal fortsættes i hvert fald til 1975. Intet af de tre regeringspartier kan for alvor forestille sig nogen anden regeringssammensætning i dag og efter næste valg. De tre partier kan ikke uden videre sluttes sammen til ét eller to og bør det heller ikke. De skal gå samlet til valg, og foreløbig har intet ændret ved den kendsgerning, at Socialdemokratiet ikke udgør nogen trussel mod VKR-regeringen.

22. – Danmark indleder i Bruxelles realitetsforhandlinger med EEC.

På et møde med arbejdsmarkedets parter forelægger regeringen et oplæg til en indkomstpolitik. Statsminister Hilmar Baunsgaard understreger, at vi i de næste 2–3 år må bruge op mod halvdelen af den årlige produktionsstigning til at nedbringe underskuddet på betalingsbalancen. Oplæggets 12 punkter 12:

1) Den stramme finans- og pengepolitik fastholdes.

2) Der skal på finansloven for 1971–72 gennemføres besparelser på ialt ca. 1 milliard kr., hvoraf man allerede har fundet frem til ca. 400 mill. kr. Et udvalg på 9 folketingsmænd, 3 fra hvert af regeringspartierne, får til opgave at finde frem til yderligere besparelser på ca. 500 mill. kr. Besparelserne vil også ramme de lovbundne udgifter.

3) Kommunerne skal i højere grad være selvfinansierende.

4) Der gennemføres prisstop til udgangen af februar måned 1971. Lovforslag herom vil blive fremsat straks, når folketinget træder sammen 6/10. I lovens gyldighedsperiode skal priserne, der var gældende 22/9, kun kunne forhøjes som følge af prisstigninger på råvarer og hjælpestoffer. Prisstoppet skal også omfatte landbrugets hjemmemarkedspriser.

5) Arbejdsmarkedets parter opfordres til at holde lønstigningerne i den kommende overenskomstperiode inden for en snæver ramme, så fortsat prisstabilitet kan opnås. I denne forbindelse er det regeringens bestemte opfattelse, at der er behov for, at den automatiske pristalsregulering afløses af mere hensigtsmæssige ordninger til sikring af udsatte lønmodtageres realløn. Det er også regeringens opfattelse, at den automatiske pristalsregulering bør afløses af en anden ordning for de offentligt ansatte.

6) Pr. 1/3 1971 afløses prisstoppet af en mere permanent lov om priser og avancer.

7) Regeringen vil fremsætte lovforslag om udbyttebegrænsning og om skærpelse af kapitalvindingsafgiften.

8) Hvis en undersøgelse viser, at afskrivningsreglerne i praksis har utilsigtede virkninger, vil lovgivningen blive revideret.

9) Regeringen er villig til at drøfte en umiddelbar indsats ad lovgivningens vej over for de lavtlønnede og at samarbejde med organisationerne herom. Det samme gælder ligelønsproblemerne.

10) Regeringen er også rede til efter aftale med arbejdsmarkedets parter at deltage i de bestræbelser, der udfoldes med henblik på et bedre samarbejde og øget medindflydelse for medarbejderne inden for de private virksomheder, herunder medarbejdernes interesse i fordelingen af den formuestigning, der sker i erhvervslivet gennem henlæggelse af overskud i virksomhederne.

11) Omkostningerne ved en eventuel forbedring af sygedagpengeordningen må afholdes af parterne selv.

12) Regeringen vil fremskynde forhandlingerne med tjenestemandsorganisationerne, så der opnås samtidighed med forhandlingerne på det private arbejdsmarked.

Formanden for LO, Thomas Nielsen, udtaler, at han er beroliget over, at truslen om at fastlægge en ramme for indkomstudviklingen (se 15/5) er fjernet, og Ar-

bejdsgiverforeningens formand, direktør Leif Hartwell, er godt tilfreds med, at regeringen ikke har til hensigt at gribe ind i overenskomstforhandlingerne. Fhv. statsminister J. O. Krag mener, at det er et tyndt oplæg, og Ømann, SF, er meget kritisk og mener, at det bærer mod valg.

23. – Statsminister Hilmar Baunsgaard udtaler i anledning af de voldelige demonstrationer mod Verdensbankens kongres i København, at det er regeringens opfattelse, at politiet i de sidste dage har været udsat for en så hård belastning, at det har et rimeligt krav på at vide, at regeringen er taknemlig for og enig i, at politiet har optrådt, som det er meningen, at et politi må gøre.

I et møde i folketingets 21 mands udvalg (se 2/6) foreligger der oplysninger fra finansminister Poul Møller om, at kasseoverskuddet for finansåret 1970–71 skønnes at ville blive 3,1 milliarder kr., når man medregner de 610 mill. kr., som kommunerne forlods har fået i vejrefusioner for at undgå en likviditetskrise. I maj regnede man med et kasseoverskud på 2,1 milliarder. I øvrigt forhandler udvalget om regeringens oplæg den foregående dag. Efter mødet udtaler statsminister Hilmar Baunsgaard, at regeringen er rede til at forhandle om Socialdemokratiets antiinflationsplan om nedsættelse af priserne på fødevarer (se 13/8) under den forudsætning, at planen er et led i en større helhed, og at der skaffes finanspolitisk dækning, for ellers betyder forslaget en risiko for et efterspørgselspres på yderligere 400 mill. kr.

24. – Finansministeren udsender cirkulære om, at sparede udgifter i år ikke uden videre kan genbevilges næste år.

Regeringen har møde med erhvervslivets organisationer om det indkomstpolitiske oplæg.

På et møde i den socialdemokratiske folketingsgruppe tilkendegiver fhv. statsminister J. O. Krag, at gruppen ikke er imod en udskrivningsprocent på 91 for kildeskatten i 1971.

26. – Statsminister Hilmar Baunsgaard udtaler til Politiken, at regeringen ønsker et bredt forlig om den økonomiske politik, men lykkes det ikke, vil den ikke vige tilbage for at bruge VKR-flertallet.

Det meddeles i en orientering til partiet Venstres tillidsmænd, at det er regeringens hensigt at ophæve alle ordninger, hvori indgår pristalsklausuler, herunder indekskontrakter.

27. – Fhv. statsminister J. O. Krag udtaler, at regeringen bør se bort fra den indkomstpolitiske dagsorden, som VKR-partierne vedtog i maj (se 15/5) og om fornødent ophæve den ved en modgående beslutning.

28. – LO's og Dansk Arbejdsgiverforenings forhandlingsudvalg når til enighed om udkast til ny samarbejdsaftale og nye forhandlingsregler.

29. – Odense byret afsiger kendelse om, at Odense Stålskibsværft har været berettiget til at inddrive en bod, der af arbejdsretten var tilkendt Dansk Arbejdsgiverforening efter den ulovlige strejke i februar.

30. – Det udenrigspolitiske nævn vælger fhv. minister Per Federspiel (v.) til formand efter landbrugsminister Henry Christensen.